תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על שמואל ב

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על שמואל ב

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-שמואל-ב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 8
פרק ג 12
פרק ד 18
פרק ה 19
פרק ו 23
פרק ז 28
פרק ח 38
פרק ט 40
פרק י 42
פרק יא 44
פרק יב 51
פרק יג 55
פרק יד 60
פרק טו 67
פרק טז 74
פרק יז 77
פרק יח 81
פרק יט 85
פרק כ 92
פרק כא 95
פרק כב 100
פרק כג 101
פרק כד 106

פרק א

פסוק א
אחרי מות שאול ודוד שב בעת שקע שמשו של שאול, ובני ישראל לא עצרו כח לפני אויביהם, זרח שמשו של דוד והוא וארבע מאות איש נצחו מחנה גדול וכבד מאד:

פסוק ד
אשר נס העם ספר לו כסדר, תחלה נס העם וזה היה סבת מפלתם, ואחר כך נפל מהם הרבה ואחר כך מתו שאול ויהונתן:

פסוק ה
איך ידעת אם על ידי ראיה או על ידי שמיעה:

פסוק ו
נשען על חניתו הוא החרב שנדקר בו:

פסוק ט
ומותתני, גדר פעל מותת (במרובע) הוא שגומר המיתה, ופי' כי כבר **אחזני השבץ** שהוא רעדת המות, ובכל זה **כל עוד נפשי קשורה בי** ומתקשה לצאת ובזה שתקרב מיתתי לא תהיה כרוצח כי גברא קטילא תקטל רק תקצר יסוריי:

פסוק י
ואמותתהו גמרתי מיתתו (שכבר הומת על ידי החרב שנפל עליה) ובאר שעשיתי זה **כי ידעתי** שבל"ז **לא יחיה אחרי נפלו**, וגם הרוחתי על ידי כן **שלקחתי הנזר מעל ראשו ואביאם אל אדוני** שהוא הראוי ללבשם תחתיו:

פסוק יא
(יא-יב) **ויקרעם** פירשו חכמינו זכרונם לברכה כפי ההלכה שקורעים על נשיא ועל אב בית דין ועל צרת ישראל, וזה שכתוב **על שאול** שהיה נשיא **ועל יהונתן** שהיה אב בית דין **ועל עם ה'** הם הסנהדרין **ועל בית ישראל** כולו שנפלו בחרב:

פסוק טז
השאלות: איך הרגו על פי הודאת עצמו ואין עדים והתראה?:
דמך על ראשך אם נאמר שהיה עמלקי ממש, שבן נח נהרג בלא התראה, ונהרג אף על הטריפה, ונהרג בדיין אחד ובעד אחד, י"ל שהוא הדין שנהרג בהודאת עצמו כמו שנהרג על פי קרוב (וצ"ע בזה לדינא), ועל זה אמר **פיך ענה בך** ואם נאמר שהיה ישראל, נהרג מדין המלכות כמ"ש **כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ה'** כדי שלא יזידו

להרים יד במלך, ולקבלת חכמינו זכרונם לברכה שהיה דואג שהיה חייב מיתה מכבר על נוב עיר הכהנים, שעל זה אמר דמיך בלשון רבים, רמז לו שהגם שעל הריגת שאול אין אדם נאמן על עצמו, בכל זה פיך ענה בך, כי כבר היית הגורם על הריגת הכהנים והכהן המשיח, שזה רמז באמרו **אנכי מותתי את משיח ה'**:

פסוק יח

השאלות: בקינה הזאת שלש פעמים איך נפלו גבורים, מהו הספר הישר, ולמה כפל בפסוק ב' ובפסוק ד' את דבריו במלות שונות, ואיך יתבארו המליצות האלה כפי הדרכים אשר סוללתי למליצת הנביאים בהקדמתי לבאורי על ישעיה:

ללמד את בני יהודה קשת כבר בארנו (ביהושע סי' י') מש"ש שמש בגבעון דום הלא היא כתובה על ספר הישר, שכיון על הספר הנזכר בפרשת כי תשא, שאמר שם (שמות ל"ד:כ"ז) כתוב לך כל הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, והם הדברים הנזכר שם למעלה הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות וכו' השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ וכו', שהבטיחם הקב"ה לגרש מפניהם ז' עממין כמ"ש שם הנני גורש מפניך את האמורי וכו' בתנאי שלא יכרתו עמהם ברית והבטיחם שיהיה זה בדרך הנסיי עד שלא יצטרכו לקשת ומלחמה כמו שהיה במלחמת גבעון, שעל זה אמר נגד כל עמך אעשה נפלאות, ובאר בספר שופטים שעל ידי שלא שמרו ישראל את התנאי הזה הכתוב בספר הישר (שהוא הפ' הנ"ל בכי תשא) הוצרכו למלחמה, וה' הניח מן העמים שלא כבשום כמ"ש (שם ג) ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל רק למען דעת דורות הבאים ללמדם מלחמה רק אשר לפנים לא ידעו, חמשת סרני פלשתים וכו', מבואר שפלשתים נשארו אז למען יצטרכו ישראל ללמוד קשת, יען שלא שמרו את התנאי הכתוב בספר הישר, וזה שכתוב בקינתו **ללמד** רצה לומר מה שיצטרך **ללמד את בני יהודה קשת** זה אין מן התימה כי הלא **היא כתובה על ספר הישר** (והוא המקביל לעומת שאמר ביהושע שעת שמרו מ"ש בספר הישר עמד השמש עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר ולא הוצרכו לקשת), אבל זה תימה איך

פסוק יט

הצבי וכו', רצה לומר הלא הגם שהוצרכו ללמוד קשת בכ"ז פה היה להם לנצוח גם בדרך הטבע מצד שני טעמים, א. מצד המקום שמשם לחמו, שהיה בהר שאפילו חלש למעלה וכו' ראוי שינצח, וזה שכתוב איך **צבי ישראל** ותפארתם **על במותיך חלל**, איך נעשה חלל על במותיך והלא נלחם על הבמה, ב. מצד גבורתם, שעל זה אמר **איך נפלו**

גבורים ולפי זה מבואר שלא לבד שלא עזרם ה' בדרך השגחיי, אבל להפך כי בהשגחתו נלחם בם, ע"ד כי צורם מכרם וה' הסגירם:

פסוק כ

אל תגידו אל תודיעו דבר זה שהיה מפלתם השגחיית פן ישמחו על שעזב ה' את עמו, ויש הבדל בין **הגדה לבשורה**, שהמבשר הוא המכוין לפרסם הדבר כדי שיעשו משתה וששון בפרהסיא, אבל המגיד אינו מיוחד לבשר ולהודיע, והוא או שלא ראה הדבר בעיניו רק שמע, או שמגיד שלא על הכוונה לבשר ולפרסם והנה בגת שהיא עיר המלוכה שם הגיד המגיד את הדבר ומשם שלחו לבשר בכל הערים כדי שיעשו משתה וששון, והשלוחים האלה היו מבשרים, כי יצאו בכוונה כדי לבשר ולפרסם. ויש הבדל בין **שמח** ובין **עלז**, שהעלז הוא המרקד מרוב השמחה, והשמח הוא בלב, והמאמרים מקבילים, **אל תגידו בגת פן תשמחנה בנות פלשתים**, וגם אחר שהגיד המגיד בעיר המלוכה, על כל פנים **אל תבשרו בחוצות אשקלון**, אל תשלחו מבשרים לבשר את העם **פן תעלזונה** ברקוד ומחול ויעשו משתה וששון:

פסוק כא

הרי יקונן כי בהעדר זכות שאול ובניו תעדר מהם השפע השמימיית, ושעורו אתם **הרי בגלבוע ושדי תרומות** (רצה לומר שדות המובחרים שעומדים ברום הרים ורום המעלה) **אל טל ואל מטר עליכם** הלא מעתה יסולק מאתכם שפע הטל והמטר, אחר **כי שם נגעל מגן גבורים**, ובאר דבריו כי לא כיון במגן זה על מגן ממש המשוח בשמן, רק על מגן מליציי שהוא זכות שאול ובניו שהיה זכותו מגן לעמו וסתר לעדתו וזה שכתוב **מגן שאול בלי משוח בשמן**, מגן הבלתי משוח בשמן, רצה לומר לא מגן של עור רק מגן של זכות ומעשים טובים נגעל, כי לא הועיל להם זכותו, אין זה כי אם נסתלק השפע מלמעלה:

פסוק כב

מדם חללים דלתות הכתוב מקבילים **מדם חללים קשת יהונתן לא נשוג אחור**, **ומחלב גבורים חרב שאול לא תשוב ריקם** מצייר שיהונתן היה רובה קשת (כמ"ש י"ח א') עד חרבו עד קשתו ושם (כ) שלשת החצים צדה אורה, ושאול לא היה לו קשת רק לחם בחרב וחנית. ושניהם צריכים במלחמה, הרובה קשת הורג מרחוק, והאוחז חרב יפיל חללים בקרוב. והנה הרובה קשת יסוג לפעמים אחור אם רואה שכבר שפך דם הרבה אז ירך לבבו, ולעומת זה אמר כי מדם חללים קשת יהונתן לא נסוג אחור, והלוחם בחרב לפעמים ישוב ריקם, בקרבו אל גבור וחלב גוייתו יעצור בעדו כי לא יוכל לדקרו בחרבו, אבל חרב שאול לא תשוב ריקם מסבת חלב גבורים. ורצה לומר שלפעמים יפלו גבורים

מצד חסרון הלימוד והאומנות של המלחמה וזה לא היה פה, שהיו מלומדי מלחמה זה בקשתו וזה בחרבו. ב. עוד יאמר שלפעמים יכשלו הגבורים בשאין אהבה ביניהם ואינן עוזרים זה לזה, שיאמר לאחיו חזק, אבל פה לא כן היה, כי:

פסוק כג

שאול ויהונתן הנאהבים וכו' עד שגם במותם לא נפרדו, ג. גם מצד עצמם היה בהם הקלות כנשרים והגבורה כאריות, ששני אלה סימני הגבורה והחיל (כמ"ש דברי הימים א י"ב:ט') ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר:

פסוק כד

בנות ישראל אחר שבשני פסוקים הקודמים קונן על שאול ויהונתן ביחד, יתחיל לקונן על כל אחד בפני עצמו, ויאמר **על שאול** (שעליו לא יבכה הוא בהיותו רודף אחריו) **עליו יבכו בנות ישראל**, מצד התועלת שהשיגו ממנו, **המלבישכם שני** וכו':

פסוק כה

איך יתחיל לקונן על יהונתן, כי בנפלו נפלו עמו גם מחנה גבורים שהיו עוטרים אותו, וכבר אמר בתחלה על שאול הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים, כי גבורי שאול נפלו אחרי המלחמה, אולם גבורי יהונתן שנפלו תחלה שעדיין לא נסו ועדן לחמו, אמר **איך נפלו גבורים בתוך המלחמה**, ועליהם **יהונתן** קשר עליהם **על במותיך חלל**:

פסוק כו

צר לעומת שאמר שעל שאול בנות ישראל יבכו, אומר שעל יהונתן יבכה הוא בעצמו, כי **צר לי עליך אחי יהונתן**, ומבאר שזה משני פנים, א. מצד טובו וצדקתו וזה שכתוב **נעמת לי מאד**, ב. מצד גודל אהבתו שלא היתה דומה לאהבת נשים שהיא אהבת הערב או המועיל רק אהבה עצמיית, ועל זה אמר **נפלאת לי מאד מאהבת נשים**, וזה לעומת שאמר שעל שאול יבכו הנשים מצד המועיל, שני עם עדנים שהשיגו ממנו, אבל האהבה אל יהונתן נפלאת ונעלה מאד על אהבה זו:

פסוק כז

איך מסיים בקינתו, כי לפעמים יפלו גבורים וישארו גבורים אחרים תחתם, שאז הגם שנפלו גבורים לא אבדו כלי מלחמה שלהם כי ישתמש בהם הגבור רעהו הבא תחתיו, אבל פה **איך נפלו גבורים** בכלל כי לא נשאר עד אחד, ועל ידי כן **אבדו כלי מלחמה**, כי אין מי שישתמש בם:

פרק ב

פסוק א

וישאל דוד אחר שספר עד הנה כי דוד לא החזיק מלכות בחזקה כעבד מורד באדוניו לא בתחלתו כי נמשח על פי נביא, ולא בחיי שאול שהיה נכנע לפניו כעבד נאמן, ולא ברדפו אותו כי נפל אויבו שני פעמים בידו ולא שלח ידו במשיח ה', ולא גם אחרי מותו כי הרג את המבשר מיתתו וספד גם קונן עליו, יספר כי גם עתה לא היה בדעתו לשוב ולבקש עטרה, וחשב אולי יגיע המלכות לבן שאול, ואולי לא הגיע עדיין הזמן שימלוך, ואז הלא יהיה בסכנה בשובו לארץ, ולא עשה דבר עד נמלך באלהים, ושאל אם ישוב ולאיזה מקום ישוב, ולא סמך על עצתו ושכלו, כי זה היה מעלת דוד נגד שאול, שהשליך על ה' יהבו:

פסוק ב

(ב-ג) **השאלות**: מה החדוש שלקח נשיו, ולמה לא התישבו אנשיו בחברון עצמה?:

ויעל סיפר כי אחר שהגיעהו דבר ה' לא פחד מאומה ולקח עמו תיכף את נשיו, מה שלא היה עושה זה אם היה עוד איזה ספק ופחד בלבו:

פסוק ג

וכן את אנשיו שהיו עמו לא העלה עמו בדרך גדוד שיעטרוהו סביב כאילו דעתו להיות מוקף מאנשי חיל לעת הצורך, רק **הושיבם בערי חברון** רצה לומר בערים הסמוכים לחברון הושיבם מפוזרים, באופן שהוא נשאר בחברון לבדו כי בטח באלהי מעוזו:

פסוק ד

(ד-ז) **השאלות**: למה מספר מה ששלח לאנשי יביש גלעד ואין בזה דבר רשום, ולשון גם אני אעשה אתכם הטובה הזאת מה ירמוז במלת זאת, ולמה אמר שיתחזקו ושבני יהודה משחוהו?:

ויבואו והנה נתקיים דבר ה', כי אנשי יהודה משחו אותו למלך, כי מלכות הכללי לא היה עדיין זמנו כי היה ראוי לצאת שני מלכים מבנימין כמ"ש ומלכים מחלציך יצאו כדברי חכמינו זכרונם לברכה ויספר עוד, כי בצדקו לא נהג כיתר שרים המולכים תחת אדוניהם שדרכם להרוג כל אוהבי מלכם ולמחות כל זכר למו למען תתקיים מלכותם (בשגם שהרגיש שלא נמשח רק מיהודה לא מישראל: נהפוך הוא כי אז **הגידו לו שאנשי יביש גלעד הם קברו את שאול** ומסרו נפשם לקחת גוייתו מחומת בית שן (בזכרם החסד

שעשה להם בתחלת מלכותו נגד נחש העמוני) וזה סימן שהם אוהבי שאול וביתו גם אחר מותו, בכ"ז לא קצף עליהם כי שלח לברכם:

פסוק ה

עם אדוניכם שזה היה מחויב, א. מצד היותו אדוניכם, ב. מצד היותו שאול **בחיר ה'**:

פסוק ו

ועתה יעש ה' אחר שבמדה שאדם מודד מודדים לו, בודאי **יעש ה' עמכם חסד** נגד החסד שעשיתם, ואחר שה' משלם שכר הטוב יעשה עמכם אמת **וגם אנכי** וכו' הודיעם בל יפחדו על הסכנה שיגיעם על זה בקל מן הפלשתים, **כי גם אנכי מוכן לעשות אתכם הטובה הזאת אשר בעבורו עשיתם את הדבר הזה**, רצה לומר אחר שהדבר שעשו למסור נפשם על קבורת שאול נמשך על ידי הטובה שעשה שאול עמהם להצילם מנחש העמוני, כן גם הוא יעשה עמהם הטובה להצילם מאויביהם אם יהיו בסכנה עבור דבר זה:

פסוק ז

ועתה רצה לומר עתה כי מת אדוניכם שאול ואין מי שילחם בעדכם צריכים אתם להתחזק בעצמכם, ובכ"ז בל תתיאשו לחשוב שאין מגן בעדכם, כי גם **אותי משחו בית יהודה** ואהיה לכם למשגב בצר:

פסוק ח

(ח-ט) **ואבנר** וכו' **וימליכהו על הגלעד** שבאמת אנשי יביש גלעד היו אוהבי שאול ואחר כך המליכו **על האשורי** וכו', עד שהמליכו על ישראל כולו:

פסוק י

השאלות: מ"ש שאיש בושת מלך שתים שנה, פליאה מאד, הלא תיכף אחרי מות שאול מלך איש בושת ואחרי מותו משחו כל ישראל את דוד ודוד מלך על בית יהודה שבע שנים ואם כן מלך איש בושת שבע שנים לא שתים:

ושתים שנה מלך, אך בית יהודה פי' הכתוב לדעתי, **שתים שנה מלך** מלכות כזה **שאך בית יהודה היו אחרי דוד**, ויתר העם היו תחת מלכותו, מלכות כזה לא מלך רק שתי שנים, כי באמת מלך שבע שנים (אחרי שתיכף במותו המליכו את דוד על כלל ישראל, ודוד מלך על יהודה שבע שנים, שאז מלך איש בושת על ישראל) רק בשתים שנים הראשונים היה מלך על כל ישראל ולא היה לדוד רק שבט יהודה לבדו ובחמש שנים האחרונים מעת שהתחילה המלחמה בין בית שאול ודוד שמאז היו בית שאול הולכים ודלים בכל עת (שמדי יום יום נפלו מישראל אל דוד אחד אחד כמבואר (בדברי הימים א י"ב:כ"ג-כ"ד) **כי לעת יום ביום יבואו אל דוד לעזרו** וכו' **ואלה מספרי ראשי החלוץ** וכו'

רצה לומר שאלה באו כסדרן בחמש שנים האחרונים זה אחר זה עד שבאו כל ישראל הנשארים במות איש בושת, שעל זה אמר שם **וגם כל שארית ישראל לב אחד להמליך את דוד**) מעת ההיא שהתחילה המלחמה ביניהם הגם שלדוד לא נחשב לו עדיין שהוא מלך ישראל רק שהוא מלך יהודה כי לא המליכוהו עדיין רוב ישראל (ולכן חשב שמלך שבע שנים על יהודה) בכל זאת מאז לא מלך איש בושת על כל ישראל, ולא נחשב לו גם כן רק שתי שנים:

פסוק יב

ויצא עתה יספר הסבה שהתעוררו מלחמות ביניהם אחרי שתי שנים למלכות איש בושת שאז יצא אבנר לגבעון שהיה מבנימין:

פסוק יג

ויואב וכו' **ויפגשום** במקרה, **וישבו** שבת אחים גם יחד:

פסוק יד

(יד-יז) **השאלות**: איך אמר יקומו הנערים וישחקו, וכי זה שחוק לשפוך דם ולגרות מדון ומלחמה ללא צורך, ולמה לא אמר ויעברו במספר שנים עשר מעבדי שאול כמ"ש ושנים עשר מעבדי דוד:

ויאמר אבנר היה המתחיל והגורם לזה, ותחלה היה דעתו רק לשחוק בלבד להראות כחם בהאבקם יחד:

פסוק טו

ויקומו ויעברו שבני בנימין עברו אל בני יהודה באופן שהם התחילו בריב, והנה עברו שנים עשר נגד שנים עשר שבטים שהיו תחת פקודת מלכות איש בושת איש לשבט, וזה שכתוב **במספר שנים עשר לבנימין ולאיש בושת** שאיש בושת כולל תחתיו יתר השבטים שבנימין ראש לכולם, ולעומת זה הוכרח שיהיו גם כן י"ב מעבדי דוד:

פסוק טז

ויחזיקו תחלה לא היה דעתם ללחום בחרבות רק החזיקו איש בראש רעהו כדרך הנאבקים יחד, ומזה נצמח שתקעו כל אחד חרבו בצד רעהו עד שנפלו יחדיו, כפוטר מים ראשית מדון, ועל ידי כן,

פסוק יז

ותהי המלחמה קשה שאחר שבאו לידי שפיכת דמים, ומן הנאבקים שנפלו כולם לא נתברר מי הנוצח, לכן נמשכה המלחמה עד שהיתה מלחמה קשה, **וינגף אבנר** שהיה המתחיל בקטטה:

פסוק יט
וירדוף יקדים כי אבנר הרג לעשהאל בדין רודף, א. **כי רדף אחריו**, ב. שלא תאמר שלא כיון דוקא על אבנר רק כרודף במלחמה על כל מי שיפגוש, **כי לא נטה** וכו' **אחרי אבנר**:

פסוק כא
נטה, ג. אבנר הזהיר אותו, ויען שהוא לכלימה להגבור שישוב ריקם במלחמה, אמר לו **נטה לך** אל הצד **ואחז לך אחד מן הנערים**, עד שידומה כי אחריו רדפת לקחת חליצתו:

פסוק כג
וימאן תחלה אמר **לא אבה**, כי הבלתי אובה הוא בלב, והממאן הוא בפה, ותחלה לא אבה בלבו, ועתה שא"ל למה אככה ארצה ירא בלבו ואבה בלבו לסור רק בפה אמר שממאן כי היה לו עתה לכלימה על שהפחידהו **ויכהו** וכדין רודף הכהו כנ"ל, ולא היה יכול להצילו באחד מאיבריו כי הכהו באחורי החנית שאין מסוכן כל כך כמו אם היה מכהו עם הלהבת, רק שמצד שהיה מאחרי אבנר ולא ראה, קרה שהכהו אל החומש ושיצא החנית מאחריו כי היה קרוב עד לאבנר, ועל ידי זה **ויפל וימת תחתיו** ולא פרפר מן המקום ההוא:

פסוק כד
וירדפו רצה לומר הגם שרבים עמדו על גווית ההרוג רדפו גואלי הדם אחרי (יואב [אבנר]):

פסוק כה
ויתקבצו אז הכינו בני בנימין את עצמם למלחמה, א. במה **שהתקבצו לאגודה** לא מפוזרים, ב. מצד **שעמדו על הגבעה** שמשם קל לנצח:

פסוק כו
הלנצח אמר, א. הלא תכלית המלחמה היה לראות מי ינצח, ואחר שהשגת התכלית למה תלחם עוד, וכי זאת היא היה התכלית **שתאכל חרב לנצח**, ב. הלא במקום שישיגו על ידי המלחמה והשפיכות דמים איזה תכלית אז הגם שמה ששופכים דם הוא דבר מר, בכל זה בסוף ישיגו דבר מתוק שהוא התכלית שבעבורם לחמו, אבל להרוג ולאבד נפשות ללא תכלית מועיל, **הלא מרה תהיה באחרונה** לא תשיג באחרית המלחמה דבש ונופת להמתיק מר המות, ג. שאם יעשו כזאת במלחמת אויבים להשמיד ולהכרית לא כן במלחמת אחים, וזה שכתוב **ועד מתי לא תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם**:

פסוק כז
השאלות: לפירוש המפרשים מלת לולא בלתי נכון פה:

ויאמר, השיב לו, הלא לא אני התחלתי בריב רק אתה **ולולא דברת** (יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו) הלא עוד **מהבקר נעלה איש מעל אחיו** שהיה כל איש הולך לדרכו ולא התחיל הריב כלל:

פסוק כח
ולא ירדפו אחרי הבורחים המפוזרים **ולא לחמו** עם האגודה שעמדה נכונה למלחמה:

פסוק כט
ואבנר בכ"ז נשמרו שתי הכתות בל ילינו בלילה כי אבנר הלך בערבה כל הלילה:

פסוק ל
(ל-לא) **ויואב** וכו' **ועבדי דוד** (כשתוציא שנים עשר איש שהוכו בעת שהאבקו ואת עשהאל) הוכו מיהודה שבעה, ומבנימין שלש מאות וששים מתו חוץ מאשר נפצעו, והיה לפי זה אחד נגד חמשים, והוא נצחון מופלג לא נשמע כמוהו:

פסוק לב
וישאו גם הם לא לנו בלילה כנ"ל:

פרק ג

פסוק א
ותהיה המלחמה מאז נשקה המלחמה ביניהם זמן ארוך שהם חמש שנים האחרונים שמלך איש בושת ומאז בית **שאול הלכים ודלים** היינו שרבים מישראל עזבו את איש בושת ודבקו במלכות בית דוד כמבואר בדה"א י"ב וכמ"ש למעלה (ב י) שמטעם זה לא חשב רק שתי שנים לאיש בושת:

פסוק ג
כלאב ובדברי הימים (א' פרק ג') קורא אותו דניאל ויש בזה דרוש בברכות (דף ד') ובמדרש אמרו מפני שליצני הדור היו אומרים שהיה מנבל (צ"ע הלא ודאי המתין חדשי הבחנה) היה קלסתר פניו כאביו ונקרא כל אב ולכן אמר פה **אשת נבל הכרמלי** ובד"ה (שם) אמר דניאל לאביגיל הכרמלית, כי פה יאמר שלכן נקרא כלאב מצד שהיתה תחלה אשת נבל:

פסוק ה
לעגלה פי' חכמינו זכרונם לברכה (שוח"ט תהלים נט) שהיא מיכל ונקראת עגלה ע"ש החביבות כמו (שופטים י"ד י"ח) לולא חרשתם בעגלתי, ולכן אמר **אשת דוד**, וכן בד"ה (שם, ג') עגלה אשתו רצה לומר ראויה אליו מצד היותה בת מלך:

פסוק ו
ויהי בהיות וכו' **ואבנר היה מתחזק** רצה לומר שבשתי שנים הראשונים היתה המלכות מתיחסת לאיש בושת, אבל מעת החלה המלחמה ואיש בושת לא היה איש מלחמה מנעוריו (שכן מטעם זה לא נמצא עם שאול ובניו במלחמת פלשתים) ע"כ אבנר שר הצבא היה הלוחם והמולך והיה מתחזק בבית שאול הוא המנהיג את הבית והמלוכה (כמו שתראה איך העיז פניו נגד מלכו ולא היה מוראו עליו), ובעת ההיא,

פסוק ז
ולשאול פלגש שמן הדין פלגש המלך אסורה להדיוט כי אין משתמשים בשרביטו של מלך מטעם כבוד המלך, ואבנר לא חש לזה ובא על פלגש המלך כאילו גם אליו יאותו עניני המלכות בהיות הוא המשענת אל המלכות, וזה חרה לאיש בושת כי זה מרד במלוכה, ולכן רב אתו על זה:

פסוק ח
השאלות: לשון הראש כלב אנכי וכו' מוקשה, ולמה כפל מלת היום?:
הראש כלב רצה לומר שראוי למלך לשמור אף כבוד שריו הקטנים מצד שהם נאמנים אליו ועובדים אותו וכן ראוי שישים כבוד לשר צבא הגדול מצד עצמות מעלתו אף שיהיה שר צבא אויביו וכ"ש לשר צבא של חילו שראוי שישמור כבודו מצד שני פנים, מצד גודל מעלתו, ומצד עבודתו, ואתה מבזני כאילו יש בי שני החסרונות, כאילו אני **ראש הכלבים**, רצה לומר ראש הפחותים ולא של חילך רק של חיל **אשר ליהודה**, ולא זאת אלא כי עשית זאת שלא בחכמה, שהיה לך לנטור דבר זה בלב לעת אחר שלא תצטרך אלי ולא תירא ממני, ואיך **היום** שאתה צריך אלי, א. כי **אעשה חסד עם בית שאול** וכו', ב. שראוי שתירא ממני כי לא **המציתיך ביד דוד** שאתה בידי כחומר ביד היוצר **ואיך תפקד עלי עון האשה היום** שזה סכלות גדול:

פסוק ט
כי כן אעשה לו כולל. א. שרואה שזה סבה מאת ה' שימלוך דוד, ב. שרואה שהוא הושם מה' לאמצעי לגמור הדבר וכאילו נשבע ה' שאני כן אעשה לו, ועל זה בא מלת כי כפול:

פסוק יב
השאלות: מהו תחתיו, ומהו לאמר למי ארץ?:
מלאכים תחתיו רצה לומר שהיו המלאכים מורשים מאתו שהם יעמדו תחתיו ובמקומו ותהיה ידם כידו, וזה לשני דברים, א. **לאמר למי ארץ** שהם יאמרו ויחרצו למי שייך הארץ, ומי המולך עליה, כי אחר שעל זה לחמו עד עתה, למי הארץ, ואבנר לחם מצד

שאול, אם יודה כי הארץ לדוד והוא ימשול עליה פסקה המלחמה, שכך חק הלוחמים שאם השר צבא מוסר העיר או המדינה מעשיו קיימים, ב. **לאמר כרתה בריתך אתי** שהם יעמדו תחתיו לכרות ברית עם דוד, ובזה יתחייב להאסף אליו כל מלכות ישראל:

פסוק יג

השאלות: היה לו לומר לא תראה את פני כי אם אחר הביאך, ולמה רצה בזה עתה טוב שיקחה אחר שימלוך על כל ישראל?:

טוב וכו' **אך דבר אחד** וכו' באשר חשב דוד מחשבות מראש ועד סוף שלא ידמה כעבד מורד באדוניו שמשמיד בית אדוניו ומולך תחתיו בחזקה, רק כתופס מלכות על פי נביא ועל פי דין ובהסכמת ישראל וזקניהם, רצה שישיב לו את מיכל, שמצד זה הוא חתן המלך אשר לפניו, ויש לו זכות במלוכה גם מצד שאול, וגם רצה שלא יתראה שאבנר בא לפניו כשר המורד במלכו רק שהולך להוליך אליו את אשתו ברשות אדוניו שילך אתה הראש והנכבד בבית אביה וטרם יביאנה לפניו יראה פניו, וזה שכתוב **כי אם לפני הביאך** וכו' **בבואך** וכו' רצה לומר שיהיה הראיית פנים לפני ביאת מיכל (שתבוא אתך) לביתי:

פסוק יד

השאלות: למה זכר מה שארשה במאה ערלות פלשתים?:

וישלח ועל פי זה שלח לאיש בושת שישיב לו את אשתו ויען ששאול החליט שהיו קדושי טעות, כי קדשה במלוה ופרוטה ודעתו אמלוה, דייק דוד **אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים** לא במלוה וקדושיה קדושין, וכבר בארנו למעלה (סי' כה) איך בא דוד עליה אחרי היתה לאיש עי"ש:

פסוק יז

(יז-יח) **גם תמול** רצה לומר שהמלכת המלך תלוי בשני דברים, א. שיהיה מרוצה לעם, ועל זה אמר **גם תמול** וכו' **הייתם מבקשים את דוד**, ב. שיהיה נבחר מה', ועל זה אמר **ועתה עשו כי ה' אמר**:

פסוק כב

(כב-כג) **השאלות**: למה כפל והנה עבדי דוד ויואב בא, ויואב וכל הצבא באו?:

והנה עבדי דוד, נתן ג' סבות שערב לב יואב לעשות כזאת, א. שהביאו עמם שלל רב ונשאו רוחו לעשות את אשר יחפוץ, ב. שאבנר איננו עם דוד דאם לא כן היה דוד מוחה בידם, וגם שמזה שהלך אבנר לדרכו מצא אמתלא לטעון נגדו כמו שיתבאר:

פסוק כג
ג. **ויואב וכל הצבא באו** שלא נפקד מהם איש וגם זה נתן תוקף ליואב לעשות כרצון לבו:

פסוק כד
(כד-כה) **השאלות**: מז"ש למה זה שלחתו וילך הלוך, שהוא שפת יתר, וכן מדוע לא טען יואב תחלה עת שלח אבנר מלאכיו, ואיך הוכיח שבא לרגל, ולמה כפל לפתותך לדעת מוצאך, לדעת כל אשר אתה עושה?:
מה עשית טענתו היה שאם היה באמת אבנר מורד במלכו והולך בלתי רצונו הלא היה מתירא לשוב לביתו כי בודאי יהרגהו המלך בשמעו כי כרת ברית עם אויבו והיה לו להשאר פה לחסות בצלך מחמת מלכו, וזה שכתוב **למה זה שלחתו וילך הלוך** ממה שהלך ושב מבואר שהלך מדעת מלכו ובא אליך כמרגל, ואם כן לא היה ראוי שתשלחהו:

פסוק כה
ידעת את אבנר כי בודאי בא על אחד מג' אופנים, א. **כי לפתותך בא** שתצא אליו ותפול ברשתו, ב. אם לא יעלה זאת בידו על כל פנים בא **לדעת את מוצאך ואת מובאך**, ושם יפול על מחניך וינצח אותך, ג. אם גם זאת לא יעלה בידו על כל פנים ירויח **לדעת כל אשר אתה עושה**, שגם על זה יתחכמו האויבים לתור את הנעשה בבית בעלי מלחמתם ואת סודותיהם:

פסוק כו
ויצא וכו' **וישלח מלאכים** תיכף למען יחשבו ששלח בפקודת דוד, ולכן הודיע האמת כי **ודוד לא ידע**:

פסוק כז
לדבר אתו בשלי (מלשון השמטה כמו (דברים כח, מ') כי ישל זיתך) אמר לו שדוד נשמט ממנו איזה דבר ששכח לדבר עמו, ושלחו להגיד לו הדבר הנשלה **וימת בדם עשהאל** שרק זאת היה הסבה להריגתו לא איזה חשד ולטובת המלך:

פסוק כח
וישמע דוד מאחרי כן שאם היה דוד שומע ששלח אחריו מלאכים היה ראוי להעלות על דעתו פן יהרגהו, ואם לא השכיל על זה היה צריך כפרה על כל פנים שהיה קצת גורם, אבל הוא לא שמע עד גמר המעשה ולכן אמר **נקי אנכי מעם ה'**:

פסוק כט
ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע, אמרו חכמינו זכרונם לברכה (עדיות פ"ב מ"ט) כי בחמשה דברים האב זוכה לבניו מצד זכותו בנוי בחכמה בעושר בכח ובימים, ואמר כי

יואב אבד זכותו, ותחת הכח אמר זב, ותחת הנוי מצורע, ותחת החכמה מחזיק בפלך, (שאין יודע להתפרנס רק ממטוה כנשים שאין חכמה לאשה אלא בפלך), ותחת האורך ימים נופל בחרב, ותחת העושר חסר לחם:

פסוק ל

השאלות: דבר זה אין מקומו פה רק למעלה:

ויואב ואבישי אחיו מבאר מדוע קלל משפחת יואב, כי גם אבישי אחי יואב עזר להרצח הזה, ולא תאמר שהיה כפי הדין שהם גואלי דם עשהאל, זה אינו כי **המיתו בגבעון במלחמה** ששם היה רודף והיה יכול להרגו:

פסוק לא

קרעו בגדיכם כדי שיתחרט על הרצח ושידעו שהרגו שלא כדין, **והמלך דוד הלך אחר המטה** אף על פי שהמלך אין יוצא אחר המטה היה זה כדי להסיר החשד שלא יחשבו שהיה בפקודתו, ובגמ' סנהדרין (דף כ) דנשים אחרי המטה ודוד היה יוצא מבין האנשים והולך בין הנשים לפייס את העם, רצה לומר כי עדיין היו יכולים לאמר שעושה זאת בערמה להעלים הדבר ובאמת היתה הריגתו בצוויו, אולם הליכתו בין הנשים לא יתכן רק בעת אבילות דלא אתי להרהורא כמ"ש התוס' שם (ד"ה נשים), ואם לא היה מתאבל באמת בלבו לא היה החסיד דוד הולך בין הנשים:

פסוק לב

(לב-לד) **השאלות**: למה כפל ויבך אל קבר אבנר, ויקונן על אבנר, ומדוע הוסיפו לבכות, ומה ענין הקינה?:

אל קבר אבנר תחלה היה הבכי על הרצח שנעשה, שהארץ שנקבר בה הנרצח ונשפך הדם צריכה כפרה וזה היה ענין עגלה הערופה אל נחל איתן, כמ"ש (במדבר לה, לג) ולארץ לא יכופר כי אם בדם שופכו וזה הבכי על הענין הכולל:

פסוק לג

ויקונן ואחר כך קונן **המלך** הקינה המיוחדת **אל אבנר** שאינו כאחד העם ועליו יבכו ביחוד מצד מעלתו וגודל החסרון שקרה להם במותו, ועל זה אמר **הכמות נבל ימות אבנר**, הלא היה שר וגדול ליהודים:

פסוק לד

ידיך רצה לומר הלא לא הרגוך על חטא במשפט שאז אוסרים ידי החוטא ורגליו בנחושתים עד יגמרו דינו והלא לא על חטא ולא במשפט הרגוך, רק **לפני בני עולה נפלת** שהרגוך בדרך צדיה ורצח וגם רמז שידיו לא היו אסורות מכבלי היצר מלעשות

צדקה וחסד, ורגליו כנשרים קלו ולא היו כבולות מלעשות משפט ומישרים והוא נפל לכפרת הדור או שלא יראה בצרת הדור כדרך מיתת הצדיקים שזה רמוז במ"ש לפני בני עולה נפלת, ולכן **ויוסיפו כל העם לבכות עליו** ביחוד בשמעם גודל מעלתו:

פסוק לה

אם אטעם לחם כמ"ש שמתענים על הגדולים והוא החזיקו לגדול בתורה:

פסוק לו

(לו-לז) **השאלות**: מ"ש ככל אשר עשה המלך בעיני כל העם טוב, הוא שפת יתר אין בינה, ולמה כפל וכל העם הכירו, וידעו כל העם?: (לו-לז) **וכל העם הכירו** רצה לומר יען שבכל זה עדיין היה מקום לאמר שדוד עשה כל זה בערמה שלא יקצפו ישראל עליו על שצוה להרגו לכן אמר שכל העם הכירו שלא היה בזה רמאות כי האמת ניכר והזיוף אי אפשר להעלימו מכלל העם, **ככל אשר עשה המלך בעיני כל העם טוב**, כי המעשה הנעשה בתום ובישרת לבב תמצא חן בעיני כל, לא כן הזיוף, והנה היה פה דברים שהיה ראוי שיערערו עליהם כמו מה שבזה כבוד המלוכה לצאת אחרי המטה ולקונן, ובכ"ז ככל אשר עשה היה טוב בעיני כולם וזה סימן שהיה מעשה אמת לא בלב ולב (גם ימליץ שאי אפשר שהיה זה זיוף לפייס את העם, **כי ככל אשר עשה המלך** תמיד היה **טוב בעיני העם** ולא היה דרכם לערער אחריו בשום פעם ובודאי גם אם היה הורגו בפקודתו, לא היה שום ערעור מצד העם ולא היה צריך לתחבולות לפייסם) ועל ידי כן **וידעו כל העם** ידיעה ברורה **כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר**:

פסוק לח

(לח-לט) **השאלות**: מה רצה במ"ש הלא תדעו וכו', שכבר קונן עליו ומה רצה במאמר זה בכלל?:

הלא תדעו אמר להם הנה עתה תדעו ידיעה ברורה **כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל** ותרגישו ההפסד הגדול שיגיע לכלל ישראל על ידי מיתתו, ובאר הדבר:

פסוק לט

ואנכי היום רך, רצה לומר אף על פי שאני משוח למלך בכ"ז אנכי רך **נגד הקשה ממני שהם בני צרויה** שאיני יכול לעשות בהם משפט כראוי לרוצחים, ואם היה אבנר חי כבר היה מחזק ידי והייתי יכול לעמוד בפני בני עולה, ומזה תדעו כי אבדנו הרבה במיתתו, שלא נשאר איש כמוהו יחזיק ידי נגד בני צרויה שהם ישארו שרי הצבא בהכרח, ולא אוכל לעשות בהם משפט, (שהגם שלא יכול לדונם בסנהדרין שלא היה שם התראה היה יכול להמיתם ממשפט המלך) ואחר שאי אפשר לעשות משפט בארץ **ישלם ה**'

לעושה הרעה כרעתו נשאר הדבר אל דינא רבא דין שמים, (וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה דהא דאסור למסור דין לשמים הני מילי בדאית ליה דינא בארעא):

פרק ד

פסוק א

וישמע סיפר הרושם שנעשה במיתת אבנר, שלא נשאר עוד איש יתחזק במלכות שאול, כי **בן שאול עצמו רפו ידיו**, וכן ההמון בכלל **נבהלו**, וכן לא נשאר איש יעמוד במקום אבנר להצביא את העם, כי,

פסוק ב

שני אנשים שרי גדודים היו (תחלה) **לבן שאול** והם היו **מבני בנימין** שהוא משבטו של שאול וגם עליהם לא יכול להשען עתה, כי,

פסוק ג

ויברחו הבארותים גתימה שעל ידי מעשה (שיסופר בפסוק ו) ברחו מארץ ישראל **ושם נשארו עד היום הזה** (שהרגו את איש בושת), וכן לא נשאר איש מבני שאול ויוצאי חלציו יתמוך שבט ויחזיק את המלכות כי:

פסוק ד

ליהונתן בן שאול בן נכה רגלים וכו', שזה האחד נשאר והיה פסח עד שלא יכול להיות מעוז ומחסה למלכות שאול, ובהיות עתה בית שאול על האופן הזה מהחולשה באפס עצור ועזוב:

פסוק ה

וילכו בני רמון הבארותי ויבואו כחם היום אל בית איש בושת, לא נשמרו כלל ולא הלכו בלילה רק בעצם היום, בידעם הזמן **שאז שוכב משכב הצהרים** כי היו לפנים מבני ביתו:

פסוק ו

והנה באו פסוק זה הוא מאמר מוסגר, רצה לומר והם כבר עשו רצח כזה שבעבורו ברחו אז מן הארץ לגת, כי עוד בהיותם שרי גדודים באו עד **תוך הבית של לקחי חטים** (בית המיוחד לסוחרי חטים) **ויכוהו** (את בעל הבית) **אל החומש**, וזה היה הסבה **שרכב ובענה נמלטו** לגת (כמו שנזכר בפסוק ג):

פסוק ז
ויבואו רצה לומר שני הרוצחים האלה שכבר עשו רצח כזה מקדם הן המה שהרגו את המלך גם כן באופן זה **שבאו הבית והוא שוכב על מטתו** (שכאשר חשבו שבעת הצהרים ישכב כן היה) **ויכהו וימיתהו** והנה כל זה מורה שהיה איש בושת בטוח לא פחד שיקום איש עליו דאם לא כן היה מעמיד שומרים ולא היו מניחים לאלה ליכנס עד חדר משכבו:

פסוק י
כי המגיד יש הבדל בין מגיד ובין מבשר, שהמגיד יגיד דבר שאין לחברו בו תועלת בידיעתו, ולפעמים דבר ששמע במקרה מפי אחרים, והמבשר יכוין להודיע דבר שיש לחברו בו תועלת ובא ברוב על בשורה טובה, ועל דבר שראה בעיניו, והנה מיתת שאול היה אצל דוד רק הגדה כי לא חשב להשיג מזה שום תועלת וכ"ש שלא היה אצלו בשורה טובה, אבל **בעיניו היה כמבשר** לו בשורה טובה, והנה לא אמר שהוא אמר שהמיתו כי באמת לא היה מאמין לו בזה כי חשב שאמר זה כדי שיתן לו שכר בשורה, וזה שכתוב **אשר לתתי לו בשורה**, ובזה לא האמין כי הוא גמר מיתתו, בשגם שאף לפי דבריו כבר היה שאול בן מות, ובכ"ז **הרגתיו יען היה כמבשר בעיניו**, ושמח על מיתתו:

פסוק יא
אף כי רצה לומר שם לא הרג את שאול וגם אם גמר מיתתו לא היה בבית רק במלחמה שכבר היה בן מות, ואף כי פה **שהרגוהו ממש** לא במלחמה רק **בביתו על משכבו** זאת שנית ששאול כבר היה מחוייב מיתה על פי נביא שא"ל מחר אתה ובניך עמי על ידי עונותיו, והם הרגו **איש צדיק** שלא חטא חטא משפט מות **ועתה הלא אבקש** רצה לומר, א. אבקש את דמו, ב. שחוץ מזה **אבער אתכם** כי אתם רוצחים שופכי דם נקיים:

פסוק יב
ויקצצו את ידיהם שעשו המעשה, ואת רגליהם שהלכו לבשר את דוד, **ויתלו** כדי שלא יזיד עוד איש לשלוח יד במלך, וזה עשה מדין מלך לא מדין התורה:

פרק ה

פסוק א
ויאמרו לאמר פי' מהרי"א א"ל א. אל תחשוב שבני יהודה הם קרוביך כי גם נחנו **עצמך ובשרך אנו** כהם:

פסוק ב

(ב-ג) ב. בל תחשב שהם קדמו להמליכך **כי גם אתמול** וכו' **אתה היית המוציא והמביא** ואנו הקודמים, ג. **ויאמר ה' לך אתה תרעה את ישראל** ולא אמר את יהודה, ועפ"ז אחר שקבלוהו הגוי כולו כרת ברית עם הזקנים שהם הסנהדרין, שהעמדת המלך צריך שיהיה מדעת סנהדרין, והם משחוהו שנית להיות מולך מלכות הכוללת:

פסוק ד

ארבעים שנה מלך ולא חשב הששה חדשים שחשבון המרובה בולע את המועט כמ"ש ר' יודן במדרש שמואל (פכ"ו), ויש עוד כמה דעות שם ובסנהדרין דף ק"ז:

פסוק ו

השאלות: למה בחר ללכת תיכף אחר המלכתו ללחום את היבוסי בירושלים, וענין העורים והפסחים והצנור נלאו בו המפרשים לפתרו:

וילך המלך ואנשיו, אחר שעתה התאחדו שני ממלכות ישראל, שהיו עד עתה שבט יהודה תחת דוד, ויתר השבטים ובנימין שבט שאול בראשם תחת איש בושת, ושבו כולם למלכות אחת תחת דוד, היה מן העצה, וכן הופיע רצון ה', שעיר המלוכה תהיה בגבול השייך לשני השבטים שהיו שבטי מלכות, וזה היה בירושלים שהיתה חציה ליהודה וחציה לבנימין כמ"ש בגבולי הארץ, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (יומא יב) רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימין ובו מזבח בנוי, וכבר בארנו (שופטים א') כי בני יהודה כבשו חלקם בירושלים רק בני בנימין לא כבשו את חלקם וישב שם היבוסי, וילך המלך ואנשיו להוריש את היבוסי מחלק בני בנימין, ויאמר לדוד לאמר לא תבא הנהכפי הפשט ערבים עלי דברי הרלב"ג, שבשער העיר עשו צלמים בדמות עורים ופסחים והיו עשויים באופן מהתחבולה שירימו ויניעו בכחם מקלות ומוטות של ברזל רבי המשקל, תנועה חזקה בענין שלא יוכל אדם לקרב שם כי יכו אותו הצלמים במקלות (ויוכל להיות שגם כן עמדו תחתיהם עורים ופסחים ממש עוזרים בהנעתם) והיו סמוכים לצנור המים באופן שהיה הצנור מוציא המים מפיו, ועל ידי הגרת המים ושטיפתם התנענעו הצלמים והמקלות כאשר יהיה ברחיים וכמו שראה תחבולות אלה בעיניו עכ"ד. וכפי זה העמידו סמוך לשער העיר שורה של צלמים בדמות עורים, ואחריה שורה של צלמים בדמות פסחים, ואחריהם הצנור מוגיר המים, ומצד השני של העיר היתה המצודה, ובין העיר ובין המצודה עמדו אנשי החיל מוכנים להלחם אל הצד שירצה האויב ליכנס, ובראשונה רצה דוד ליכנס דרך השער, ויאמרו לו לאמר לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים רצה לומר אי אפשר שתכנס

אם לא תסיר תחלה את העורים ואחר כך את הפסחים מניעי המקלות אשר לא יניחוך לעבור את השער וזה שכתוב לאמר לא תבא הנה שהם אומרים וגוזרים שלא תבא הנה (רצה לומר שימנעוך מלבא) (ויתכן כי עם התחבולה הזאת היו מיחסים לצלמים האלה כח אלהות כמו שהיו דרכי עובדי עבודה זרה הקדמונים שהיו מתקנים פסיליהם על ידי גלילים וצירים שיתנענעו וירימו כבדים במלאכה והיו מהבילים להההמון הסכלים כי זו כחו לאלהו, ובזה תשתף גם דעת חכמינו זכרונם לברכה שהיו רומזים בדמותים האלה גם שבועת אברהם או יצחק לאבימלך):

פסוק ז

וילכד דוד כאשר ראה שאי אפשר לכבוש מצד שער העיר, הלך לצד השני ששם המצודה ולכד את מצודת ציון, ולכן נקראה אחר כך עיר דוד שהוא כבשה בעצמו:

פסוק ח

ויאמר דוד ואז אמר שמי שילחם מצד הזה והלאה מוכרח **להכות יבוסי** תחלה שהם אנשי החיל שעמדו בין המצודה ובין הצלמים, ואחר כך **יגע בצנור** המוגיר מים על הצלמים כי הבא מצד זה יהיה סדר פגיעתו תחלה בהצנור ואחר כך **בהפסחים** ואחר כך **בהעורים**, **שנואי נפש דוד** מוסב על כולם, יבוסי והעורים והפסחים שונאיו, ופה לא פורש מה יעשה לו ובד"ה (א' יא, ו') פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר, ושם באר שלכדה יואב **על כן יאמרו עור ופסח** רצה לומר יען שהעורים והפסחים יאמרו **שלא יבא** דוד **אל הבית** רק בחוץ יעמוד, לכן ראוי להכותם ולהחרימם:

פסוק ט

וישב דוד במצודה שם נתישב ושם הכין בית מלכותו, **ויבן סביב מן המלוא וביתה** המלוא היתה חוץ למצודה ששם היו העם מתקבצים, ובנה העיר מן המלוא ולפנים, כי ממנו ולחוץ לא בנה שיהיה פנוי לאסיפת העם (כי לכן הוכיח ירבעם את שלמה שבנה את המלוא מ"א י"א כ"ז):

פסוק י

וילך מאז נתגדל דוד, בין בהצלחה היה **הלוך וגדול**, בין באושר הנפשי **וה' עמו**:

פסוק יא

וישלח חירם, אחר שהוכן מלכותו על כלל ישראל, כמו שהיה הציון לזה עיר ציון עיר שחוברה לה יחדיו יהודה ובנימין, ראה כי גם גוי לא ידע יעבדוהו, כי **חירם שלח לו מלאכים** לכרות עמו ברית ולבנות לו בית:

פסוק יב
וידע דוד מצד הא' שהכין מלכותו בירושלים ידע **כי הכינו ה' למלך על ישראל**, ומצד הב' ידע **כי נשא ממלכתו** עד שלו יובילו מלכים שי, והבין שזה **בעבור עמו ישראל**:

פסוק יג
פלגשים ונשים ובד"ה (א' יד, ג') אמר נשים לבד, וזה לדברי האומר פלגשים בקדושין בלא כתובה, שהיא אשה מצד הקדושין ופלגש מצד חסרון הכתובה, ובד"ה (שם, ה-ו) נזכר עוד שני בנים אלפלט ונוגה, וכתב מהרי"א שדלג עליהם פה מפני שמתו בקטנותם:

פסוק יז
וישמעו פלשתים עד עתה חשבוהו לבעל ברית אכיש ולוחם עם מלכות שאול, ועתה שקבלוהו למלך הלכו לבקשו אם יכנע להם למס **וירד אל המצודה** היא המצודה שבמדבר מעון שהתהלך שם דוד בברחו מפני שאול שהיה קרוב לארץ פלשתים, לכן אמר וירד:

פסוק יח
ופלשתים הם ראו שדוד קרוב אל ארצם, **וינטשו בעמק רפאים** סמוך לירושלים:

פסוק יט
וישאל דוד וכו' **האעלה** כי ההולך מן המדבר לעמק רפאים שהוא בצד ירושלים, הוא עולה:

פסוק כ
פרץ כי משם התפשטו הנה והנה כמים הפורצים גדודי השפה שמתפשטים לכל עבר:

פסוק כא
וישאם דוד ובד"ה (א' יד, יב) כתוב וישרפם, ופי' חכמינו זכרונם לברכה (ע"ז מד) שתחלה התחילו לשרפם ובתוך כך בא אליהם אתי הגתי שהיה עובד אלילים ובטלום (כי העובד אלילים מבטל עבודה זרה שלו) ואז נשאום עמם, ולכן בד"ה קראם אלהיהם טרם שבטלום ופה קראום עצביהם אחר שבטלום משם אלהות:

פסוק כג
השאלות: מדוע צוהו זאת הפעם שיסוב אל אחריהם ולמה נתן לו אות על ידי קול הצעדה בראשי הבכאים:

ויאמר לא תעלה ובד"ה (שם, יד) כתיב **לא תעלה אחריהם הסב מעליהם**, צוהו שעתה לא יעלה עליהם כמו בראשונה בענין שיפול עליהם מאחריהם, רק יסוב אל הצד בענין

שיפול בצד המחנה המגביל ממול בכאים, שהאילנות יהי בצדם האחד ומחנה דוד מצד השני המגביל לו:

פסוק כד

ויהי וצוהו בל יחל להכות עד **ישמע קול צעדה בראשי הבכאים**, והיה בזה אם לימוד הדרך הקרוב לנצח בתחבולות מלחמה, שאחר שנפל עליהם בפעם הראשון בצד של אחריהם בודאי נשמרו עתה בצד הזה והעמידו שם גבורי חיל ולכן טוב שיפול עתה מן הצד, ושיחל ההכאה בעת ישב הרוח בין הבכאים והאלנות שיחשבו כי יש מחנה וחיל בין הבכאים ויתבהלו משני הצדדים, מלבד מה שהיה בזה ענין השגחיי שיצא ה' להכות במחנה האויב והשמיע קול צעדה עד שהיה נס וטבע יחד, וחוץ מזה בא לנסות את דוד בדבר אשר לא עמד בו שאול ולא המתין על שמואל ובעבור זה נלקח המלוכה ממנו ודוד שמר מצוה ולא בטח על גבורתו וא"ל **אז תחרץ כי אז יצא ה'** כי ההשגחה דבקה עם האמונה והנס דבק עם הבוטח, והגם שבפעם הראשון נצחם בדרך הטבע האמין בה' כי עתה לא יכם רק אם יצא ה' לפניו, ולכן **ויכם מגבע** וכו':

פרק ו

פסוק א

ויוסף עוד דוד את כל בחור, בד"ה (א' יג, ב') מבואר ששלח לקבץ אליו את זקני ישראל להעלות הארון וכפי הנראה לא כולם הלכו רק כל עיר ועיר שלחו זקניהם ושופטיהם הם היו הבחורים והנבחרים שאמר **את כל בחור בישראל**, והיו **שלשים אלף** וחכמינו זכרונם לברכה במדרש (במ"ר ד, כ') ובירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב) אמרו שסמך תשעים אלף זקנים באותו יום. (דרשוהו ממ"ש את כל בחור) דעתם שכל עדה שלחה בית דין של שלשה, ואם כן משלשים אלף מובחרים של הערים היו תשעים אלף זקנים:

פסוק ב

וילך דוד וכל העם אתו מבעלי יהודה היא קרית יערים שנקראת בעלה ומשם לא שלחו זקנים מובחרים רק הלכו כולם, וזה שכתוב **וכל העם מבעלי יהודה אשר נקרא שם** זה כדמות הקדמה אל החטא שחטאו שבעבורו פרץ ה' פרץ בעוזה, שאחר שהארון נקרא בשם, **ששם ה' צבאות יושב עליו על הכרובים**, באופן שהכרובים הם מרכבה לשם ה' השוכן עליהם בקדש, ראוי שנושאי הארון ידמו אל נושאי המרכבה העליונה אשר דמות פניהם פני אדם, ולא ינשאו על שור וחמור, וכן צריך מטעם זה שיהיו לו נושאים מיוחדים שהם שבט לוי אשר בם בחר ה' והם שגו בזה כמו שיתבאר:

פסוק ג
וירכיבו ספר ששש הנה שנא ה' מה שפגמו בקדושת הארון, א. **שהרכיבו אותו אל עגלה חדשה וישאוהו**, תחת שהתורה צותה שינשא בכתף, ומ"ש **מבית אבינדב** מוסב על העגלה שהעגלה היתה מבית אבינדב רצה לומר קנין כספו, (ובזה אינו כפול עם מ"ש בפסוק ד' וישאוהו מבית אבינדב), ב. **ועזא ואחיו נהגים את העגלה** והיה להם ללמוד מן הפלשתים שלא נהגו העגלה רק הפרות כוונו הדרך מעצמם:

פסוק ד
ג. **וישאהו מבית אבינדב** שעוזא ואחיו נשאוהו מן הבית אל העגלה בכתף והיה ראוי שינשא על כל פנים על ידי לוים כדינו, לא על ידי זרים, ד. עם ארון האלהים רצה לומר שלא נשאוהו במוטות כדינו רק נשאו עם הארון עצמו שאחזו בו ועל ידו נשאוהו לא על ידי מוטות ממצעים בינו ובין ידיהם ונגעו בארון וזה אסור וכמ"ש בד"ה (א' טו, טו) וישאוהו בכתפם במוטות עליהם ה. **ואחיו הולך לפני הארון** ואחוריו אל הארון וזה בזיון וקצף ושרי פלשתים נשמרו מזה והלכו אחריו לא לפניו:

פסוק ה
ו. **ודוד** וכו' וגם בזה לא עשו כראוי בשתים, א. שהיו **משחקים** דרך שחוק לא כשמחים ברעדה, ב. שלא היה על ידי כלי שיר המיוחדים לעבודה ולא על ידי הלוים המיועדים לזה רק **כל בית ישראל כלו ובכל עצי ברושים** רצה לומר בכל מיני כלי זמר:

פסוק ו
ויבואו אחר ששגו בכל אלה הוסיף עוזא לפשוע במה **ששלח ידו לאחוז בארון** בחשבו שצריך סמך בל יתמוטט והיה לו לדעת כי ה' השוכן בו נושא לא נישא ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה לה) נושאיו נשא את עצמו לא כ"ש, והסבה לזה היתה **כי שמטו הבקר** מתחת העגלה, והיה לו להבין שזה היה משאתם ופחדם:

פסוק ז
ויכהו על השל וימת שם עם ארון האלהים שיעורו **ויכהו וימת שם על השל עם ארון האלהים** על ששל ושכח קדושת הארון ופחד ה' בעודו עם ארון האלהים, וזה חטא גדול מנשוא השוכח יראת המלך בעודו עומד לפניו:

פסוק ח
ויחר לדוד מזה הבין דוד כי לא הזהרו בכבוד הארון כראוי וחרה לו על עצמו, כי זה ההבדל בין **ויחר אף** שיוצא לזולתו, ובין **חרה לו** ששב אל עצמו כמו (בראשית ד' ה') ויחר לקין ויפלו פניו, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה שם) שנשתנו פניו כחררה:

פסוק ט

ויירא דוד את ה' ביום ההוא, פי' דוד עבד תמיד מאהבה ומשמחה ועבודה כזאת תריק על בעליה שפע החסד והרחמים טוב ושמחה, ועתה ביום ההוא שחרד מפחד העונש שחל על עוזא, נפל ממדרגת האהבה אל מדרגת יראת העונש שהיא מדרגה פחותה, וע"כ אמר **איך יבא אלי ארון ה'**, אם באשר הרגיש כי נפל ממדרגתו, אם באשר ראה שמתנהג עם הקרב אל ארון עוזו בדין ובפחד, וכל הקרב אל קדושתו ימות ולכן,

פסוק י

ולא אבה דוד וכו' **ויטהו בית עובד אדום** שהיה לוי וראוי שהוא יעמוד לפני הארון:

פסוק יא

וישב אולם מעתה נעשה הארון מקור למי החסד והטובה לכל הקרב אליו, וזה נראה משתי פנים, א. **וישב ארון ה' בית עובד אדום הגתי** ישב אצלו ביחד עם כל בני ביתו ולא הוזק אחד מהם, ובד"ה (א' יג, יד) פי' **וישב ארון האלהים עם בית עובד אדום בביתו**, רצה לומר עם כל בני ביתו ביחד, ופה רמז במ"ש בית עובד בלא ב' השימוש, ב. כי הפיץ מי הברכה מדליו, **ויברך ה'** תחלה **את עבד אדום** בעצמו בקניניו ובנכסיו **ואת אשתו** ואחר כך ברך גם **את כל ביתו** כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות סג) שכל כלותיו ילדו ששה בכרס אחד:

פסוק יב

ויגד למלך דוד לאמר ברוך ה' וכו', ספרו לו מה שהוא הראיה העקרית שברך את כל בני ביתו **בעבור ארון האלהים** פי' חכמינו זכרונם לברכה במכלתא שמפני שהיו אומרים שהארון ממית הראה להם ה' שיש בו ברכה, דייקו זה ממלת בעבור, כי יש הבדל בין בעבור ובין בגלל, שמלת בגלל מציין הסבה הקודמת ומלת בעבור מציין הסבה המאוחרת, וכפי חוקי הלשון היה לו לומר בגלל ארון האלהים, כמו (בראשית ל, כז) ויברכני ה' בגללך היינו בסבתך, ולכן פי' שבאמת לא היתה הברכה בגלל הארון דהיינו בסבתו, שאז לא היה חל הברכה רק על בעל הבית לבדו שעסק עמו ושרת לפניו לא על בני ביתו, ומזה ראה שהיה הברכה בעבור הארון ותועלתו, להסיר ממנו דבת עם שהוא ממית בשבט עברתו, ולהראות שאך טוב וחסד ירדוף לכל הקרב אליו ואף למי ששוכן בגבולו, ושיקח דוד ראיה להעלותו אל עיר דוד ולכן **ויעל** וכו' **בשמחה** לא ביראה ופחד רק באהבה ושמחה כי ראה שהחסד גובר בו, (וגם לא העלהו בשחוק כבפעם הא' רק בשמחה של מצוה):

פסוק יג

ויהי כי צעדו וכו' ובד"ה (ב' ט"ו כ"ו) כתוב ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אלים, ופי' חכמינו זכרונם לברכה (סוטה לה) שעל כל ששה צעדים הקריבו שור ומריא, ועל כל סדר שהשלימו ששה פעמים ששה הקריבו שבעה פרים ושבעה אלים, וכפי זה היו מכוונים ועולים נגד שם של מ"ב שהיה מונח בארון שמקומו הוא בתפארת ישראל שהוא נושא ארון הברית כידוע, ועל כל ששה צעדים נשלם סדר א' והקריבו שור ומריא למלא השביעי בקדש, ובכל ששה סדרים נשלם ההיקף והקריבו ז' וז' להשלים ההיקף כידוע:

פסוק יד

ודוד כו' בטל כבודו מפני כבוד ה' בג' ענינים, א. בגופו **שכרכר** ורץ **בכל עז לפני ארון ה'**, ב. במלבושיו שהיה **חגור אפוד בד** כלבוש הכהנים ועובדי ה' לא לבוש מלכות שלא להראות גאוה לפני ה', ובשני אלה התיחד דוד מן העם, כי לפי גדולתו צריך הוא להראות הכנעה לפני הבורא כמ"ש (ברכות לד) המלך כיון שכורע שוב אינו זוקף, ועל זה אמר **ודוד**, ג. מה שהשתתף עם כלל ישראל שעל זה אמר,

פסוק טו

ודוד וכל בית ישראל מעלים את ארון ה' בתרועה ובקול שופר לעורר שמחה וגיל:

פסוק טז

והיה ארון ה' מספר כי מיכל בת שאול מהיותה למודה בבית אביה שהיה כבודם חשוב בעיניהם מכבוד המקום, לא הרגישה בדבר הארון הבא ובכבוד ה' אשר לפניו ישמח מלך, רק יפלח חץ כבודה על כבוד בעלה הנגרע בערכו לעיניה כפי דעתה, וזה היה ההבדל בין בית שאול ובית דוד:

פסוק יז

ויעל דוד מתוך שמחה של מצוה התעורר לעבוד העבודה בעצמו, ולהעלות עולות ושלמים להמשיך שפע רצון וכן הריקו עליו ברכה עד שמברכתו ברך את העם, אם ברכה נפשיית בשם ה' צבאות ואם שפע גשמיית, כי

פסוק יט

ויחלק לכל העם היינו לאותם שהיו נועדים ללכת עם הארון, ומוסיף גם **לכל המון ישראל** שנמצאו שם במקרה, ומוסיף גם **מאיש ועד אשה** וכו':

פסוק כ

וישב דוד גם זה מגלה צדקתו שאחר שהשפיע לכל העם פנה אל ביתו **ותאמר מה נכבד היום** רצה לומר כי הכבוד יתראה על ידי האותות שבם יציינו את הכבוד, וזה יהיה אם מצד המכבדים אם מצד המתכבד, והתלוננה עליו כי הקל בכבוד מלכותו מצד שני אלה אם מצד המכבדים, לא יקרבו אל המלך רק שריו וגדולים, לא הפחותים בעם, הם יתחבאו מפניו ויעמדו מרחוק, ועל זה אמר **מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה לעיני אמהות עבדיו**, אם מצד המתכבד, המלך לא יתראה כהדיוט רק לבוש לבוש מלכות ועליו יציץ נזרו, ומתנשא על הכסא, לא לבוש אפוד מפזז ומכרכר, ועל זה אמר **כהגלות נגלות אחד הרקים**, ודייקה לאמר מה נכבד **היום** אשר נגלה **היום**, כי יש מלכים שמנהגם להמצא תמיד בין העם וזה כבודם, לא כן אתה שאינך רגיל בכך תמיד רק היום עשית זאת, וזה שכתוב **מה נכבד היום** וגם שלפעמים יצטרך המלך להיות יוצא ובא בין העם לצורך שעה, כמו בעת מיתת אבנר שהלך בין העם להפיס דעתם, וכן בעת מלחמה יתראה לפני כל בני החיל להלהיב לבבם לקראת נשק וכדומה, לא כן היום שלא היה הדבר נחוץ, וזה שכתוב **אשר נגלה היום**:

פסוק כא

ויאמר דוד, השיב לה בחכמה ודעת, א. אותות הכבוד המיוחדים למלך שאין יושבים על כסאו ולא יקרב איש אליו וכדומה, הם מוכרחים רק למלך המולך על ידי בחירת העם שכל כבודו הוא רק הסכמיי לא נמצא בעצמו, ואם לא יכינו לפניו האותות המציינים כבוד מלכותו הנו כאחד העם, לא כן אנכי שמלכותי אינה על ידי בחירת העם רק מה', כי אם היה הדבר מונח לבחירת העם היה ראוי שיבחרו יוצאי ירך שאול שנמשח מאת העם, וזה שכתוב **לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוות אותי נגיד על עם ה'** ואם כן אין כבודי תלוי מאת העם ומן אותות הכבוד המוסכמים אצלם רק מעצמי ומאת ה' אשר שמני לנגיד, ב. ידוע שאין לשר הצבא להתהדר לפני מלך, ולא יתכבד העבד לפני אדוניו, ואיך יתכבד מלך בשר ודם בעת עמדו לפני מלך מלכי המלכים השי"ת וזה שכתוב **לפני ה'**, **ושחקתי לפני ה'**:

פסוק כב

ונקלותי אחר שהשיב לה לפי דרכה שלא הושפל כבודו בזה, נהפוך הוא זה לו יקר וגדולה, אם בהראותו שכבודו עצמי לו בלתי תלוי מאת העם כטעם הא', אם במה ששחק לפני ה' שהוא לו לתפארת כי מכבדיו יכובדו, ואם לא התראה באותות הכבוד החיצוניים נכבד הוא באותות הכבוד הפנימיים השכליים, הוסיף לאמר, אבל באמת מה טוב היה

אם לא הייתי רוצה בכבוד כלל ובורח ממנו, **ונקלתי עוד מזאת** שכפי הכירי בגדולת הבורא ובכבודו ובשפלת האדם כי בשר הוא, **הייתי נקל בעיני** עד שהייתי שפל בעיני באמת, אז אכבדה, כי הרוצה בכבוד אינו נכבד באמת רק למראה עינים לא למראה השכל, רק אם הייתי מואס את הכבוד, אז גם **עם האמהות** כו' **עמם אכבדה** כי זה הכבוד האמתי הנפשיי, אשר אותותיו ישוו לפני שרים ופחותי העם:

פסוק כג

ולמיכל כתב מהרי"א שמלבד שהיה זה עונש על דבריה היה סבה מאת ה' בל יתרבה זרע שאול והיה גלוי לפניו ענין הגבעונים להשמיד כל זרע שאול ומה יעשה דוד יוציא להורג בניו או יחמול עליהם ויאמרו משא פנים יש בדבר, לכן סבב נורא עלילות שמיכל לא תתעבר מדוד:

פרק ז

פסוק א

ויהי כבר בארו חכמינו זכרונם לברכה שאל בנין המקדש היה צריך שני תנאים, א. שיהיה להם מלך, ב. שיהיה להם מנוחה מאויביהם, כמ"ש והיה בהניח ה' לך מכל אויביך והיה המקום אשר יבחר ה' וכו' והנה דוד חשב שכבר נתקיימו שני התנאים, אם מצד מלכותו שעל זה אמר **ויהי כי ישב המלך בביתו** שהבית שבנה לו חירם היה אצלו סימן כי הכינו ה' למלך על ישראל כנ"ל (ה' יב), אם מצד שאז היה להם מנוחה, שעל זה אמר **וה' הניח לו מסביב**, ולכן,

פסוק ב

ויאמר המלך אל נתן דרש בנביא אם יסכים ה' לזה, ושיודיעהו המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם, וא"ל **ראה אנכי יושב** וכו' רצה לומר הסברה מחייבת לבנותו ראה נא בעין הנבואיי אם טוב הדבר לפני ה':

פסוק ג

ויאמר נתן באשר עוד לא הגיע דבר ה' כי ימנעהו מזה, השיב מדרך הסברא **כל אשר בלבבך לך עשה**, שהצדיקים הגדולים יוכלו לסמוך על הסכמת לבבם שהוא אך טוב (הפך הבינונים שיצוייר כי יצר סמוך בם, וכ"ש רשעים שלבם רק רע כמ"ש רשעים יצה"ר שופטם צדיקים יצ"ט שופטם בינונים זה וזה שופטם) ולכן אמר שיסמוך על לבבו בפרט, **כי ה' עמך** ומחשבת לבבך הוא הערת רוח הקודש הנלוה עמך תמיד:

פסוק ד

ויהי בלילה ההוא אולם ה' מהר להודיע להחוזה כי לא יסכים לזה, וחכמינו זכרונם לברכה בארו שלכן הודיעו תיכף בל יתחיל דוד במעשהו על ידי נדר או על ידי שישכור פועלים וכמו שהיה באמת כמ"ש אשר נשבע לה' אם אבוא באהל ביתי:

פסוק ה

השאלות: בנבואת נתן בכללה באו כפלים הרבה ודברים רבים בלתי מסודרים ודברים בלתי שייכים אל הנושא שנשלח עליו, שמ"ש כי לא ישבתי בבית וכו' מה בכך הלא ידעו שהיא מצות עשה לבנות בית המקדש, ויבנה בהכרח בימי מלך אחד, ומה שטען על זה אני לקחתיך מן הנוה וכו' ואכריתה את אויביך ועשיתי לך שם, כל זה לא יחייב שלא יבנה הבית, ולמה עד ועשיתי לך דבר בדרך העבר המהופך לעתיד ואהיה עמך ואכריתה, ומן ועשיתי והלאה דבר בצורת העבר, ולא אמר ואעשה לך שם, ואיך נקשר אל נבואה עתידה ושמתי מקום, ומ"ש ולמן היום אשר צויתי שופטים באורו קשה, ומ"ש והגיד לך ה' הוא לשון בלתי מיושר, שמשמע שכבר הגיד לו זה בד"ה מבואר שא"ל ה' לדוד דם לרוב שפכת ומלחמות רבות עשית אתה לא תבנה הבית, ומתי הגיד לו זה, ומדוע לא הזכיר טעם זה פה:

האתה תבנה לי בית לשבתי רצה לומר כי אל בנין הבית היית צריך שני תנאים, א. שיהיה מלך בישראל שימלוך מלכות קיימת בלתי מופסקת, ב. שיהיה להם מנוחה החלטית והנה עד עתה היו להם שופטים שגם הם נבחרו מאת כל ישראל, והיה הבדל בינם ובין המלך במה שהשופט היה רק לפי שעה ושררותו, בלתי נמשך לבניו אחריו, מה שאין כן המלך שמלכותו ירושה לבניו כמ"ש למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו, והנה דוד הגם שנבחר למלך ונמשח על פי נביא (שהשופט לא נבחר ונמשח על פי נביא) בכ"ז אחר שעדיין לא הובטח שיהיה לו המלכות בירושה, היה ענינו קרוב אל השופטים או אל מלכות שאול שלא היתה מלכות קיימת, ולא היה ראוי עדיין לבנות בית נאמן וקיים, וכן מצד תנאי השני של המנוחה הגם שהיה לו אז מנוחה היה זה רק לפני שעה, והלא גם בימי שפוט השופטים היה להם גם כן מנוחה כמ"ש (שופטים ב' יח) וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכו' והיה במות השופט וכו', שכיון שבמות השופט שבו אויביהם לתגר בם מלחמה, והאויב לא נכרת לגמרי רק נכנע לפני השופט בעודהו חי לא לפני בני ישראל, שתיכף במות השופט נלחום נלחם בם לא נקרא זה מנוחה, וכן גם בימי דוד לא נכרתו האויבים רק נכנעו לפני דוד לא לפני עם ישראל וגם הוא עצמו עוד היה מוכן למלחמות רבות כמ"ש

בסי' שאחר זה, והנה הבית הנבנה בקביעות מציין המנוחה והקביעות שישב ה' בקרב עמו במנוחה והשקט, הפך האהל והמשכן שציינו שעדיין לא ישכון בקביעות, אם מפני שהעם לא הטהרו עדיין מעונותיהם והיו חוטאים פעם אחר פעם כמ"ש שם והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם, שעל ידי זה יסלק שכינתו מהם בכל פעם, ואם מפני שעל ידי חטאותיהם נמכרו ביד אויב ובשובם בתשובה יצטרך לעוף עליהם כצפרים עפות לפדותם מני צר, שזה יצוייר בטלטול ובשכונה באהל ארעי, ולפי זה לא היה העת עדיין שיבנה המקדש לא מצד מלכות דוד שעד עתה לא היה קבוע, וזה שכתוב **האתה תבנה לי בית** ולא מצד המנוחה שעדיין לא היה עת לשבת במנוחה, וזה שכתוב תבנה לי בית **לשבתי**:

פסוק ו

כי לא באר כי בשני הענינים האלה לא נשתנה ענינם עתה, אם בענין המנוחה אומר **כי לא ישבתי בבית למיום העלתי** וכו', שתמיד היתה שכינתי בלתי קבועה, שעל זה אמר **ואהיה מתהלך באהל ובמשכן**, רצה לומר באהל במדבר ובמשכן בימי שילה ונוב וגבעון כי לא היה מנוחה עד עתה, וכמ"ש בפסוק ט':

פסוק ז

בכל ואם בענין המלך הלא **בכל אשר התהלכתי בכל בני ישראל** שכבר היו להם שופטים מושלים על ישראל כמוך, **הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל** (מלשון שבט מושלים, ובד"ה כתוב שופטי ישראל) הגם **אשר צויתי אותם לרעות את עמי** בכ"ז **הדבר דברתי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים**, הלא אם היה אפשריות לבנות בית ארזים בימי השופטים הייתי מדבר ומזהיר ע"ז, וע"כ שלא היה זה אפשר בימיהם מפני שלא היו קבועים, ומטעם זה עצמו אי אפשר גם כן לבנותו בימיך, וכמו שיבאר:

פסוק ח

ועתה כה תאמר לעבדי לדוד, להראות לו ששני הטעמים הנזכרים שבעבורם לא נבנה המקדש עד עתה, עמד טעמם בם גם עתה, אם מצד המלך שמלכותו עדיין בלתי קבועה, ובאר זה בין מצד התחלת מלכותו **אני לקחתיך מן הנוה מאחרי הצאן** שאינך מלך בן מלך כי היית רועה בצאן, בין מצד מלכותך בהוה לקחתיך **להיות נגיד על עמי**, אתה עתה רק נגיד עליהם ולא קבלוך על אופן שתמלוך מלכות קיימת לדור דורים (שעד עתה לא הובטח ע"ז):

פסוק ט

ואהיה ואם מצד המנוחה, הלא לא תמו אויבי ה' גם עתה רק **אני הייתי עמך בכל אשר הלכת, ואכרתה את כל איביך מפניך** שגברת עליהם, ולא ספו בהחלט, כי כל הימים יגורו מלחמות רק שתנצח אותם וגם לא כלו מפני ישראל רק **מפניך**, וזה כדוגמא שהיה בימי השופטים שזה איננו מנוחה **ועשיתי** אחרי דבר אתו תוכחות והראה לו שמלכותו ומנוחתו עדיין יתנודדו כמלונה, שב לבשרו כי הגם שראשיתו מצער אחריתו ישגא מאד א. אם בענין המלוכה **ועשיתי** (רצה לומר אעשה) **לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ** ששמם קיים לעולם כן אקבע לך מלכות נצחית, וכן בענין המנוחה גם כן ישתנה הדבר לטוב, ועל זה אמר:

פסוק י

ושמתי מקום רצה לומר כי מימות משה עד גמר הכבוש והחילוק בסוף ימי יהושע לא היה לישראל מקום קבוע כלל רק היו נעים ונדים, וזה היה הציור במשכן שבמדבר שהיה מתהלך באהל המתטלטל ממקום למקום, ואחר כך שכבשו וחלקו, כבר היה להם מקום בארץ ישראל אבל לא היה להם מנוחה כי ידברו את אויבים בשעריהם כל ימי השופטים עד ימי שלמה, וזה היה הציור במשכן שילה ונוב וגבעון שהגם שהיה בית מלמטה היה תחת אהל מלמעלה, ועתה ישתנה הכל לטוב, **ושמתי מקום לעמי ישראל** שיהיו קבועים במקומם ולא יגרשה רגל אויב, ב. **ונטעתיו ושכן תחתיו** שיהיה דומה כעץ שתול על פלגי מים השוכן במקומו כן לא יצטרכו לצאת חוץ מגבולם ללחום עם אויביהם, **ולא ירגז** המאמרים מקבילים **ושמתי מקום ולא ירגז עוד** כמו בעת שהיו נעים ונדים שבעים רוגז, **ונטעתיו ושכן תחתיו** כו' **ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה**:

פסוק יא

ולמן היום אשר צויתי שפטים שיעור הכתוב **שלא ירגז ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר** היה **בראשונה** קודם שפוט השופטים וגם אחר כך למן **היום אשר צויתי שופטים** והלאה שהיה לו רוגז ועינוי תמיד, וגם בזה באו מאמרים מקבילים **לא ירגז כאשר בראשונה, ולא יוסיפו בני עולה לענותו** (**כאשר**) **למן היום אשר צויתי שפטים** הודיעו כי בסוף ימיו ימצא מנוחה מן האויבים כמ"ש והניחותי לך מכל אויביך ואז ישים מקום לעם ישראל שיהיה להם מנוחה החלטית, שזה יצוייר במקום קבוע שיבחר למקדש ה' בגורן ארונה שיבנה בימי שלמה, שמן אז שנתגלה מקום המקדש פסקו המלחמות ושלמה בנו היה איש מנוחה. והנה בעת ההיא שהראה לו מקום המקדש בגורן ארונה החל דוד להכין כל צרכי הבית כמ"ש (בדה"א כב), אבל מדוע לא בנה הוא בעצמו

הבית לעת זקנתו לא באר פה, ובד"ה שם כתוב ויהי דבר ה' אלי לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי, הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה וכו' הוא יבנה הבית לשמי, שאחר שהיה איש מלחמות עד עת זקנתו לא נקרא איש מנוחה שיבנה הוא את הבית שמורה על השלום והמנוחה, רק שלמה שהיה לו מנוחה מילדותו, ופה לא באר זה כי הגיד לו זה הפרט בנבואה אחרת מיוחדת, או גלה לו זאת ברוה"ק (כי כ"מ שנאמר ויהי דבר ה' אלי היא מדרגה קטנה מהנבואה כמ"ש במ"א), וזה שכתוב **והגיד לך ה'** רצה לומר זה הגיד בפעם אחר כי **בית יעשה לך ה'** רצה לומר שלא אתה תבנה ביתו רק הוא יבנה ביתך, תחת שרצית לבנות ביתו, ושם הגיד לך הטעם כנזכר בד"ה:

פסוק יב

כי אחר שהודיעו מענין המנוחה, בשרהו מענין המלכות שיהיה לו עולמית, שעל זה אמר כי בית יעשה לך ה', ובאר לו בזה שבעה דברים א. **כי ימלאו ימיך** שימלאו ימיו עד שבעים שנה, ב. **שישכב עם אבותיו** ולא יהרג במלחמה, ג. **והקמותי זרעך אחריך** ולא שימלוך בנו עליו בחייו כמעשה דאבשלום, ד. **אשר יצא ממעיך** הודיעו שהבן העתיד למלוך לא נולד עדיין כמ"ש בד"ה הנה בן נולד לך וכו', ה. **והכינותי את ממלכתו**, שתיכף במלכו יכין ממלכתו בידו בכל עוז:

פסוק יג

ו. **הוא יבנה בית לשמי** כי יכין ממלכתו באופן שיוכל לבנות הבית כי יהיה לו עושר גדול ועבדים נושאי סבל, וגם שהוא יוכל לבנותו בכוונה לשם ה' מה שלא יוכל דוד שלא היה לו מנוחה, וכמ"ש הטעם לזה בארצות השלום דרוש ב', ובפירוש מלכים (סי' ה'), ז. **וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם**, הכוננות הוא גמר הבנין, שאחר שאמר והכינותי שההכנה היא תחלת המלכות אמר שיכונן את הכסא בענין שתהיה מלכות קיימת עד עולם:

פסוק יד

אני באשר הבטיח לו נצחיות המלוכה, וכבר בארנו בפירוש תהלות (מזמור פ"ט) המיוחד לזה, כי מלכות בית דוד התכונן על ב' עמודים שהם החסד והאמונה, והאמונה היא מה שיעשה לו על ידי ההבטחה ובהשקף על מעשיו, והחסד הוא מה שיעשה מצד החסד לבד מזולת השקף על מעשה, ושני אלה יצוייר שיבוטלו לפעמים, אם האמונה, תבוטל באם ישוב ויעוות מעשיו באופן שלא יהיה ראוי לטוב ההוא שנגזר עליו לפי מעשיו, ואם החסד, בשימצא איש אחר יותר ראוי לחסד הזה כמו שהיה בשאול ודוד,

הודיעו לו ה' שלא יחוש לזה, אם לצד שתבוטל האמונה ברוע המעשים, אמר **אני אהיה לו לאב** וכו' **אשר בהעותו**, שישגיח עליו בחמלתו כאב על בנו שתיכף שיתחיל להעוות דרכו תיכף יוכיחהו וישיבהו לדרך הטוב בענין שלא יניחהו להתמוטט בשיעור שיסיר אמונתו ממנו, ודייק לאמר **שהוא יהיה לו לאב** תחלה ועל ידי כן **יהיה הוא לי לבן** לא בהפך, כי כל עובד את ה' מאהבה נחשב לה' כבן מצד מעשיו, אבל כשישוב צדיק מצדקו לא יקרא עוד בן רק עבד פושע באדוניו, אבל פה אני אהיה לו לאב תחלה, שלא בהשקף על מעשיו רק כאב טבעי, שמה שהוא לאב קודם אל מה שהוא לו לבן, ומצד זה אשגיח שאהיה לו תמיד לאב ושלא יבא לידי חטאים גדולים כי תיכף בהעותו והוכחתיו, ובאר שעל ידי שיוכיחנו תיכף בהשגחתו עליו לא יצטרך ליסרו באכזריות חמה ושטף אף, רק להוכיחו **בשבט אנשים** רצה לומר בשבט שמכים בו את האנשים לא בשוט לסוס, **ובנגעים** טבעיים המצויים **בבני אדם** רצה לומר במין האדם מצד מינו לא נגעים היוצאים מטבע האנושי, ובמזמור הנ"ל באר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, שעל הפשע שהוא המרד יוכיח בשבט, ועל העון שהוא הכפירה ועוות השכל יוכיחנו בנגעים שהם דבוקים על גופו כמו שהעון פנימי יותר מן הפשע כי חטא בשכל שהוא עצמות האדם:

פסוק טו

וחסדי וכן לא יבוטל החסד על ידי שימצא איש אחר יותר ראוי לחסד הזה, שעל זה אמר **וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול** שהיה הסבה **אשר הסירתי** את החסד **מלפניך** שהיית יותר ראוי אל החסד:

פסוק טז

ונאמן ביתך רצה לומר שהגם שהחסד והאמונה יצוייר שיפסקו כנ"ל, לא יצוייר זה פה שהחסד והאמונה שהבטחתי לדור בניך נסבב מן האמונה שהיא ההבטחה שהבטחתי לך, ולפי זה **הנה נאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך** רצה לומר בהיות שנקרא שמך עליו והוא שכר צדקתך כענין והלך לפניך צדקך, ע"כ הוא נאמן ולא יסור בשום פעם, וכן הגם שהכסא יופסק לפעמים בעתי הגליות בכ"ז לא יופסק לעולם, ואם יופסק כסא בניך לא יופסק כסאך, ע"ד שפירשתי מ"ש ובניתי לדור ודור כסאך שכסא דוד עומד שישב עליו המלך דוד בעצמו לימות המשיח שהוא דוד עצמו, וזה שכתוב **כסאך יהיה נכון עד עולם**:

פסוק יז

ככל הנה הדבור היה חציו דברי תוכחות, והוא הדבור הראשון עד ועשיתי לך שם גדול, ועל זה אמר **ככל הדברים**, וחציו השני מן ועשיתי לך הוא חזיון עתידי אשר יהיה בעתיד,

ועל זה אמר **ככל החזיון הזה כן דבר נתן אל דוד**, ולא בוש לאמר לו גם דברי התוכחות כמו שנאמרו לו:

פסוק יח

ויבא המלך דוד וישב לפני ה' יען שנתן בשרהו בשורה גדולה כי יבנה לו ה' בית נאמן עד שנות דור ודור, ושתהיה המלכות לזרעו ירושת עולם, בא לתת שבח והודאה על זה ולהתפלל על העתיד, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה שישב עצמו בתפלה, ויאמר **מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי**, רצה לומר כי המלוכה תגיע אל האיש, או מצד מעלת עצמו או מצד מעלת משפחתו, ושניהם לא נמצאו בי, **כי הביאתני עד הלום** למלכות, והרי זה רק חסד:

פסוק יט

השאלות: הדברים שדבר דוד הם מופלאים בכללם ובפרטם, מה כיון במ"ש וזאת תורת האדם, ובמ"ש בעבור דברך וכלבך וכו', ואיך המשיך מזה שה' גדול ואין כמהו, ואין קשר בדבריו ענין ישראל ויצ"מ ואמר הדבר אשר דברת הקם עד עולם, והוסיף ועשה כאשר דברת, ואמר שנית ודברך יהיו אמת, והוסיף ותדבר אל עבדך את הטובה הזאת, ואמר שלישית הואיל וברך וכו', כי אתה ה' דברת, שכל זה לשון כפול ומכופל:

ותקטן, שאם יעלה איש למלוכה מצד שאין טוב ממנו, יצוייר כי על ידי השפעת החסד יוסיף עמו להנחילו מלכות זה (שזכה בו מן הדין) לזרעו אחריו, אבל אם המלכות בעצמו היא רק חסד **איך יהיה זה קטן בעיניך** עד שהוספת לי חסד ותדבר גם על **בית עבדך למרחוק** לבשרני על מלכות יוצאי חלצי הרחוקים בזמן רחוק עד אחרית הימים **וזאת תורת האדם ה'** מזה הוכיח שהחסד הזה ונבואה הזאת לא היה למענו, רק הוא תורת האדם בכלל, רצה לומר שמה שבחר ה' בבית דוד ואבן מאסו הבונים היתה לראש פנה, אינו חסד פרטי עם דוד, רק הוא דבר כללי מהענינים הכוללים שהכין ה' בחכמתו הנעלמת למהלך שלמות מין האנושי בכלל, כמו שבחר בישראל מכל עם ובבית אהרן מכל זרע ישראל לשרתו ולברך בשמו, וכן בחר בית מלכות קיימת לנצח באופן שהכין זאת בחכמתו ורצונו הנעלם להיות זה לצורך הכלל, והוא חוליא משלשלת הגדול של סבות ומסובבים המקיפים הנמצאים והזמנים והמינים לצורך שלמותם עד אחרית הימים, עד שחכמינו זכרונם לברכה יחסו זאת לשבעה דברים שנבראו קודם לעולם, וא' מהם שמו של משיח, כי בו תלוי קיום העולם ושלמותו בכלל, וזה שכתוב וזאת תורת האדם:

פסוק כ

ומה ואם כן **מה יוסיף דוד** מצד שהוא דוד איש פרטי **לדבר עוד אליך**, שאם אתפלא ואשאל מי אנכי ומי ביתי הלא **ואתה ידעת את עבדך** הלא הוא דבר המונח לידיעתך העליונה הבלתי ב"ת:

פסוק כא

בעבור דברך וכלבך עשית הוסיף לחזק דבר זה מצד מה שהודיע לו ה' זאת ביחוד על ידי נביא, כי הנביא לא ישולח רק או להזהיר מן הרעה העתידה להחזיר בתשובה, או להזהיר וליעץ בדבר ה' מה לעשות וממה לחדל וכדומה, אבל להודיע לאיש פרטי טובה עתידה לבוא עליו ועל זרעו לא ישלח ה' נביא בייחוד, כי הנביא לא ישולח מאת ה' רק לצורך (רק אם צריך שיבחן הנביא על ידי זה שהוא נביא אמת שלא יבחן רק על ידי נבואה לטובה) וכמ"ש כל זה בפרטות בפירוש ירמיה (סי' כח) בטענת ירמיה לחנניה בן עזור, ועפ"ז נפלא בעיני דוד למה שלח ה' להודיעו דבר זה על ידי נביא, ומזה הבין כי הוא אחד מן הענינים הכוללים שלמות האומה מראש ועד סוף, והוא ככל הנבואות העתידות שנבאו הנביאים על ימות המשיח ועל תיקון העולם בזמן העתיד, שמה שהודיע ה' הנחמות והיעודים הגדולים האלה על ידי נביאים רבים לא היה לצורך הדור ההוא רק להודיע עצתו ומחשבותיו והנהגתו מראש ועד סוף, וזה שכתוב **בעבור דברך וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך** שההודעה הזאת איננה עבורי רק עבור דברך ורצונך הנעלם להודיע מה שרצית וגזרת מראשית אחרית:

פסוק כב

על כן גדלת ה' אלהים וזה גדולתך שה' יתואר בגדולה על ידי שהוא המקשר כל הסבות והמסובבים ויופיע רצונו עליהם מראש ועד סוף, הוא ראשית הסבות ואחרית המסובבים **כי אין כמוך**, כי כל הכחות שהמשלת בהמציאות יש להם גבול וקצב ומדה, **ואין אלהים זולתך** שגם האלהים האלה שהם הכחות הנשגבות כולנה השרים העליונים והככבים ומשטריהם אינם זולתך, כי רוחך הוא המחיה ומנהיג את כולם, באופן שאתה קוצב כל הדברים עד אחרית מסובביהם מראשית קדומים:

פסוק כג

ומי כעמך ישראל אחרי שברר כי הודעה זו נצחיות מלכות בית דוד היא תורת האדם ומהלך השלמות לכל בית ישראל כולו, אשר ראה בחכמתו וברצונו הנשגב לבחור בבית דוד לקחת מזרעו שבט מושלים, הוסיף כי לפי זה הוא מהלך השלמות אל הבריאה בכללה, אחר שבית ישראל הוא לב הבריאה וסגולתה, ובית דוד הכין להיות לב וסגולה

אל בית ישראל, אם כן מאתם תמשך חיים ושלמות אל המציאות בכלל, ועל זה אמר **ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ**, שהם לב כל גויי הארצות עובדי כוכבים ומזלות וכולם כקליפות נגדם, כמו שהלב הוא האחד המחיה את הגויה, ובאר זה מג' ראיות, א. מצד התחלתו **אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם**, כמלך ההולך בעצמו לפדות בנו יחידו מבית השבי, כמ"ש (ישעיהו ס"ג:ט') באהבתו ובחמלתו הוא גאלם, רצה לומר בעצמו שלא על ידי שליח, ב. מצד רבוי האותות והמופתים אשר היו תכליתם **לשום לו שם ולעשות לכם הגדולה**, שעל ידם נודע שם ה' שהוא הורס את הטבע ומושל עליה, וגדולת ישראל שעשה כל זה בעבורם, בפניו ששם ה' וגדולת ישראל תלוים זה בזה, ג. **ונוראות לארצך מפני עמך** שאחר כך עשה נוראות בארץ הקדושה שהפיל מוראו על יושבי הארץ מפני עם ה' אשר פדה ממצרים, **גוים ואלהיו** (למ"ד של לארצך מוסב גם למטה נוראות לארצך לגוים ולאלהיו) שגרש מפניהם גוים רבים ואלהיהם, וחכמינו זכרונם לברכה דרשו ואלהיו קדש, ומוסב על אשר פדית שפדה גוים שהם ישראל ואלהיו שהיה בגלות:

פסוק כד

ותכונן אחרי ההקדמה הזאת שישראל הם גוי אחד וסגולת ה' בעולמו, ובית דוד הכין להיות לו סגולה מכל ישראל, החל להתפלל שכמו שאת **ישראל כונן לו לעם עד עולם**, כן יכונן את בית דוד עד לעולם, וזה שכתוב **ותכונן את עמך ישראל לך לעם עד עולם**, ולכן,

פסוק כה

ואתה ה' אלהים הדבר אשר דברת על עבדך ועל ביתו הקם עד עולם, ולענין מה שיש חשש פן יחטאו **ועשה כאשר דברת** הוא מ"ש אני אהיה לו לאב וכו' אשר בהעותו והוכחתיו וכו' וחסדי לא יסור ממנו:

פסוק כו

ויגדל שמך, רצה לומר הנה על ידי בני ישראל שהתנהג עמהם בדרך הפלאיי ההשגחיי עשה לו שם, כי כמו שערך ה' ההנהגה הטבעיית המסודרת מצבא השמים חק נתן ולא יעבור, כן ערך לעומתו ההנהגה הנסיית המסודרת לפי מעשי עם ה' ועבודתו שבו ישדד כל מערכת השמים, והנהגה זו ינהיג ה' בעצמו שלא על ידי אמצעי ובזה יודע בשם כי הוא האדון והמנהיג, וכמו שבהנהגה הטבעיית תהיה השמש מולכת השמים וראש לכל הככבים היוצאים על ידה, כן בהנהגה ההשגחיית שעל ידי ישראל הכין את בית דוד, אשר כסאו כשמש נגדו, שינהיג מערכת ה' כשמש המנהגת מערכת השמים וכולם יסובו לרגלה, וכמו שהכלים שעל ידו ינהיג ההנהגה הטבעיית קיימים לעולם, כן ראוי שהכלים שעל ידי ינהיג ההנהגה ההשגחיית יהיו נצחיים, שהם בית ישראל ובית דוד,

וכמ"ש ירמיה (לא לה לו) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וכו' אם ימושו החוקים האלה מלפני וכו' גם זרע ישראל ישבותו, ושם (לג כ) אם תפרו את בריתי היום וכו' גם בריתי תופר את דוד עבדי מהיות לו בן מולך על כסאו, מבואר ששניהם דומים אל הכלים שבהם ינהיג ההנהגה הכללית שבהתבטלם תושבת כל המציאות, וזה שכתוב **ויגדל שמך עד עולם לאמר ה' צבאות אלהים על ישראל** רצה לומר שעל ידם הוא אלהים מנהיג הנהגה מיוחדת כפי חפצו ורצונו, **ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך** שהם היושבים ראשונה במלכות שמים בהנהגה הזאת האלהית:

פסוק כז

כי אתה ולבל יחשב לו זאת כגאוה וגודל לבב שמתנשא עד המעלה הזאת יאמר כי לא המציא זאת מרוחו רק **כי אתה ה'** שאתה **אלהי ישראל** בהשגחתך הדבוקה בם בהנהגה הפלאית, **גלית את אזן עבדך לאמר בית אבנה לך**, שמזה השכלתי כי בחרתני למדרגה הזאת, ע"כ **מצא עבדך את לבו** וכו':

פסוק כח

ועתה ה' פי' מהרי"א לפי שיאמר אומר אחרי שדוד היה מרבה בתפלה על זה, יורה שהיה בו מעוט אמונה, ושהיה בלתי מאמין אם ביכולת ה' שלא יוכל עליו, ואם בשינוי רצון שימצא בו, ואם נספקו בנבואת הנביא אם דבר ה' הוא, הנה להסיר הספק הזה אמר דוד עוד, **ועתה ה' אתה הוא האלהים** ובזה הודה על היכולת, **ודבריך יהיו אמת** רצה לומר שאי אפשר בהם השינוי מצדך, **ותדבר אל עבדך את הטובה הזאת** ובזה הודה באמתת הנבואה שנאמרה לו:

פסוק כט

ועתה אבל אמר שהיה צורך תפלתו לא שיקים האל דברו, כי אם **שירצה שיברך את בית דוד** שיהיו תמיד צדיקים באופן **שיהיו לעולם לפניך** ראוים לקבל החסד האלהי, כי היה יודע שלא יחזור בהיעוד כי אם מצד המקבלים, להיות היעודים האלהיים תנאים על הכנת המקבלים אותם, וזה שכתוב **כי אתה ה' דברת** ויעדת את הטוב ואי אפשר שישתנה מצדך, ועל זה אמר **ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם** שעל ידי שתברכם שיהיו לעולם לפניך, רצה לומר צדיקים ההולכים לפני האלהים, אם כן יהיו תמיד ראוים לקבל ברכה והטוב מאתך:

פרק ח

פסוק א

ויהי אחרי כן הודיעו ה' על ידי הנביא כי לא הוא יבנה הבית באשר עוד לא נכרתו אויביו מפניו ראה כי רצון ה' שלא ינוח עדיין ממלחמה, לכן יצא לבקש את אויביו ולתגר בם מלחמה בארצם, ותחת שעד עתה באו הפלשתים אל ארצו ולא הכניעם, עתה הלך אל ארצם והכניעם, וגם לקח חבל מארצם מתג האמה, ובדברי הימים מפרש גת ובנותיה ויש בזה דרש לרבותינו ז"ל למה קראה מתג האמה:

פסוק ב

ויך את מואב פי' חכמינו זכרונם לברכה (במדבר רבה פי"ד) בעבור שהרגו את אביו ואמו בברחו מפני שאול כמ"ש (שמואל א כ"ב:ד') וינחם את פני מלך מואב, נקם מהם, והרג מהם שני שלישים, ובדרך בזיון השכיב אותם ארצה, ולא הקפיד להחיות הגבורים כי היו לעבדים נושאי מנחה רצה לומר פורעי מס:

פסוק ג

להשיב ידו, ובד"ה להציב ידו, שהדדעזר היה מושל בנהר פרת קרוב לגבול ישראל והיה לו שם יד, רצה לומר בנין בנוי ועליו תמונת יד לאות שכבשה בידו כמ"ש (שמואל א ט"ו:י"ב) והנה מציב לו יד, ודוד הסיר הבנין הזה, והלך להשיב להציבו, רצה לומר לכבוש המדינה:

פסוק ד

אלף ושבע מאות פרשים ובד"ה כתוב אלף רכב ושבעת אלפים פרשים, הנה בכל מרכבה היו כמה פרשים רצה לומר סוסים, ושם היה לכל מרכבה עשרה סוסים, ופרש אחד ממונה על סוסי המרכבה, ופה חשב כל הסוסים שבכל מרכבה לפרש אחד ועל כן צרף הרכב עם הפרשים, ובד"ה חשב כל פרש רצה לומר כל סוס בפני עצמו ולכן חשב אלף רכב לבד, ושבעת אלפים פרשים היינו סוסים, וכן במ"ש לקמן (י' יח) שבע מאות רכב כתוב בד"ה שבעת אלפים רכב מטעם זה, **ויעקר** מטעם לא ירבה לו סוסים:

פסוק ח

ומבטח ומברתי בד"ה כתוב טבחת ומכון, אז נשתנה שמם, ושם ביאר שמנחשת זה עשה שלמה את הים והעמודים וכלי הנחושת:

פסוק י

לשאל לו לשלום ולברכו, ומפרש **לשאל לו לשלום על אשר נלחם בהדדעזר** כי בזה השתתפו באהבה במה שיש להם אויב משותף **ולברכו על אשר הכהו** שזה ברכתו שמשופע בגבורה לדכא אויביו תחת רגליו:

פסוק יג

ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף, ובד"ה כתוב ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף, ובתהלות (ס' ב) בהצותו את ארם נהרים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף, וכפי הנראה מלחמה זו היתה לבסוף כי כבר חשב (בפסוק י"ב) מלחמת בני עמון שהיתה אחר כך, ואז התעוררו ארם נהרים וצובא שנית, ואדום סמוך לעמון ויצאו לעזרת בני עמון, ואחר שהכה בארם שני פעמים כמ"ש בסימן י' הכה בהם בגיא מלח מארם ואדום ביחד, י"ב אלף מאדום ושש אלף מארם, ופה אמר ארם שעקר המלחמה היה על שמם, ובד"ה אמר אדום שהם היו רוב הנופלים, ובתהלות לא הזכיר רק הי"ב אלף שהיו מאדום כי שם אמר בהצותו את ארם, ומלחמת ארם בכלל היה ע"ש דוד, וזה שכתוב פה ויעש דוד שם, ותחתיו היו שרי הצבא יואב ואבשי לכן מיחסם פעם לזה ופעם לזה, וי"ל גם כן שהכה באדום שני פעמים פעם י"ב אלף ופעם י"ח אלף, וכן דעת חכמינו זכרונם לברכה בתנחומא (פרשת דברים) ועל זה אמר וישם באדום נציבים בכל אדום שם נציבים, ששם נציבים ומרדו וכבשם כולם וישם נציבים בכל אדום, ואמר שנית **ויושע ה' את דוד**, כי בפסוק ו' מלמד שהגם שכבש ארם נהרים שהיא סוריא שכבשה שלא כתורה (כמ"ש בספרי סוף עקב) ונקרא מטעם זה כיבוש יחיד כמ"ש הרמב"ם (בה' תרומות) בכ"ז הושיעו ה' ופה יאמר שבמה שכבש את אדום שעתידים ישראל לקחת את ארצו לעתיד לבוא שקיני קניזי וקדמוני הם אדום עמון ומואב, הראהו ה' מעין העתיד והושיעו:

פסוק טו

ויהי דוד המבוקש מן המלך היו שני דברים כמ"ש (ש"א ט' כ') ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם מלחמותינו, ואחר שפנה מן המלחמות עסק במשפט וגם עשה צדקה וחסד לעניים:

פרק ט

פסוק א

השאלות: וכי לא ידע דוד מספר בית שאול והוא היה חתן המלך, היה לו לומר הכי נותר עוד לבית שאול:

הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול מבואר (ממה שלא אמר הכי נותר עוד לבית שאול) שידע מן הנותרים בבית שאול כי דוד היה חתן המלך ואיך לא ידע מספר אנשי בית חותנו, וידע כי שלשת בניו נפלו במלחמה ושנשאר בן ליהונתן, ומשבעה אנשים מבניו אשר הוקעו על ידי הגבעונים, רק שבעת שגברה יד דוד יראו לנפשם פן יהרגם כדרך מלכי קדם שהיו הורגים אף את אחיהם בל ימרדו ומכ"ש זרע המלך הראשון, והתחבאו כל הימים עד שעקבותם לא נודעו, ולכן שאל אם יש עוד מהנותר לבית שאול רצה לומר אם עודם חיים, ולפי' מהרי"א שרצה להקים מהם שרים ושופטים, נמשך למ"ש בסימן הקודם שדוד מנה שרים ושופטים ורואי פני המלך ואז שאל אם יש עוד מהנותר לבית שאול איש חיל ראוי למנותו **ויעשה עמו חסד** להגדילו **בעבור יהונתן**, וממ"ש בעבור יהונתן גלה דעתו שעקר מגמתו להגדיל זרע יהונתן אוהבו שהיתה ביניהם שבועת אלהים, וכאשר פרסם המלך את חפצו ובכ"ז לא יצא אחד מבית שאול מן החורים אשר התחבאו שם:

פסוק ב

ולבית שאול עבד זקן ביתו קראו לו לדרוש מאתו איה המה, ומ"ש המלך **האתה ציבא** יל"פ גם כן ששאל אותו אם הוא עדיין ציבא רצה לומר עבד בלתי משוחרר, או נשתחרר מבית שאול כי המשוחררים שינו את שמם לשם יהדות כדרך הגרים והשיב **עבדך** שהוא עדן עבד:

פסוק ג

האפס עוד איש אחר שלא באו לקבל חסד וגם למהרי"א דייק האפס איש רצה לומר איש ראוי להתמנות, והוסיף **ואעשה עמו חסד אלהים** לכלול כל בית שאול אף שאינו מזרע יהונתן, כי לא אמר בעבור יהונתן, והשיב לו שנמצא **בן ליהונתן** אבל הוא **נכה רגלים** ובלתי ראוי להתמנות:

פסוק ד

הנה הוא בית מכיר מתחבא שם:

פסוק ו

ויבא מפיבושת יתכן כי תחלה בהיותו מתחבא העלים שמו ומשפחתו ועתה פרסם שהוא מפיבושת ושהוא **בן יהונתן**, ובד"ה קוראהו מריב בעל וי"ל שאחד מן השמות הוא השם שקרא את עצמו בהחבאו, ודעת חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף ד') שעקר שמו היה מריב בעל ונקרא מפיבושת ע"ש חכמתו שהיה מבייש פני דוד בהלכה, ופי' שבבואו נודע שהוא מפיבושת חכם גדול, וכן דרשו שהעבד הלשין עליו שהוא בלא דבר רצה לומר חסר כל דבר חכמת בינה ובאמת היה מלא דבר:

פסוק ז

והשיבותי לך את כל שדה שאול אביך המפרשים נדחקו בזה, אם נתן לו חלקו מהו החסד, ואם נתן לו חלק אחיו איך העביר נחלה, עי' רש"י ורד"ק והנכון בעיני שהיה הבדל בין קניני המלך ואחוזתו מנחלת אבותיו שדינו בהם ככל אדם בקנינו ושדה אחוזתו, ובין קניני המלך שהיו לו מחוקי המלוכה ששדות וכרמים הון ואוצרות שהגיעו לידו בסבת מלכותו, בעת הועבר ממלכותו היה של המלך המולך בעת ההיא, כי היה רק לצורך המלכות לא לצורך המלך, וכמ"ש עוד בפרטות אצל כרם נבות, ושאול היה עני תחלה, ואצר הון ושדות ממשפטי המלוכה, ובעת נתנה המלוכה לדוד זכה דוד בכל הקנינים שהיו שייכים אל המלכות לצורך המלוכה, בפרט כי כבש בית שאול במלחמה, והיה בזה חסד גדול שהשיבם למפיבושת מצד היותו בן אוהבו, והודיע לו כי יגדיל חסדו עמו בשתים, א. מה שישיב לו שדה שאול רצה לומר כל קניניו וזה בעבור יהונתן, ב. שיהיה מאוכלי שולחנו שזה מצד מעלת מפיבושת עצמו, כי לא יקרבו אל שולחן המלך רק אנשים גדולים בתורה ובחכמה, וזה שכתוב **ואתה תאכל**:

פסוק ח

וישתחו נגד החסד הראשון, **ויאמר מה עבדך** נגד השני ששמהו מאוכלי שולחנו:

פסוק י

השאלות: מ"ש והיה לבן אדוניך לחם ואכלו, סותר למ"ש שמפיבושת יאכל על שולחנו, ותחלה קראו בן אדוניך ואחר כך מפיבושת, והיה לו לומר והוא יאכל על שולחני, איך אמר ציבא שמפיבושת יאכל על שולחנו הלא יאכל על שולחן המלך, ולמה הפסיק במ"ש שלמפיבושת בן קטן, ולמה סיפר עוד כי על שולחן המלך תמיד הוא אוכל:

ועבדת לו וכו', פי' כי אוכלי שולחן המלך לא סמכו ע"ז כל מחייתם, כי עקר סעודתם היה בביתם שם יעשו לחם רב לבני ביתם ומיודעיהם אשר יגדל לפעמים ביתר שאת מן שלחן המלך ואחרי שבעם באו בצהרים אל שלחן המלך לכבוד ותפארת, וע"ז א"ל שנגד צרכי

ביתו **יעבד לו את האדמה ויביא תבואתה שיהיה לבן אדוניך לחם ואכלו**, רצה לומר לו ולבני ביתו וכל הנלוים אליו, **ומפיבושת** עצמו מצד מעלתו **יאכל על שלחני** לכבוד:

פסוק יא

ויאמר ציבא הבטיח לעשות כמצות המלך להכין צרכי בית מפיבושת, עד **שמפיבושת יאכל על שלחני** (רצה לומר על שלחן שיכין לו ציבא מתבואת שדותיו) **כאחד מבני המלך**, שהם לפי מעלתם שלחנם גדול מאד וירבה לפעמים משלחן המלך:

פסוק יב

ולמפיבושת ספר שהגם שבני בית מפיבושת היו מעטים כי לא היה לו רק **בן קטן**, בכ"ז היו **כל בית ציבא עבדים למפיבשת** למלאות צרכי ביתו הרבים כי כבר נלוו אליו רבים אוהבים ומיודעים כדרך השרים הגדולים היושבים ראשונה במלכות, והגם שהיה טרחם ועבודתם רבה מאד, כי:

פסוק יג

מפיבשת יושב בירושלים וההוצאה והצורך בעיר המלוכה רבה מאד, והטעם שישב בעיר המלוכה, **יען שעל שלחן המלך תמיד הוא אוכל**, ולא היה אפשר שישב בעיר אחרת וגם לא שישב סמוך לירושלים וליכנס בכל יום בעת הסעודה **כי הוא פסח שתי רגליו**:

פרק י

פסוק ב

השאלות: למה לא שלח מלאכים לנחש בחייו, ולמה הסכימו עבדי חנון כי לחפור את הארץ באו:

אעשה חסד ישראל מוזהרים שלא לדרוש בשלום עמון ומואב, אמנם כבר כתב בהגמ"י (פ"ו מה' מלכים) בשם הרא"ם שלדרוש שלום אדם שעשה לו טובה להחזיר לו טובה מותר, ודוד לא דרש שלום נחש בחייו שבזה היה מוכרח שמלאכיו יבואו שמה דרך כריתת ברית עם האומה בכללה וזה אסור, רק עתה שמת נחש מצא מקום לזה לשלוח מנחמים שבזה אינו כורת ברית רק מנחמהו שבזה מכבד את אביו המת, ויש לו היתר ע"ז אחר שהוא דרך השבת טובה, שעל זה אמר **אעשה חסד**, **כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח** וכו' **לנחמו** כו' **אל אביו** לא בעבור עצמו, ובכ"ז אמרו חכמינו זכרונם לברכה במדרש רבה שדוד נענש ע"ז, וי"ל שדייק זה במ"ש **ויבואו עבדי דוד ארץ בני עמון**,

שעל כל פנים היו נראים כבאים אל הארץ בכללה לדרוש שלומם, וזה אסור, הגם שעקר השליחות היה לנחם את חנון, ולכן בד"ה פי' ויבואו אל חנון לנחמו:

פסוק ג

ויאמרו שרי בני עמון ראו כי לא באו ככורתי ברית עם המלך החי כדרך ששלח חירם אל דוד ואל שלמה, רק לנחמו על המת, ועל זה שאלו **המכבד דוד את אביך בעיניך** רצה לומר אם לא כבדו בחייו ולא היה לו כריתת ברית עמו איך יכבדהו בעיניך אחרי מותו **כי שלח לך מנחמים** לא כורתי ברית, אין זה כי אם **לבעבור חקור את העיר ולרגלה** לדעת מקום שקל לכבשה משם כדי **להפכה** אחר כך:

פסוק ד

ויגלח חצי זקנם פי' מהרי"א שעשה כן מפני שהיתה ביאתם טובה מצד, כפי דבריהם שבאו לנחמו, ורעה מצד כפי כוונתם שבאו לרגל את הארץ, לכן נתן להם חצי עונם וגלח חצי זקנם וכרת חצי מלבושיהם, לפי שהזקן והלבוש הארוך היה הדרת פנים וכבוד בימים ההמה:

פסוק ו

וישכרו את ארם בית רחוב ובד"ה קראו ארם נהרים, ופה אמר עשרים אלף רגלי ואיש טוב שנים עשר אלף איש. ובד"ה אמר ששכרו שנים ושלשים אלף רכב ואת מלך מעכה וצריך לומר שהיה רגלי כמספר הרכב ופה הזכיר הרגלי ושם את הרכב:

פסוק ח

ויצאו בני עמון כפי המבואר בד"ה חנו המלכים לפני מידבא שהוא בגבול מואב, ובני עמון נאספו מעריהם לפני עיר המלוכה רבה **ויערכו מלחמה פתח השער**, כי לא רצו לערוך בשדה מחולשתם רק להשגב במבצר, ואם כן היה מחנה המלכים רחוקה ממחנה בני עמון, וזה שכתוב **וארם צובא** וכו' **לבדם בשדה**, רצה לומר נבדלים מבני עמון, וזה שכתוב:

פסוק ט

השאלות: מדוע תפס בצד השני והלכתי:

וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור, רצה לומר שהתירא מלכת עד רבה וללחום עם בני עמון פתח השער שאז יבואו עליו המלכים מאחור ויהיה תוך שני מחנות חזקות, כי המלכים היו חזקים מצד עצמם, ובני עמון היו חזקים מצד שהיו אצל המבצר, ולכן היה מחכמתו ללחום את המלכים תחלה אצל מידבא, ולבל יצאו בני עמון בעזרתם חלק מחנהו ונתן יתר העם החלשים ביד אבשי, שאם יצאו בני עמון השדה

יספיק לנצחם, ובכ"ז עמדו רק למשמרת ולא נפרדו מן המחנה והיו מוכנים גם נגד ארם, כי שער לפי הסברה שבני עמון ישארו במקומם, ועל זה אמר **אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה** כיון שאתה פה, ואמר שאח"ז בלכת אבשי אל בני עמון אם ישער שהם חזקים ילך עמו להושיע, ועל זה אמר **והלכתי**:

פסוק יב

חזק וצוהו שיתחזק, א. בעד **עם ה'**, ב. **בעד ערי אלהינו** שאם יחזק האויב ילך להחריב ערי ארץ ישראל, והודיע בזה כי תשועת ה' צריכה שתי הכנות, א. ההכנה הטבעיית ואמרו חכמינו זכרונם לברכה ד' צריכים חזוק דרך ארץ שנאמר חזקו ונתחזקה, ב. ההכנה המחשבייית לשם ה', ועל זה אמר בעד אלהינו, ואז **ה' הטוב בעיניו יעשה** לעזור כפי ההכנה הראויה:

פסוק יג

ויגש יואב וכן היה שיואב נגש תחלה להלחם עם המלכים בשדה ועל ידי זה נסו גם בני עמון:

פסוק יח

שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים, ובדברי הימים אומר שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי, הנה מ"ש פה שבע מאות רכב מיושב במ"ש למעלה (ח' ד), ומה שכתוב ארבעים אלף פרשים מיושב במ"ש למעלה (פסוק ו'):

פרק יא

פסוק א

ויהי לתשובת השנה, ירמוז שעל ידי שישב המלך בביתו ולא הלך בעצמו ללחום מלחמת ה' בא מעשה זו לידו, ולבל תאמר שהיה יגע ורפה ידים ממלחמה הקודמת, אמר שהיה לתשובת השנה, ולבל תחשוב שלא היה עת ראוי לצאת מפני הקור והגשם אמר **לעת צאת המלכים**, כי היה בחדש סיון שכל מלכי ארץ יוצאים ופניהם בקרב, ולבל תאמר שהיתה מלחמה קטנה שאין כבוד המלך לצאת בה בעצמו, אמר כי **שלח את יואב שר הצבא ואת עבדיו** שהם כל שרי החיל והגבורים **ואת כל ישראל**, ובזה היה ראוי שילך מלכם לפניהם, **והם השחיתו את בני עמון ויצורו על רבה** שזה נמשך זמן רב ובכ"ז **ודוד יושב בירושלים** ולא בא לעזרת ה' בגבורים:

פסוק ב

ויהי ר"ל וגם בביתו לא היה טרוד בצרכי העם **כי קם ממשכבו לעת הערב** וכבר אמרו חז"ל (בירושלמי פ"ק דברכות ובמדרש) כשהיה דוד סועד סעודת עצמו היה ישן עד תשע שעות וכשהיה סועד סעודת מלכים היה ישן עד הערב, וא"כ סעד אז סעודת מלכים ומתענג בתענוגים, וגם אחר כך לא עסק בצרכי צבור רק **הלך** לטייל **על גג בית המלך**, ובזה בא לידי עבירה **שראה אשה רחצת**, ולא עצם עיניו מראות ברע, הגם שראה **מעל הגג**, באופן שהוצרך לכוון לראות:

פסוק ג

השאלות: והנה יפלא שדוד נכשל בא"א ובהריגת אוריה וכמה עבירות כמו שחשב מהרי"א, ויפלא איך לא נצטוה לגרש את בת שבע וכדומה שאלות רבות כמו שבא בפנים, ומז"ש שדרש לאשה ושאמר הלא זאת בת שבע, ומ"ש שהיא מתקדשת מטומאתה אם עבר על א"א וכי לא היה עובר על איסור נדה:

וישלח על ידי כן בא לידי מעשה ושלח לדרוש אם היא פנויה או אשת איש, **ויאמר הלא זאת בת שבע**, הנה השר מהרי"א הרבה להאשים את דוד, ובאר כי חטא מחמשה צדדים, א. מאשר חטא בא"א, ולא יאבה אל דברי חכמינו זכרונם לברכה שהיתה מגורשת מאוריה שזה נגד פשטות הכתובים, ב. במה שהשתדל שאוריה ישכב עם אשתו ויחשב לו הבן הנולד ויכרית שמו מבית אביו, מלבד מה שיצמח מזה תערובות המשפחות ואח נושא את אחותו שעל זה נאמר ומלאה הארץ זימה ג. במה שצוה לשום את אוריה אל פני המלחמה החזקה להמיתו על לא חמס בכפו, וטוב היה שיעכבהו ויטרידהו עד שתלד בת שבע בסתר ויתן הנולד למניקת ואיש לא ידע, ד. במה שהרגו בחרב בני עמון ועמו נהרגו רבים וטובים מבני ישראל, והיה יכול לסבב להרגו על ידי ישראל בצנעה, ה. מה שלקח תיכף את בת שבע לביתו כאילו היה עדיין נרדף מהתאוה. ודעתו שבאמת הרבה אשמה רק על ידי ששב בתשובה הועבר חטאתו וקבל ענשו וטהר. אמנם עם ההשקפה הנכונה דעת חכמינו ז"ל מוכרחת, שאם היתה א"א איך לקחה אחר כך לאשה והלא היא אסורה לבועל, ואיך צם והתפלל שיחיה הבן הנולד שהוא ממזר, ואיך נתקבלה תשובתו והאשה האסורה לו מדין תורה עומדת בביתו והרי זה כטובל ושרץ בידו, ואיך בחר ה' מזרע הנולד מהאשה הזאת שבט מושלים ויקרא שמו ידידיה וה' אהבו, מכל זה מבואר נגלה שבת שבע לא נאסרה על דוד, כי היוצא למלחמה בעת ההיא היה כותב גט כריתות לאשתו, כי הרוגי חרב מלחמה קרוב הדבר שישארו נשותיהם עגונות וכבולות, כי לרוב יקברו החללים בחפזה מאין איש יכיר בפרצוף פנים מי הנהרג להעיד להשיא את אשתו

בפרט בעת שיגבר אויב ויקבור את החללים, ולכן תקנו בית דין של דוד שיכתבו גט לנשותיהן, או גט גמור או על תנאי, כי בשני הפנים האלה יצא דוד נקי מתלונת מהרי"א עליו, וכמו שנבאר הדבר בפי' הכתובים כל פרט ופרט. כי אם העון הראשון שחטא בא"א, ספר הכתוב **כי שלח דוד וידרוש לאשה** לדעת אם היא פנויה או א"א, **ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי** ומזה ידע שהיא פנויה, אם מצד שהיא אשת אוריה שהלך למלחמה וידע שהניח לה גט כדרכם בעת ההיא, ואם מצד שהיא בת אליעם שהיה בן אחיתופל הגילוני יועץ דוד, ובודאי הוא היה היועץ לתקן תקנה זאת, שכל היוצא למלחמה יניח גט כריתות לאשתו, ואם כן אין ספק שהקפיד על זה בנכדו בל תשאר עגונה, ואם כן אם היה גט גמור היתה פנויה גמורה, וגם למפרשים שהיה גט על תנאי, בהכרח היה התנאי שאם לא ישוב בסוף ימי המלחמה לביתו תהיה מגורשת למפרע (שבאופן אחר לא היה אפשר להצילה מחשש עגונה) ואם כן בטח דוד שיטריד את אוריה בסוף ימי המלחמה באיזה שליחות באופן שלא ישוב לביתו כפי התנאי ותהיה פנויה למפרע, ועל זה אמר:

פסוק ד

וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבא אליו שהמלאכים חקרו ע"ז, וכאשר ידעו שגרשה לקחה, וספר כי לא לבד שנזהר מאשת איש כי גם נזהר מאיסור נדה כי **היא מתקדשת מטומאתה** וטבלה לנדתה:

פסוק ה

ותהר האשה והנה כפי המבואר לחכמינו זכרונם לברכה (בזהר) יצא אוריה והניח לה גט בז' סיון והמעשה הזאת היתה בכ"ד אלול באופן שהיה הבחנה בין זרע לזרע וידע בבירור שממנו נתעברה, והיא הרגישה תיכף בעיבורה על ידי שנסתלקו ממנה הליחות כמ"ש הרלב"ג:

פסוק ו

וישלח דוד אל יואב הנה פה מקום האשמה השנית שזכר מהרי"א מה שרצה שישכב אוריה את אשתו ויכרית שם בנו מבית אביו, הנה גם לזה יש מענה שאחר שדוד ידע האמת שהוא בנו ישמור זאת בלבו לעת מצוא, כשיגדל הילד יגלה שהוא בן המלך ושימנע מקחת מזרע המלך, ואם היה גט גמור היה מתקן את הכל, וגם לדעת המפרשים שהיה גט על תנאי שלפי זה כבר רצה לחטוא במה שצוה שאוריה ילך אל ביתו שבזה יובטל הגט ותהיה א"א למפרע, הנה עתה היה מוכרח לזה אחר שנתעברה, שבהכרח יתגלה הדבר ויצמח מזה חילול השם וגם מרד במלוכה כאשר קרה כזאת למלכי ארץ

עבור ענינים כאלה, כמ"ש מהרי"א עצמו, ובפרט שהיתה נכד אחיתופל יועץ המלך (שכפי הנראה שנאת אחיתופל לדוד וקשרו עם אבשלום נקבע על ידי מעשה זה, ששמר לו איבה עבור שלקח את נכדו בחזקה, כי לולא זאת רחוק הוא איפוא שאחיתופל שידע שהמלכות שמורה לשלמה בן נכדו יהיה בקושרים עם אבשלום להסב המלוכה אליו) וכ"ש אם היה הדבר נודע תיכף, ומטעם זה לא היה אפשר לעשות כדבר מהרי"א שתלד בצנעה כי איה בית אביה וזקנה הלא ירגישו בזה, ולכן מפני חילול ה' ומרד במלכות היה בדעתו לקבל על עצמו עון א"א למפרע אשר לא חשב כזאת בשעת מעשה שלא עלה על דעתו שתתעבר, ועל זה אמרו חכמינו זכרונם לברכה מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיני, שבקש לעשות ולא עשה, כי לבסוף עלה בידו באופן המותר כמו שיתבאר:

פסוק ח

השאלות: לענין מה ספר כי יצאה אחריו משאת המלך, ולמה לא ירד אוריה אל ביתו, ואם שלא רצה לשכב עם אשתו כמ"ש, היה יכול למנוע מתשמיש:

ויאמר דוד לאוריה רד לביתך ורחץ רגליך הנה בזה המקום יבורר כי גם האשמה השלישית אשר גלל מהרי"א על דוד תשוב לו על מ"ש שהרג את אוריה על לא חמס בכפיו, כי באמת היה אוריה חייב מיתה משלשה טעמים, א. מה שעבר על פקודת המלך, שא"ל רד לביתך ורחץ רגליך, פי' כי בא לפני המלך באבק שעל רגליו כבא מן הדרך, וצוהו שילך וישאר בביתו, כי רצה שלא ילך עוד למלחמה רק ישאר בביתו, כי כן נראה ממה שבבואו לא פקד ע"י מאומה רק שאל אותו לשלום העם והמלחמה וצוהו שילך לביתו, אם כן היה דעתו שישאר בירושלים, ואוריה לא רצה לשמוע אל פקודת המלך להשאר בירושלים רק לשוב אל שדה המערכה, ולכן שכב פתח בית אדוניו כארח נטה ללון ולשוב למקומו, ובזה המרה פי המלך, ב. במ"ש **ויצא אוריה מבית המלך ותלך אחריו משאת המלך** ותרגם יונתן סעודתא דמלכא, שיש הבדל בין מנחה ובין משאת, ששם משאת הונח על המנחה שיתן הנכבד אל הנקלה לנשאו ולגדלו, וכן כבדהו דוד כבוד גדול ששלח לו לביתו משאת משולחן המלך כדרך השרים, ולא היה לו לנאץ משאת המלך בעיני כל עבדי המלך שנשאר פתח בית המלך ולא הלך לביתו לקבל הכבוד הגדול הזה לאכול סעודת המלך בביתו עם אשתו וכדי בזיון וקצף:

פסוק ט

וזה שכתוב **וישכב אוריה בית אדוניו עם כל עבדי אדוניו** וכדי בזיון לפני כל עבדי המלך, והם הרגישו בזה:

פסוק י
ויגידו לדוד וכו' ודוד לא רצה להודיע לו שחרה אפו על שעבר על פקודתו כי חשש אולי נודעה לו המעשה ורצה לחקור על זה במסיח לפי תומו וא"ל **הלא מדרך אתה בא** וכו' כי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שבא מן הדרך:

פסוק יא
ויאמר אוריה השיב לפי תומו שנמנע מזאת, א. מצד **שהארון וישראל ויהודה** (שבטו של מלך) **יושבים בסכות**, ב. מצד **שיואב אדוניו ועבדי דוד** רצה לומר השרים והגבורים **חונים על פני השדה** ואינם אף בסוכה, והם לחורב ביום ולקרח בלילה, ובדבריו אלה מרד המרדה שלישי כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במ"ש ואדוני יואב שהיה לו לומר ועבדך יואב ועבדי אדוני, כי יואב עבד דוד וכמ"ש האשה התקועית עבדך יואב שם בפי את הדברים האלה, וגם שמ"ש חכמינו זכרונם לברכה בעירובין (דף ס"ג) גמירי דכל זמן שהארון ושכינה שלא במקומם ישראל אסורים בתשמיש, לא שייך כאן למ"ש מהרי"א שזה לא היה הארון שבו הלוחות רק הארון שהיו מונחים בו האפוד והאורים והתומים, והארון והמלך שהם העקר ישבו במקומם, והוא דייק אדוני יואב כאילו יואב הוא העקר ולא יכין לדבר כן בפני המלך, וע"כ נתחייב מיתה כמורד, וע"כ,

פסוק יב
ויאמר דוד שב בזה גם היום ומחר אשלחך, אחר שסרב נגד דעתו ורצה ללכת למלחמה, וגם שחשב אולי לכן נשאר בפתח המלך כדי שישלחהו למלחמה ועתה שהבטיחו לשלחו ירד אל ביתו לפני צאתו, בפרט שהיה לו שהות כמ"ש **וישב ביום ההוא וממחרת**:

פסוק יג
וישכרהו נסה אולי יפותה במשתה היין, וכאשר ראה שכל זה לא הועיל:

פסוק טו
השאלות: מה חטא אוריה שצוה להמיתו, ומדוע המיתו בדרך שמתו רבים עמו ולא המיתו בביתו, וכמ"ש מהרי"א:
ויכתוב בספר וכו', גם האשמה הרביעית אשר הכביד מהרי"א תוקל לפי דרכנו, מ"ש איך צוה דוד להרוג את אוריה בחרב בני עמון שבהכרח יהרגו רבים מישראל עמו, דוד דייק בדבריו **שיתנהו אל מול המלחמה החזקה**, כי המלחמה התמידה גם זולת זה וגם בלעדי פקודה זאת בהכרח יעמדו גבורים במקום המערכה לשוב מלחמה שערה והיתה הפקודה שישים את אוריה שם, הנה לא פקד שיקרבו אל מקום סכנה בעבור תכלית זה שיהרג אוריה, כי הם לחמו כדרכם, וצוה שבמקום המלחמה החזקה ישים את אוריה

בין הגבורים המחרפים נפשם למות באופן שהאחרים שנהרגו היה בדרך מלחמה, כי לחמו שם כדרכם, רק מ"ש **ושבתם מאחריו** שלא יצילו את אוריה בזה גרם מיתתו, והוא היה חייב מיתה, ולא תשאל למה לא הרגו בסנהדרין, כי אחר שהיה מוכרח לישא אחר כך את אשתו כמו שיתבאר, יודע הדבר ותצמח תלונה ומרד, לכן כסה קלון בערמה:

פסוק טז

ויהי בשמור יואב אל העיר אולם נסתבב הדבר שאוריה נהרג מעצמו בדרך מלחמה, כי בשמור יואב על העיר כדרך המצור ששומרים על העיר סביב, ודרך הוא שאנשי העיר יוצאים כפעם בפעם והורגים בחיל הצרים, ובמקום שיש גבורים מבפנים מעמידים שם גבורים מבחוץ **ושם את אוריה במקום שידע שאנשי חיל שם** בפנים, וגם זה היה בדרך מלחמה כי אוריה היה בין השלשים ושבעה גבורים אשר לדוד:

פסוק יז

ויצאו אנשי העיר כדרכם פעם בפעם, **ויפול מן העם מעבדי דוד** רצה לומר מן הגבורים וביניהם **גם אוריה נפל שדוד**, באופן שמת מעצמו בדרך מלחמה, והנה פה קצר בספור הענין רק מדברי המלאך (פסוק כג כד) מבואר שאנשי העיר יצאו על אנשי המצור אל השדה, וילחמו עמם, והם נצחום וירדפו אחריהם עד החומה ושם הורו המורים מעל החומה ועל ידי זה נפלו גבורים:

פסוק יח

ויגד לדוד את כל דברי המלחמה כנ"ל בפסוק הקודם:

פסוק יט

(יט-כ) **ויצו את המלאך לאמר** א"ל אם יגמור הספור שאז יקצוף המלך למה קרבו אל החומה, ויש בזה שני תרעומיות, כי דרך המצור לעמוד רחוק מן העיר מרחק רב עד שאם יפלו עליהם מן העיר וירדפו אחריהם ישמרו את עצמו בל יגיעו קרוב לגבול היריה, כי כמו מיל מן העיר יוכלו המורים לירות מן החומה בחצים ותותח והמגיעים בגבול ההוא ישחיתו בה היוצאים מן העיר בחרב והעומדים על החומה בחצים וזאת שנית שגם אם הגיעו בגבול הזה עדיין צריכים להזהר שלא יתקרבו אל החומה בעצמה, שאז ישליכו עליהם אבנים שזאת יעשו גם הנשים העומדים ממעל כמו שהיה באבימלך, וזה שכתוב שדוד יתרעם בשתים, א. **מדוע נגשתם על העיר להלחם** הוא על שנגשו לגבול היריה להלחם שם עם היוצאים **הלא ידעתם את אשר יורו מעל החומה** שירייה היא מרחוק וידעתם הגבול עד אנה ישיגו החצים והיה צריך להשמר ממקום הזה, ועל זה אמר **מדוע** שהיא שאלת הסבה שזה אין לעשות בלא סבה מכרחת:

פסוק כא
ב. **מי**, זאת שנית **מי הכה את אבימלך** וכו' **למה נגשתם אל החומה**, הוא תרעומת שנית על מה שנגשו אל החומה בעצמה, שבזה גם נשים הרגו בם, וזה שכתוב **למה** רצה לומר לאיזה תכלית עשו זאת, (כי למה היא שאלת התכלית) כי זאת אין לעשות רק לתכלית מועיל שהוא בגמר המצור עת רוצים לדלג שור ולעלות על החומה, לא לחנם ולאין תכלית, **ואמרת גם עבדך אוריה החתי מת**, הוא מאמר בעל שתי פנים, המלאך הבין שישיב לו כי לא יד יואב היה במעל כי אוריה שהוא מן הגבורים מרי נפש חרף נפשו למות כדרכו ואחריו נמשכו העם, ובלב יואב היה ההודעה שבזה מלא פקודת המלך:

פסוק כב
וילך המלאך והוא בשלא הבין את דבר יואב הגיד הכל בפעם אחת באופן שלא יקצוף המלך כלל:

פסוק כג
ויאמר המלאך אמר שהסבה הראשונה היתה מצד שהעיזו אנשי העיר לצאת השדה ועל ידי כן הניסו אותם והתגברו עליהם עד פתח השער ומתוך רתיחת הנצחון התקרבו יותר מן הראוי:

פסוק כד
ועל ידי כן **ויורו המורים** וכו' **וימותו מעבדי המלך וגם אוריה** שהיה המנהיג במקום ההוא **מת**:

פסוק כה
ויאמר דוד כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך את הדבר הזה, רצה לומר שדבר הזה שנגשו אל החומה אינו דבר רע, כי טוב יותר שיתקרבו אל החומה ושם ילחמו עד יהרסו את החומה משיעמדו מרחוק ויארכו ימי המצור, **כי כזה וכזה תאכל החרב** רצה לומר אם יארכו ימי המצור ויעמדו בשדה רחוק מן העיר ואנשי העיר יפלו עליהם תמיד תאכל החרב כפלים מאשר יאכלו החצים והאבנים בעת התקרבם, כי בעת יתקרבו אל החומה הגם שיפלו רבים הלא ישימו קנצי למלים, ובכבשם החומה לא תאכל החרב עוד כפעם בפעם, ולכן **החזק מלחמתך על העיר** עצמה **והרסה** לקצר ימי המצור, **וחזקהו** צוה למלאך שיחזק ידי יואב שיעשה כן:

פסוק כו
ותשמע הנה גם האשמה החמישית שהגדיל מהרי"א מה שמהר דוד לקחת את האשה, תרבה לה בורית, שהיה מוכרח לזה להסתיר הדבר של ההריון, וגם בכתוב הזה ירמוז

כי מגורשת היתה מאוריה, במ"ש **ששמעה שמת אישה ותספד על בעלה**, כי יש הבדל בין שם איש ובין שם בעל, שם איש הוא מצד החבה שבין איש לאשתו ושם בעל הוא רק מצד שבעל אותה או מצד האדנות, וע"כ כשמדברת בעדה בא תמיד כינוי אישי לא כינוי בעלי, ואמר (הושע א') תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי, כי קריאת שם אישי מורה שחבתו עליה, והשמועה באה שמת אישה כי כן חשבו העם, אבל היא ספדה על בעלה לא על אישה כי כבר היתה מגורשת:

פסוק כז

וספר כי בעבור **האבל** אספה דוד אל ביתו והיה נדמה כחונן אשת הגבור הנספה במלחמה, ועל ידי כן **ותהי לו לאשה** כמוצאת חן **ותלד לו בן** באופן שהיה נראה שנתעברה עתה, **וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ה'** באמת לא ידע איש בדבר רק ה' היודע תעלומות, והגם שלא חטא לא בא"א ולא במיתת אוריה כנ"ל, בכ"ז רע הדבר מצד שעשאה דוד משיח אלהי יעקב, והגם שלא היה נענש ע"ז בדיני אדם, רע הדבר בעיני ה' כי לקחה דרך גזל, וכמו שביאר בסימן הבא:

פרק יב

פסוק א

וישלח ה' את נתן להוכיחו כי דוד היה בזה צדיק בעיני עצמו אחר שעלה בידו הכל בדרך היתר ואין עונש עליו בדיני בשר ודם כנ"ל, והסביר לו חטאו במשל באופן שהוא עצמו חרץ משפטו **שני אנשים היו בעיר אחת** שבזה יגדל העושק יותר, בהיותו עמו בעיר מכיר בענין, ולא די שלא עזרו, לקח את אשר לו:

פסוק ב

וספר כי **העשיר היה לו צאן ובקר, הרבה מאד** בהפלגה יתרה שזה המשל לדוד שהיו לו נשים כל אשר שאלו עיניו:

פסוק ג

ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה שזה המשל לאוריה שלא היה לו רק בת שבע שלקחה בקטנותה כמ"ש חכמינו זכרונם לברכה, ועל זה אמר קטנה, **אשר קנה** על ידי קדושין **ויחיה ותגדל עמו** עד שהיתה ראויה לאיש, **ועם בניו יחדו** כי היו לו בנים מאשה אחרת, **מפתו תאכל** וכו' וזה המגדיל החטא, כפי גודל העוני וכפי גודל האהבה שהיה לו אל הדבר:

פסוק ד

ויבא הלך הגדיל החטא משני פנים א. מצד שלא לקח מצאנו שהיה לו די והותר, ב. מצד מעוט הצורך של העשיר אל המעשה הזאת, כי הוא לא היה כילי רק מצד שבא אליו הלך בלתי חשוב בעיניו שיקח בעבורו מצאנו, רק על ידי שמצא כבשת הרש, חשבו **כארח**, ואחר כך עשאו כולו לפניו כאילו בא אליו **איש** נכבד, מה שלא רצה לעשות מבקרו, וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה היצה"ר תחלה דומה כהלך ואחר כך כארח ואחר כך כבעה"ב, שתחלה ראה דוד אותה, ואחר כך חמדה ונעשה היצה"ר אורח, ואחר כך לקחה לאשה ונעשה בעל הבית:

פסוק ה

ויחר אף דוד באיש מאד, הנה יש הבדל בין משפט המלך ובין משפט השופטים, שהשופטים לא ישפטו רק כפי התורה אשר תשקיף על הפעולה, ומשפט הגונב שה וטבחו חרוץ שישלם ארבע צאן תחת השה, אבל המלך ישפוט לפי השעה ולפי הפועל, שבנדון זה יחרוץ המשפט לפי האכזריות ורוע הלב שהראה העשיר במעשהו, ולכן הציע במשפט זה לפני דוד שידין אותו במשפט המלכות לצורך שעה ובהשקף על האיש הפועל, ודוד חרה אפו באיש הפועל הזאת, וגמר אומר **כי בן מות האיש העושה זאת** שמצד האיש הפועל חייב מיתה:

פסוק ו

ואת וחוץ מזה חייב בתשלומי ארבעה כפי משפט התורה הקבוע על הגניבה והטביחה, ופי' דבריו שישלם ארבעתים **עקב אשר עשה את הדבר הזה** בעד המעשה, והוא בן מות **על אשר לא חמל**:

פסוק ז

אתה האיש רצה לומר הגם שעל הפעולה לבדה אין עליו לא עונש רוצח ולא עונש נואף א"א כנ"ל, רק ענין גניבה, מה שלקח כבשת חברו בגניבה, שידמה ענשו שישלם ארבעתים, אמנם בהשקף על האיש הפועל, אשר לפיהו חרצת עליו משפט מות, אתה האיש ובאר זה משני פנים, אם מצד מעלתו **שנמשח למלך**, ושדבקה בו ההשגחה הפרטיית, להצילו מכף אויביו, ויכלול בזה גם כן שמצד זה יותר היה לו להשמר אף מחטא קל, בזכרו טובות הבורא עליו, ואם מצד עשרו שהוא דומה בזה כאיש העשיר ועל זה אמר:

פסוק ח
ואתנה לך וכו' **את נשי אדניך** שהם ברשותך וגם **את בית ישראל** שתקח נשים מאשר תבחר, **ואם מעט ואוסיפה** וכמ"ש חכמינו זכרונם לברכה שהיה יכול להוסיף נשים עד י"ח, ואם כן:

פסוק ט
מדוע בזית וכו', ובאר שהגם שיצטדק בדיני ב"ו, לא יצטדק בעיני ה', מצד מה ששני העונות שעשה שהם הריגת אוריה ולקיחת בת שבע, היה כ"א סבה לחברו ומפרש **שאת אוריה הכית בחרב** על ידי מה **שאת אשתו לקחת לך לאשה**, רצה לומר שהגם שאוריה נתחייב מיתה, בכ"ז אחר שזה נסבב על ידי לקיחת אשתו, שעל ידי מיתתו יכולת לקחת אותה לקוחין גמורין (כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה לקוחין יש לך בה, כי זה ההבדל בין כשיאמר נשא אשה ובין כשיאמר שם לקיחה כמ"ש בפי' רות) ואם כן על ידי כן נחשב כאילו הכית אותו בחרב דרך רצח, וכן נחשב כאילו את אשתו לקחת על ידי מה **שאתו הרגת בחרב בני עמון** שהגם שהרגת אותו בחרב בני עמון במלחמה ואין אתה נענש כמו שפירשו חכמינו זכרונם לברכה, בכ"ז כיון שזה היה סבה ללקיחת אשתו נחשב כאילו לקחת את אשתו דרך גזלה:

פסוק י
ועתה גזר עליו שני מיני עונשין שחרץ על האיש העשיר, א. עונש מות שנגד זה אמר **לא תסור חרב מביתך** שיחול עונש זה בבניו, ובאר שזה **עקב כי ביזתני** וכו' מצד שהיה עם המעשה בזוי דבר ה', שלפי ערכו לא היה לו לעשות זאת:

פסוק יא
(יא-יב) ב. **כה** ונגד עונש הפעולה, ישלם כמדתו במה **שיקים עליו רעה מביתו ויקח את נשיו**, שהם עשר פילגשיו, אמנם נגד שהוא עשה בסתר יפרע ממנו בגלוי:

פסוק יג
ויאמר נתן אל דוד, זה היה ההבדל בין דוד ובין שאול, ששאול נתן אמתלאות על חטאו ולכן נגזר עליו עונש כמ"ש ואון ותרפים הפצר, ודוד הודה תיכף, ולא השיב שעשה הכל בהיתר, והודיעו הנביא שהשם קבל תשובתו:

פסוק יד
אפס כי נאץ נאצת הוא פועל יוצא מצד שסבב שעל ידי זה ינאצו אויבי ה' ויכעיסוהו ויש חילול ה' בדבר, **לכן גם הבן ימות**, ומהרי"א פי' שיען שהיה תמיד מנאץ את אויבי ה' ומבזה אותם על דברים כאלה, ועתה עשה כמעשיהם, כענין הנה יסרת רבים וכו' לכן

יוסיף לו עוד עונש, וע"ד הדרש יבואר על פי מ"ש חכמינו זכרונם לברכה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה, רצה לומר לא היה להחמיר עליו ולגלות הדבר באופן שידמה שחטא בא"א ובהריגת אוריה, מה שאינו כן באמת, והיה ראוי לכסות עליו, רק שרצה ה' להורות תשובה, וזה שכתוב כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר נגד כל ישראל, ועל זה אמר דוד חטאתי ובקש שלא יחמיר עליו, והשיב שגם ה' מצד מדת הרחמים העביר חטאתו, והוא כפי' מהרע"פ מל' ויעבירו קול במחנה רצה לומר שפרסם חטאתו, כי על ידי זה נאץ נאצת את אויבי ה' הבלתי רוצים לשוב בתשובה, כי בזה יראו שהשי"ת מקבל שבים:

פסוק טו

אשר ילדה מצד שילדה אשת אוריה, שהיתה נראה בעיני ה' כאילו היתה אשתו כנ"ל:

פסוק טז

ויבקש הגם שנגזרה גזירה מועלת תפלה. והתפלל בעד הנער, ומה שהיתה הגזרה למרק עונו, חשב למרקו על ידי עינוי וצום, שצם כל היום אצל הארון, **ובא** לביתו **ולן** בתענית **ושכב ארצה** לענות נפשו:

פסוק יח

ביום השביעי למהרי"א היה שביעי ללידה ולכן לא נהג אבילות:

פסוק כא

בעבור הילד חי צמת ותבך כי חשבו שהיה הצום מחמת צער על חולי הילד, לא דרך תפלה שהיה די בתפלה לבד לא לענות נפשו, ואם כן שאלו מדוע פסק מלהצטער במותו, ובע"י (ובע"כ) פירושו הלא נראה שלא צמת בעבור שהילד חולה רק בעבור שהילד חי כי חפצת במותו **כי כאשר מת קמת** וכו':

פסוק כב

כי אמרתי השיב שמה שצם ובכה היה דרך תפלה ואין להתפלל על הנמנעות רק על האפשריות, וזה שכתוב **ועתה מת** וכו':

פסוק כד

ויקרא את שמו שלמה מבואר בד"ה שכבר אמר ה' לדוד שבן המולך אחריו יהיה שמו שלמה כי שלום יהיה בימיו, ובאשר רצה להמליך בן זה קרא שמו שלמה והסכים ה' לזה, וה' אהבו, כמ"ש אני אהיה לו לאב כנ"ל:

פסוק כה

וישלח ביד נתן להודיע לו זה ועל אהבת ה' קרא שמו גם ידידיה:

פסוק כו
עיר המלוכה היכל המלך היה במבצר מיוחד חוץ מן העיר כמ"ש מהרי"א ושם היה מוצא המים שממנו הסתפקו כל בני העיר ולכן נקראת גם כן עיר המים, וידע יואב שתנתן העיר בידו בהכרח כי יצמאו למים:

פסוק כח
וחנה על העיר כי כשיחנה ויצור עליה ילכדנה מחסרון המים בעיר:

פסוק כט
אבל דוד אסף כל העם **וילחם וילכדה** על ידי מלחמה להיות לו לשם:

פרק יג

פסוק א
השאלות: מהו זה שאמר ויהי אחרי כן, ובענין תמר אם היתה אחות אמנון או לא, שיש בזה מבוכה כמ"ש בפנים:
ויהי אחרי כן ספר איך נתקיימו יעודי העונשים שהגיד נתן לדוד אחד אחד, שאחרי מת הילד היה מעשה של תמר שסבב הריגת אמנון ואחריו מעשה דאבשלום, וזה שכתוב **ויהי אחרי כן ולאבשלום בן דוד אחות יפה** מלשון זה משמע שתמר לא היתה אחות אמנון, וכן בפסוק ד', וכן נראה ממ"ש (פסוק י"ג) דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך, מבואר שלא היתה אחותו, אמנם בכל הפרשה קראה אחותי, ובזה אנו מוכרחים אל קבלת חכמינו זכרונם לברכה, שמעכה אם תמר היתה יפת תואר ובא עליה דוד ביאה ראשונה במלחמה ונתעברה מתמר בנכריותה, ומדין תורה היא מותרת לאמנון כי בנך הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנך, וזה שכתוב **ולאבשלום בן דוד אחות יפה** שבאמת בדין תורה רק אבשלום שנולד אחר שנתגיירה קרוי בן דוד, וכן דייק **ויאהבה אמנון בן דוד**:

פסוק ב
ויצר לאמנון להתחלות, ומפרש שלא היה לו תקוה לישא אותה לאשה **בעבור תמר אחתו**, כי היתה גדלה כבת בין הבנים, שמה שנתעברה במלחמה לא השפיל כבודה בעיני בית דוד לשלא תהיה נחשבת כבתו, הגם שעל פי דין תורה היא כן, וידע שלא תתרצה היא ואחיה להשיאה לאמנון ולהכריז על ידי זה שהיא כאסופי מן השוק ושלא תחשב מזרע המלך, וגם לא לבא עליה באונס או על ידי פתוי **כי בתולה היא** והבתולות היו צנועות בהיכל ואי אפשר שתזדמן לפניו, ולכן **ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה**:

פסוק ג

השאלות: ברוב המקומות שנזכר שם חכם סתם הוא לטוב ויונדב יעץ לרע:
ויונדב איש חכם מאד באמת תואר חכם הנמצא בכתבי הקדש סתם, יבא על המשתמש בדרך החכמה לטוב לא לרע, וכן בא פה על צד זה, וספר חכמת יונדב משני פנים:

פסוק ד

א. **ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בבקר בבקר**, שמחכמתו הכיר בו כי חולה אהבה הוא, וזה ממה שראה שהוא דל ורזה בכל בקר בקומו ממטתו שכן יהיה לחולי חלי החשק, והוכרח לגלות לו מצפוניו, ב. מצד עצתו שהיתה בשכל ואך לטוב:

פסוק ה

(ה-ז) **השאלות**: למה האריך ולא אמר בקיצור ועשתה לעיני את הבריה ואכלתי מידה כמ"ש אמנון, ומ"ש ותברני לחם ועשתה לעיני את הבריה הוא הפך הסדר, ודוד אמר עשי לו הבריה ולא אמר שתברהו בידה, ואיך לא השכיל דוד כי רעה זה מבקש, ואיך לא ירא יונדב שדוד יבין זאת, כי למה רוצה שתברהו בידה:
ואמרת אליו תבא נא תמר אחותי באמת לא עלה ע"ד יונדב שיעשה הנבלה הזאת, רק שם בפיו דבריו שמתוכם יכיר המלך שהוא חושק בתמר אחותו וחולה עבורה עד מות, ובזה ידע שיתננה לו לאשה אחר שמותרת לו מן הדין, וגם שעל ידי שישלחנה אליו בהכרח, יוכל לגלות לה את כל לבו, ותתרצה גם היא בהרגישה אהבתו אליה וחליה בעבורה, וא"ל שיאמר למלך שרפואתו היא בשתים, א. שתמר אחותו תברהו לחם, רצה לומר שיאכל מידה, ב. שהיא תעשה לעיניו את המאכל, ומפרש מ"ש **ועשתה לעיני את הבריה** הוא **למען אשר אראה**, ומ"ש **ותברני לחם**, הוא למען **ואכלתי מידה**, והקדים בסדר דבריו בתנאי שתאכילהו בידה קודם התנאי שתעש הבריה לעיניו, הפך הסדר שתחלה תעשה המאכל ואחר כך תאכילהו, כדי שירגיש בו המלך, כי למה תאכילהו בידה דוקא, אין זאת כי אוהב אותה:

פסוק ו

ויאמר אמנון, אמנון שלא הבין עצת יונדב, והיה בדעתו לעשות רעה, קצר הדברים, ואמר על הסדר **שתלבב לעיניו שתי לביבות** ואחר כך **יברה מידה**, ובזה השקיף דוד רק על תחלת דבריו שתלבב לעיניו שתי לביבות, וחשב שיען שכל אוכל תתעב נפשו יתאוה למין מאכל של לביבות שתמר לבדה יודעת לעשותו היטב, ורוצה שתעשהו לעיניו למען יבטח שהמה הלביבות אשר יאהב, וע"כ:

פסוק ז
וישלח דוד וכו' **ועשי לו הבריה** ולא הזהיר שיברה מידה, כי לא חשב שאמנון מקפיד דוקא לאכול מידה שאז היה שם על לבו ולא היה משלחה אליו:

פסוק ח
ותקח את הבצק והנה היא עשתה כדבר אביה, לעשות הלביבות לעיניו ואחר שלשו הבצק עד שיעור ידוע לקחה היא ולשה שנית לצורך הלביבות **ותלבב לעיניו**:

פסוק ט
ותצוק לפניו ולא נתנה לו בידיה וע"כ **וימאן לאכל ויאמר הוציאו** וכו' שאיני רוצה לאכול על ידי משרתי רק על ידה:

פסוק י
ועל זה אמר **הביאו הבריה החדר**, המיוחד לאכול שמה, **ואברה מידך** דוקא:

פסוק יב
אל אחי אל תענני ובארה דבריה משלשה טעמים. אם מצד המעשה עצמה אמרה **כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת** (ורמזה גם כן אל מעשה שכם בן חמור שאמר שם, כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה), ואם מצד כבודה, אמרה:

פסוק יג
ואני אנה אוליך את חרפתי, ואם מצד כבודו אמרה **ואתה תהיה כאחד הנבלים**, (ובראשית דבריו כללה כל זאת במ"ש **אל אחי**, רצה לומר הלא אחי אתה וצריך שנחוס כ"א על כבוד אחיו, ועל גוף המעשה אמרה **אל תענני** , והוסיפה לאמר, **ועתה דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך**, ותוכל לישא אותי בדרך היתר כנ"ל:

פסוק יד
ויענה תחלה עינה אותה שלא כדרכה, לבל תאבד בתוליה וכשלא שקט רוחו **שכב אותה** כדרכה:

פסוק טו
וישנאה אחר שהיה תאוה כלביית מיד שנכבה רשף התאוה חלפה האהבה שלא היתה אהבה עצמיית, ואז בהכירו תועבת הנבלה הזאת שב לשנוא את הנושא שעל ידו נסבב לו זאת, וזה שכתוב **גדולה השנאה מהאהבה** שהאהבה בעצמה סבבה את השנאה שכשזכר תועבת האהבה הזאת, אשר היתה עתה לזרה בעיניו, נהפך לבו בקרבו לשנאה גדולה:

פסוק טז

השאלות: כתוב זה מוקשה ולא מצאו המפרשים פירושו:

אל אודות, כי היא נשארה בביתו להכריחו שישאנה, כדין מאנס את הבתולה, שלו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו, השיבה לו כי **אל אודת הרעה הגדולה הזאת** פי' שהרעה הגדולה הזאת **לשלחני** אל אודותיו, רצה לומר שאי אפשר שתהיה נסבבת **מאחרת אשר עשית עמי**, כי אודות הרעה הקודמת היה ראוי שלא תוכל לשלחני לעולם, ולא בהפך שעל ידי שאנסת אותי תשלחני, וכוונה גם כן שעל ידי הרעה האחרת שעשית עמי שאנסתני, הרעה הזאת שעשית לשלחני גדולה יותר שהוא הפך הנמוס ומצות התורה, **ולא אבה לשמוע לה** תחלה (פי"ד) אמר ולא אבה לשמוע בקולה, בעוד אהבה שמע לה, רק לא שמע בקולה רצה לומר לא קבל דבריה, ועתה על ידי ששנאה לא רצה לשמוע דבריה כלל:

פסוק יח

השאלות: הלא ידוע שיש הבדל בין כתונת למעיל, ואיך פתח בכתונת וסיים במעיל, וחזר לומר ואת כתונת הפסים:

ועליה כתנת פסים יש הבדל בין כתונת ובין מעיל, שהכתונת הוא התחתון והמעיל יעטפו בו מלמעלה על כל הבגדים, ודרך בנות המלך הבתולות לעטוף מעיל על כתונת הפסים שלמטה, ובשעת מעשה הסיר מעליה המעיל העליון ולא לבשה רק כתונת הפסים, וכשהוציאה לא עטפה המעיל, רק ועליה כתונת פסים שהוציאה בבגד התחתון, הגם **שכן תלבשנה בנות המלך הבתולת מעילים** ואין דרכם לצאת בכתונת, בכ"ז **ויוצא אותה משרתו החוץ** מופשטת ממעיל ובזויה מכבודה, ודחופה כאחת הקדשות:

פסוק כ

האמינון, א"ל שתשתוק מצד ג' טעמים (הנזכר בפסוק יב יג), שאם מצד כבודה, לא תהיה לבוז על ידי שהתיחדה עם איש, כי לא היה עם זר רק **אחיך היה עמך**, ואם מצד כבודו החרישי אחיך הוא ואם מצד הנבלה בעצמה **אל תשיתי את לבך לדבר הזה**, טוב שתשכחי זאת מלבך כי מה שהיה היה **ותשב** הנה תמר שהיה דרכה לטייל תמיד, ולשמוח ולגיל כבנות המלך הבתולות, עתה **ותשב** ולא יצאה החוצה **ושממה** ולא ישבה בסוד משחקים:

פסוק כא

והמלך דוד חרה לו מאד, אולם לא הוכיחו ע"ז, וכל זה עורר שנאת אבשלום:

פסוק כב
ולא דבר שיעור הכתוב יען **ששנא אבשלום את אמנון לא דבר עמו למרע ועד טוב על דבר אשר ענה את תמר אחותו**, מרוב שנאתו לא הוכיחו ע"ז בדברים רעים על העינוי, שאז אם היה מוכיחו והיה מפייסו בדברים היה סופו טוב, וזה שכתוב למרע ועד טוב, (ואצל לבן אמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, כי שם היה פותח בהטוב שעשה עמו ומסבב אל הרע ששלם לו בברחו), אבל משנאתו לא רצה כלל לדבר מזה רק שמר משטמה בלבו להנקם ממנו לעת מצוא, וזה היה גם כן סבה שלא נזהר אמנון ממנו אחר שאין דובר אליו דבר, לא דוד ולא אבשלום, שכח את אשר עשה:

פסוק כה
ויפרץ בו ולא אבה ללכת שתחלה השיב שנמנע מלכת מצד שיכביד עליו, כי אז בהכרח ילכו עמו כל עבדי המלך, ובאשר הפציר בו השיב שאינו רוצה ללכת מצד עצמו:

פסוק כו
ויאמר אבשלום ובזה מצא מקום לומר **ולא ילך נא אתנו אמנון אחי** אחר שהוא הבכור ועומד במקום המלך:

פסוק כח
הלא כי אנכי צויתי אתכם רצה לומר ולא תענשו אתם כי עשיתם ע"פ פקודתי:

פסוק לב
(לב-לג) **השאלות**: יש פה דברים כפולים, ותחלה אמר את כל הנערים בני המלך המיתו ואחר כך אמר כל בני המלך מתו:
אל יאמר אדוני כי השמועה נסבבה מצד שמי שראה שהרגו את אמנון, חשב שאבשלום הרגו כדי שלא יהיה לו שטן בירושת המלוכה, ודמה שה"ה שלכן יכרית כל זרע המלוכה, והשיב יונדב, **אל יאמר אדוני את כל הנערים בני המלך המיתו** רצה לומר שלא יאמר שהמיתו כל הנערים מצד שהם בני המלך ושהיה כוונת אבשלום להכרית זרע המלך, לא כן **כי רק אמנון לבדו מת** ולא מטעם ירושת המלוכה, **כי דבר זה היתה שומה בפי אבשלום** מכבר **מיום** ן **ענותו את תמר אחותו** להנקם בו:

פסוק לג
ועתה הוסיף לאמר כי עדין יש לחשוב שהגם שאבשלום לא רצה להרוג את אמנון י"ל שבני המלך עמדו בנפשם להציל את אחיהם ועל ידי כן בא לידי מלחמה ומתו כולם, וזה שכתוב **ועתה אל ישים אדוני המלך אל לבו דבר** שעל ידו יאמר **לאמר כל בני המלך מתו** מעצמם על ידי מלחמה, לא כן **כי אמנון לבדו מת**:

פסוק לד
ויברח אבשלום רצה לומר על ידי השמועה הזאת שהיה המלך טרוד ומצפה לדעת את שלום בני המלך לא שם על לבו לשלוח לרדוף ולהשיג את אבשלום, ועל ידי כן ברח:

פסוק לז
(לז-לח) **ואבשלום ברח** וכו' **ואבשלום ברח**, פי' מהרי"א תחלה ברח אל תלמי זקנו, והיה הולך עמו בכל אשר התהלך תלמי, אבל על ידי שדוד התאבל על בנו כל הימים האלה שהם השלש שנים, ירא אבשלום פן ישלח אחריו וישיגהו בדרכו, ולכן ברח וילך גשור, נסגר בעיר חומה דלתים ובריח:

פסוק לט
השאלות: מ"ש ותכל דוד, הוא זר בלשון כמבואר:
ותכל דוד פי' האפודי, ששלש שנים הראשונים שהתאבל דוד על בנו רצה דוד תמיד לצאת אל אבשלום, רצה לומר לצאת למלחמה ולקחתו מגשור ולהנקם ממנו, ועתה מעכה אשתו או תמר, כלתה את דוד (מלשון כלא), ותכל פועל יוצא, (היא כלאה ומנעה את דוד) מלצאת אל אבשלום להשיבו ולהמיתו, יען ראתה כי נחם על אמנון, מצאה חיל למנוע את דוד מלרדפו עוד:

פרק יד

פסוק א
השאלות: אחר שידע יואב שלב המלך טוב על אבשלום [לפי דעת המפרשים] למה לא בקש בעצמו:
וידע יואב הגם שכלא מלרדפו בכ"ז ידע יואב שעדיין **לב המלך על אבשלום**, רצה לומר שנוטר עליו איבה, ולכן לא ערב לבו לבקש בעצמו בעדו, והוצרך לתחבולה שיזכיר:

פסוק ב
וישלח תקועה פי' מהרי"א מפני שתקוע היתה בהר כמ"ש (ירמי' ו' א) ובתקוע תקעו שופר, ואנשים ההריים הם בטבע גבורים וחכמים ואמיצי לב, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו מפני ששמן זית גדל שם החכמה מצויה שם **התאבלי נא** מלת נא מורה על התכיפות, צוה שתיכף תתחיל להתאבל בבכי ומספד וללבוש בגדי אבל ובל תסוך, ובאר הטעם שתתחיל באבילות תיכף, שעל ידי זה **והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת**, שלא יכירו בך המלך ונעריו, שהתחפשת ושנית את טעמך:

פסוק ג
וישם יואב את הדברים בפיה שחוץ ממה שא"ל המשל והנמשל, שם גם פרטי הדברים בפיה, כי יואב שער בדעתו מה שישיב לה המלך, ולמדה מה שתשיב היא על דבריו וכמו שאכתוב בפי"ט:

פסוק ד
השאלות: מ"ש ותאמר ותאמר שני פעמים?:
ותאמר וכו' **תפול** וכו' **ותאמר**, רצה לומר שתיכף בבואה צעקה הושיעה המלך, ואחר כך נפלה על פניה ותאמר שנית הושיעה המלך, והקדימה לאמר זאת תיכף בל ידחפוה נערי המלך, ולמען ידעו כי דבר נחוץ יש לה:

פסוק ה
השאלות: מלת אבל שלא כמשפטו, למה כפל אשה אלמנה אני וימת אישי?:
מה לך בזה נכלל גם השאלה מדוע באת היא ולא בעלה או קרוביה או בניה כי אין דרך נשים לבא למשפט, ועל זה השיבה, **אבל** שאי אפשר שיבא בעלה כי היא אלמנה ולא בניה, שהוא נדח ממקומו. ולא משפחתה, שעליהם תצעק, **אשה אלמנה אני וימת אישי** והלשון מורה שכבר מתו לה שני אנשים באופן שמזלה רע כי מזל גורם, ואין לה תקוה להיות לאיש ולהוליד בנים כי היא קטלנית:

פסוק ו
השאלות: מ"ש ויכו את האחד, כפל הכינוי עם הפעול שלא כדת:
וינצו הודיעה ג' טענות שאין בנה חייב מיתה, א. **שנצו בשדה** ולא היה שם עדים והתראה, ב. **ואין מציל ביניהם**, באופן שאילו היה מציל לא הגיע לידי כך, כי היה קרוב לשוגג, ברתיחת האף והחמה באין מפשר בריבם, ג. **ויכו האחד את האחד וימת אותו** מה שכפל הכינוי עם הפועל מורה שפירושו כאילו הפעל כפול, ויכו, ויך האחד, (כמ"ש ותראהו את הילד שראתה שכינה עמו, שפירושו ותראהו (את השכינה) ותראה את הילד) ורצה לומר שזה הכה לזה וזה הכה לזה, והאחד המית, באופן שחברו היה כרודף כי הכהו גם כן, וג' דברים אלה הם גם בנמשל, שאבשלום הרג לאמנון בלא עדים והתראה, ושלא היה מציל ביניהם, שאם היה דוד עושה משפט לאמנון על שעינה את אחותו לא היה בא לידי כך, ושגם אמנון הכה אותו במה שעינה ובייש את אחותו, וקרוב לזה כתב מהרי"א:

פסוק ז

השאלות: מ"ש ונשמידה גם את היורש, הלא זאת לא אמרה המשפחה כי רצו רק לבער הדם:

והנה קמה כל המשפחה, והנה לה עוד טענה רביעית, כי בנה הרוצח ברח הלך לו, והמשפחה קמו עליה ורוצים לכפותה שתגלה מקומו איה הוא, וזה שכתוב **והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו**, וזה עול גדול, שהגם שיש רשות ביד גואל הדם להרוג את הרוצח גם כשאינו חייב מיתה בדין, אין לו כח לכפות את אמו שתגיד מחבואו, כי רק אם ישיגהו והכהו נפש אין לו משפט מות, לא שיחייבו גואלי הדם את היודע מקומו שיגלהו להם, זאת שנית פועל חמס בכפם במ"ש **ונשמידה גם היורש**, כי באשר לא נשארו רק שני בנים יורשים נחלת אביהם ונהרג האחד, יקום האח הנשאר תחתיו לנחלה, ומטעם זה רוצים להרגו שאז יירשו הם את נחלתו בשהם אחי אבי המת, וחוץ מכוונתם הרעה הם אומרים זה בפיהם, ורצה לומר כי רוצים לכפותה שתוציא את נכסי בעלה ובניה מתחת ידיה והם יירשו אותם, וזה חמס ועשק אחר שאינו חייב מיתה בדין, ואחר שהציעה העול שעושים לנגדה ביד חזקה זוכרת עקר צרתה, כי **וכבו את גחלתי הנשארה** שאחר שחשכו ככבי נשפה במיתת שני בעליה ובנה, עוד גחלת אחת מגיה חשכה שהוא בנה הנשאר, רוצים לכבות גם זאת להאפיל עליה מעוף צוקה ואפלה מנודח, **לבלתי שום לאישי שם ושארית** שעל ידי הריגת בנו ימחה שמו ועל ידי הורשת נכסיו לזרים יקחו שאריתו ועזבונו:

פסוק ח

(ח-יב) **השאלות**: מה היה הויכוח הזה, שתחלה א"ל לכי לביתך והשיבה עלי העון, ולא נודע מה רצתה בזה, ואמר שנית המדבר אליך והבאתו אלי ומה השיבה על זה עד שאמר שלישית חי ה', והוא לכאורה פטפוטי דברים בלא חכמה ושכל:

ויאמר המלך, לכי לביתך, הנה בדבריה אלה כללה שתי שאלות, א. שלא ימיתו גואלי הדם את בנה גם אם ישיגוהו, ב. שעל כל פנים ירפו ממנה ולא יכריחו אותה לגלות מקומו, ולא להוציא נחלתו מתחת ידו, ובדבר הזה השני זכתה מן הדין, שלא יוכלו לעשות לה מאומה אחר שאינו חייב מיתה בד"ת כנ"ל, אבל בדבר הראשון אין הדין אתה, כי מדין תורה רשות או מצוה ביד גואל הדם להמית את הרוצח בפגעו בו ולא יכול המלך להעביר משפטם, ולכן לא התרצה לה המלך תחלה רק על מה שנוגע לה, מה שרוצים להכריחה שתמסור אותו בידם ושתמסור להם הנכסים, אולם גם בזה הגם שאין לגואלי הדם יכולת ע"ז, כבר כתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות רוצח הלכה ד) שכל

אלו הרצחנים שאינם מחויבים מיתת בית דין אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו, ולכן אמר לה **לכי לביתך ואני אצוה עליך**, רצה לומר אין לך לירא מגואלי הדם המפחידים אותך כי אין יכולים לעשות לך מאומה כפי הדין, ובכ"ז אני אצוה עליך, רצה לומר שאחקור על ידי שרי המלך ושופטיו אם ראוי להמיתו מדין המלכות שאז תצטרך לגלות מקומו למלך ולמסור את נכסיו ואם אין צורך שעה לכך תפטר:

פסוק ט

ותאמר האשה עלי אדוני המלך העון, השיבה לו מה לך לדון בזה בדין המלכות ומפני תקנת העולם, זה לא הרג איש נכרי, רק את אחיו, וגלל עון ואשמה על יולדתו ועל בית אביו לא על אחרים ואין בזה תקנת העולם כי מי ילמד ממעשיו להרוג את אחיו ולהחטיא את בית אביו ואם כן **המלך וכסאו נקי**, ולא עליך לפקח ע"ז מדין המלכות וכסא משפטו:

פסוק י

ויאמר המלך, אז נרצה לבקשתה שלא יחקור עליו כלל, ובזה פטר אותה שלא תתחייב למסרו, וזה שכתוב **המדבר אליך והבאתו אלי** כי אריב ריבך, ובזה מלא שאלתה במה שנוגע לה, לא בענין הראשון שלא יהרגנו גואל הדם בפגעו בו, שזה נגד דין תורה, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ב מה' רוצח ה"ד):

פסוק יא

ותאמר אז הוסיפה לבקש גם בעד זאת שיזהיר בל ימיתוהו גואלי הדם, שאף שיש להם רשות ע"ז מדין תורה **יזכר נא המלך את ה' אלהיך**, בקשה שיזכור בדבריו שם ה' (כמ"ש באמת חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה, ובזה לא יוכל גואל הדם להפר שבועת המלך) ובארה טעם שאלתה **מהרבת גואל הדם לשחת** שאין זה דומה למצות התורה שהגואל יחם לבבו לנקום דם אחיו מאיש נכרי ולא כן בזה שגם הרוצח אחיו הוא, ובמה שיהרגנו לא יתקן רק ירבה לשחת שתחת שיחם לבבו על הריגת אח אחד ירבה לשחת גם השני, ולכן יגזור המלך אומר בכח המלכות **שלא ישמידו את בני** ואז הפיקה גם שאלתה זאת, **ויאמר חי ה'** וכו' ובזה השיגה תכלית מבוקשה, בענין אבשלום לבקש שישיבהו המלך כמו שיבא:

פסוק יב

תדבר נא, כי עתה תתחיל דבור חדש משונה מהקודם וצריכה נטילת רשות:

פסוק יג
ולמה חשבת כזאת על עם אלהים, אמרה לו איך עלה במחשבתך שהספור והנידון שהצעתי לפניך הוא אמתי, ושעם אלהים יעשו עול כזה מה שהוא נגד הטבע והיושר, **ומדבר המלך הדבר הזה**, (מלת מדבר הוא מבנין מתפעל כמו מתדבר כמו שפירש רש"י על וישמע את הקול מדבר אליו) רצה לומר אבל הדבר הזה שהחליט המלך בזה הוא מתדבר אל עצמו, שבזה הוא **כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו**, כי המלך עם בנו הוא הנידון, ופסק דינו בעצמו שמה שאינו משיב את נדחו היא כאשמה מלפניו:

פסוק יד
כי מות נמות הוסיפה עוד להרך את לבבו, כי מה בצע לו בהריגת אבשלום, אחר שאינו חייב בדין ב"ו רק דינו מסור לשמים, הלא סופו למות ויקבל ענשו, ואם מפני ששפך דם אחיו, הלא בני אדם דומים **כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו** שאז נבלעים בארץ, כן סוף הבשר והדם להתבלות בארץ, **ולא ישא אלהים נפש** פי' אלהים לא יכפר עון נפש שהרג, ויקבל ענשו בדין שמים, וגם יל"פ שלעומת שאמרה שיענשנו ה' בגופו, אמרה שבכ"ז לא יכלה אלהים את הנפש (מלשון כמעט ישאני עושני איוב ל"ב כ"ג), ולכן **חשב** אלהים **מחשבות לבל ידח ממנו נדח**, שהנדח ממקומו (רצה לומר אבשלום) לא ידח ממנו, היינו מאלהים, שלא יהיה בארץ טמאה ושם ידח מאחרי ה', וילמד לעשות כתועבת הגוים ההם, ובארה מחשבות ה' בזה, ממה שהתעוררה היא לדבר הזה שזה סבה מאת ה', והוכיחה זה משתי פנים, א. מצד מה שערבה לבה לבא לפניו, וזה שכתוב:

פסוק טו
(טו-יז) **השאלות**: למה כפל אשר באתי לדבר, ותאמר שפחתך אדברה, ותאמר שפחתך וכו':

ועתה אשר באתי רצה לומר זה היה מאת ה' שבאתי **לדבר אל המלך** הגם **כי יראוני העם** שאענש ע"ז, זאת שנית, מצד הדבר והמשל אשר נתן אלהים בלבי, וזה שכתוב **ותאמר שפחתך אדברה נא אל המלך** המשל הזה, **ואולי יעשה המלך את דבר אמתו**, רצה לומר הדבר והשאלה שבקשתי אני יעשה המלך בעצמו כי הוא הנידון והצריך לדבר זה:

פסוק טז
כי ישמע בארה דבריה, שמזה בעצמו שיעשה המלך את דבר אמתו להוציא משפטה לזכות **להציל את אמתו מכף האיש**, ויצא המשפט לפניו להציל, מזה בעצמו:

פסוק יז
ותאמר שפחתך מזה ערבתי לבי לאמר לך **יהיה דבר אדוני המלך למנוחה**, מזה ינוח המלך ובנו הנדח מעצבו ומרגזו, **כי כמלאך אלהים כן אדוני המלך לשמוע הטוב והרע** רצה לומר אחר שהחלטת משפט זה בדבר שאין אתה נוגע בו, הנה המשפט אמת משני צדדים, א. מדרך שאתה כמלאך אלהים מכוין אל מרכז האמת ולא תטעה מצד שכלך הזך ואהבת האמת וידיעתך הברורה בין טוב ורע, ב. מצד העזר האלהי, **שה' אלהיך עמך** להחליט משפט צודק, ואם כן המשפט הזה נחרץ וקיים, ויפול גם על ענין אבשלום:

פסוק יט
היד יואב הבין שהאשה לא תעשה זאת מעצמה **אם איש להימין**, אמרה כבר מבואר שהוא בעצת יואב, שהוא לא לבד ששם בפי המשל והנמשל, שם בפי גם פרטי הדברים, כי יואב בהיותו מכיר דרכי המלך הבין שתחלה יאמר המלך שיצוה עליו, ולמדה מה שתשיב ע"ז, וכן ידע כל גלגולי הדברים, עד **שלא יש להימין ולהשמאיל מכל אשר דבר אדוני המלך**, שכבר ידעתי תחלה כל פרטיהם כאילו רק כך היה מוכרח לדבר, וזה לא יוכל איש אחר (וע"ז כתוב אם אש) רק **יואב** הבקי במשפטי המלך, וזה שכתוב **הוא צוני, והוא שם בפי את כל הדברים האלה**, בראש ועד סוף:

פסוק כ
לבעבור סבב, ועשה זה כדי שהמשפט שתשפוט בנידון כזה יהיה סבה **את פני הדבר**, כי המסובב יהיה שכן תוכרח לשפוט בנידון שאתה נוגע:

פסוק כא
הנה נא עשית (לפי הרד"ק הקרי עשית) רצה לומר המתחיל אומרים לו גמור:

פסוק כד
יסוב צוה שני דברים, א. שלא יכנס דרך הרחוב כדרך בני המלך בבואם מארץ אחרת בתוך וכנור בשמחה ושירים רק **יסוב אל ביתו** בדרך עקלתון, ב. שלא יראה פניו:

פסוק כה
(כה-לג) **השאלות**: למה הפסיק בספור יופיו של אבשלום באמצע, מלבד שאין מקומו פה, והיה לו לומר תחלה כל הספור עד וישק המלך לאבשלום ואח"ז קודם ספור המרד יספר יפיו, למה לא מרד אבשלום קודם שראה פני אביו שהי"ל כעס וחרון לא אחרי שקרב ונשק לו, ומה ראה על ככה למרוד באביו והוא היה הגדול באחיו בן יורש עצר ואביו זקן ולמה מהר למרוד שלא לצורך:

וכאבשלום הפסוקים הבאים הם כדמות הקדמה להודיע הסבה, שהניעה את לב אבשלום אל המרד הגדול הזה למרוד באביו, הנה אבשלום היה בן הבכור אחרי מות אמנון, וכן מצד יפיו ומעלותיו חשב כי לו יאתה המלוכה, ואביו היה בדעתו להמליך את שלמה, אם מצד שנאתו לאבשלום, אם מצד שא"ל הנביא הנה בן נולד לך וכו', ויתר בניו כבר נולדו קודם לכן, וגם פרט לו שהבן המולך יקרא בשם שלמה, וגם כבר נשבע לבת שבע ששלמה בנה ימלוך אחריו, כמ"ש (מ"א א'), וכאשר הרגיש אבשלום זאת על ידי שראה שנאת אביו אליו, (הגם שלא ידע מנבואת נתן) לכן הקדים למרוד טרם ימליך את שלמה בחייו כמו שהיה אחר כך באמת, וזה שכתוב כהוצעה אל מעשה המרד שיספר בסימנים הבאים, **וכאבשלום לא היה איש יפה** וראה את עצמו הגון למלכות מצד שלמות יופיו הנודע להלל בכל ישראל, ולא היה בו שום מום:

פסוק כו

ובגלחו גם בזה היה משונה ושהיו קווצותיו תלתלים, והיה נזיר עולם קדוש גדל פרע שער ראשו ולא גלח רק פעם אחת בשנה, וזה שכתוב **והיה מקץ ימים** דהיינו סוף שנה לימים אשר יגלח, כפי הדין בהכביד שערו מקיל בתער, וזה שכתוב כי כבד עליו וגלחו ובודאי היה מגלח קרוב למזבח כדין נזיר, ושם היה שוקל שערו והיה משקלו מאתים שקלים, שזה דבר מפליא מאד, בפרט למ"ש במדרש דכל שקלים שבנביאים ליטרין:

פסוק כז

וגם נולדו לו **שלשה בנים** וכולם מתו בעת ההיא, כמ"ש (לקמן יח, יח) שלכן הציב לו מצבה בחייו, ושיקרא שמו כי אין לו בן, ומצד זה התאוה למלכות שיקרא שמו לזכר עד, וגם זה נמשך למ"ש בפסוק שאח"ז שהגם שבעת ההיא נולדו ומתו לו שלשה בנים, בכ"ז:

פסוק כח

וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה, ולא בא המלך לנחמו על מיתת בניו, והנה זה עורר אותו שנית אל המרד שראה שנאת המלך עליו, עד שלא היה מקום שדוד ימליך אותו:

פסוק כט

וישלח זאת שנית ראה ששלח אחר יואב שתי פעמים לשלוח אותו אל המלך, ולא אבה לבא, ובזה הרגיש כי יואב יודע שהוא דבר נמנע שיראה פני המלך ולא יוכל לפעול זאת מגודל שנאתו אותו:

פסוק ל
ולכן צוה להצית חלקת יואב, באשר חשב כי הרע לו במה שהוציאו מגשור, כמ"ש בפסוק ל"ב:

פסוק לב
לאמר למה באתי מגשור ואם כן הרעות לי במה שהבאתני לירושלים:

פסוק לג
וישק המלך לאבשלום, גם בזה הראה שלא ימליכהו, שכבר כתב הראב"ע בפרשת תולדות, שנשיקה עם למ"ד הוא ביד או בכתף ובלי למ"ד הוא בפה, ולא נשק אותו בפה כראוי לבן הבכור המולך תחתיו רק נשק לו בגופו:

פרק טו

פסוק א
ויהי מאחרי כן אחר שספר הסבות שסבבו את המרד, מספר ההכנות שהכין אבשלום לזה, מצד האחד הראה גדולתו שהוא נוהג בטכסיסי מלוכה שהכין לו סוס וחיל ומרכבה מרקדה:

פסוק ב
(ב-ג) **השאלות**: מה ראה לשאול מאיזה עיר אתה, כאילו בזה שם מגמת פתויו, ואיך אמר שהוא יצדיק כל איש אשר לו ריב ומשפט שזה אי אפשר, כי בהכרח יהיה אחד חייב ואחד זכאי, ולמה אמר ועלי תחת ואלי:
והשכים בצד השני הראה ענותו, ואהבת צדק ומשפט, ואהבת העם, אשר בשלש אלה גנב לב העם, א. הראה אהבת העם במה **שהשכים בבקר ועמד על יד דרך השער**, (השער היה מיוחד למשפט), ודרש לכל איש על אודותיו, עד ששאלו **מאיזה עיר הוא** כשוקד לדעת כל עניניו עד מקום מגורתו, ואחרי שמע דבריו, א"ל שדבריו טובים, רק לא ימצא משפט מצד המלך, ובזה השריש בלבם שהמלך לא ישמע משפטי העם, מזקנותו או מעצלותו, וגם הסתיר בדבריו מלשינות אחרת במה ששאל מאיזה עיר הוא כאומר שהמלך לא ישקוד רק על טובת שבטו, לא על יתר שבטי ישראל, ושלכן כאשר א"ל **שהוא מאחד שבטי ישראל** שאינה ממשפחת המלך א"ל:

פסוק ג
כי שומע אין לו **מאת המלך**:

פסוק ד

ויאמר אבשלום, ב. הראה עוז מלך משפט אהב, במ"ש **מי ישימני שופט בארץ** כאומר איני מתאוה אל הנזר והמלכות, רק להיות שופט, למען אסיר המכשלה, **ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו**, כלל בזה ג' ענינים, א. שאז אנשי הריב אלי יבואו רצה לומר שישפוט בעצמו בלי אמצעי, ב. שאיש אשר לו ריב ומשפט, רצה לומר שהמשפט אתו בריבו (שזה ההבדל בין ריב ומשפט, הריב הוא הטענות, והמשפט הוא פסק הדין, ויש אשר לו ריב לבד, כמו שני בעלי דינים המכחישים זא"ז, ויש אשר לו ריב ומשפט, כמו ריב בנות צלפחד שהמשפט אתם כמ"ש ויקרב משה את משפטן לפני ה'), ואז יצדיקנו, ג. כיון במ"ש **ועלי** (תחת ואלי) שגם אם עליו יבא איש בריבו יצדיקנו וכ"ש שלא יחניף את בני משפחתו ושבטו:

פסוק ה

והיה בזה הראה ענותו, שהחזיק לאיש המשתחוה לו, רצה לומר החזיקו שיקום וגם נשק לו כאשר ישק איש את אחיו הדומה לו, ובזה גנב לב כל ישראל:

פסוק ז

(ז-יג) **השאלות**: מה ראה לקשור המרד בחברון, דבר המרגלים הוא דברי סכלות, הלא בתקוע שופר אז יוכלו הם לאמר זאת, ולמה יקדימו שאז יאמרו מלך אבשלום, ומה בצע באמירה זאת, ולמה לקח עמו מאתים איש מירושלים אחר שלא גלה להם סודו, ולמה שלח את אחיתופל מעירו ולאן שלחו, ואיך לא נודע הדבר אל דוד אחר שכבר הודיעו המרגלים זאת בכל שבטי ישראל:

מקץ ארבעים שנה פי' חכמינו זכרונם לברכה מיום ששאלו ישראל להם מלך, ומהרי"א פי' ארבעים שנה של מלכות דוד, ורצה לומר קרוב לסוף ארבעים, כי מקץ יבא על הזמן הקרוב לסוף כמו מקץ ז' שנים תעשה שמטה, והיה זה בשנת הל"ז או הל"ח של דוד, שאז ראה שהמלך זקן וקרוב הדבר שימליך את שלמה בחייו, ולכן הקדים לעשות מעשהו, וכן פי' ר' ישעי':

ויאמר אבשלום, עתה יספר באיזה אופן קשר קשר המרד, ויגיד בזה ארבעה ענינים, (ראשונה) בחר שיתפשט הקשר מעיר חברון ששם מלך דוד בראשונה והיתה ליהודה, שמצד זה נחשבת כעיר מלוכה ותקביל נגד ירושלים עיר ממלכת דוד, וגם ששם ימשוך את יהודה אחריו, ולבל ירגיש אביו א"ל שהולך לשם אל הבמה לקיים נדרו, **וישלח** (זאת שנית) מחברון שלח **מרגלים**, הם ירגלו חרש מחשבות האנשים, וכל איש אשר יראו שנוטה מעם דוד אל אבשלום יגלו לו הסוד ויכניסוהו בין הקושרים, והם צוו אל

הקושרים שישמרו הדבר בסוד, עד עת **ישמעו קול שופר** שאז **ואמרתם מלך אבשלום** רצה לומר אז תפרסמו הדבר, ובזה נשאר הדבר בסוד, וגם הנכנסים בקשר לא ידעו יום המועד והחרישו, עד ירימו המרגלים נס בקול שופר:

פסוק יא

ואת (שלישית) **לקח עמו מאתים איש מירושלם**, שהם מעבדי דוד ואוהביו והם היו קרואים אל הזבח ולא ידעו כל דבר, ובזה גנב לב דוד שלא עלה דבר כזה על דעתו כלל, אחר שידע שנמצאים אצל אבשלום עבדי דוד ובעלי בריתו, באופן שהקשר שהתפשט בכל ערי ישראל נעלם מן האנשים שאצל אבשלום ואף כי מדוד:

פסוק יב

וישלח (רביעית) **שלח את אחיתופל יועץ דוד**, שהיה עמו בקושרים, בל ימצא בעירו בגילה, רק ישב במקום נסתר מוכן לעת הצורך, ובזה הערים שאם יתגלה לדוד דבר ויצטרך יועץ ועצה לא ידע מקומו:

פסוק יג

ויבא המגיד ובאופן זה נבנה הבנין הזה עד תומו בסוד גדול, עד שבעת הוגד זאת לדוד, כבר תקעו בשופר, ונודע שכל ישראל בקשר המרד:

פסוק יד

השאלות: למה כפל קומו ונברחה, מהרו ללכת, ומהו והדיח עלינו את הרעה, ולמה יכה העיר אם הם יהיו חוץ לעיר ולא ילחמו בעיר:

ויאמר דוד, א"ל שני דברים, א. **שיברחו כי לא תהיה לנו פלטה**, אחר שהוא מוכן למלחמה ונושע ברב חיל, ודוד לא ידע מי אשר אתו, ב. **שימהרו ללכת שלא יכה אבשלום את העיר והדיח עליהם את הרעה**, רצה לומר שאם ישיגם קרוב לירושלים הגם שיוכלו לברוח, יהרוג את אנשי העיר, ויעולל עלילות שאנשי דוד הרגו אותם יען מרדו בו, כי אז לא נודע עדיין מי מאנשי דוד ומי מאנשי אבשלום ולא ידעו מי המחריב את העיר, וגם אם יודע שאנשי אבשלום הרגו בם יאמרו שזה יען היו אנשי דוד הלוחמים אתו קרובים לעיר וחוסים בצל העיר והמבצר, לכן מהרו ללכת:

פסוק טז

(טז-יז) **השאלות**: למה כפל ויצא המלך ויצא המלך:

ויצא (סיפר יציאת המלך מירושלים) תחלה יצא מביתו, הוא וכל בני ביתו, ואחר כך:

פסוק יז
ויצא מן העיר, **וכל העם**, שיזכיר בסמוך, **ויעמדו בית המרחק**, בבית הרחוק מן העיר להתקבץ שם:

פסוק יח
עברים על ידו, הוא עמד לפקד כל עובר אם ילך עמו אם לא, **וכל הכרתי** גבורי דוד, **אשר באו ברגלו** בסבתו שבאו להיות מבני חילו ואתי הגתי פקיד עליהם:

פסוק יט
(יט-כ) **השאלות**: בפסוקים האלה נלחצו המפרשים:
למה תלך עמנו אם תלך מפני שאתה ירא מאבשלום, יש לך שני ברירות, או **שוב לירושלים ושב עם המלך**, כי לא ישים לב עליך **כי נכרי אתה**, **וגם** (אם) **גולה אתה**, אם יגלה אותך מירושלים **למקומך** הלא תגלה למקומך לגת, ולא תפסיד מאומה:

פסוק כ
תמול, ואם תלך למעני כדי לעזרני, ע"ז השיב, א. **תמול בואך ואיך היום אניעך** ואתה עיף ויגע, ב. **ואני הולך על אשר אני הולך**, עוד לא ידעתי תכלית מהלכי ומגמתי רק סבת ההליכה היא מפני שאני הולך, רצה לומר בורח ממה שממנו, לכן **שוב** אתה **והשב את אחיך עמך** (והשב את אחיך) **חסד ואמת**, רצה לומר זה החסד שתשיב להם בעבור שהלכו אתך שתשיבם בל ינודו וינועו:

פסוק כא
אשר יהיה שם וכו' **אם למות אם לחיים**, רצה לומר אחר שיהיה בהכרח במקום סכנה, מסופק אם למות אם לחיים, לכן **שם יהיה עבדך**, כי אין ראוי לאוהב לעזוב את אהובו בעת צר:

פסוק כג
השאלות: מ"ש וכל העם עוברים כבר נזכר פסוק י"ח ושילש עוד וכל העם עוברים:
וכל הארץ על ידי זה נודע הדבר בכל העיר וכולם בכו. וגם **כל העם**, רצה לומר עם ירושלים עוברים גם כן, ואז נתחלקו לשתי מחנות, המלך עבר בנחל קדרון, והעם עברו בדרך אחר אל פני המדבר:

פסוק כד
(כד-כז) **השאלות**: מ"ש ויעל אביתר מחוסר ביאור, וכן מ"ש הרואה אתה:
ויציקו את ארון האלהים ויעל אביתר, נראה פירושו שעשו לארון מקום מצוק (מענין כי לה' מצוקי ארץ, השן האחד מצוק מצפון) רצה לומר מקום מבצר וגבוה להניחו עליו

ואביתר הכ"ג עלה על הבימה הלז ועמד שם לפני הארון למשמרת לכבוד, וכן עמד **עד תום כל העם** וכו':

פסוק כה

(כה-כו) **ויאמר** ואז אמר המלך שישיב את הארון אל העיר, בממה נפשך שאם ימצא חן בעיני ה' הלא ישיבהו לירושלים למקום הארון ואם אינו חפץ בו איך יכריח את רצונו להוביל הארון עמו הלא ה' הטוב בעיניו יעשה ומי יעשה נגד רצונו:

פסוק כז

ויאמר המלך אל צדוק, שב ואמר אליו שגם הוא ישוב וישאר בעיר, ומ"ש **הרואה אתה**, רצה לומר שלא יהיה נראה כאילו היה זה בפקודתי רק כאילו אתה בעצמך ראית ובחרת כך, למען לא תחשד בעיני אבשלום ועל ידי כך תוכלו לרגל מה שנעשה בעיר ולהודיעני, ועל זה אמר ואחימעץ בנך וכו' עד בוא דבר מעמכם וכו'. וחכמינו זכרונם לברכה פי' מ"ש (פסוק כ"ד) ויעל אביתר היינו שעלה ונסתלק מן הכהונה מפני ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו, וכפי דרכם נראה, שמ"ש **ויציקו את ארון האלהים**, רצה לומר שהציגו אותו כדי לשאול באורים ותומים שהיה הכהן עומד לפני הארון, **ויעל אביתר** היינו שעלה אל הארון לשאול, וזה נמשך **עד תם כל העם**, כי לא נענה, ונשאר הארון עומד, ואז **ויאמר המלך לצדוק** שהוא ישאל באורים ותומים, והנה המלך נסתפק אם לא נענה מחמת שהוציאו הארון ממקומו או מפני אביתר, ולכן אמר לצדוק ולא לאביתר, וגם א"ל שישיב את הארון, ועתה באר מה ששאל באורים ותומים, שהיתה השאלה אם יצליח ועוד ישוב לירושלים או לא, וזה שכתוב שתשאל **אם אמצא חן בעיני ה'**, זאת תהיה השאלה **והשיבני** (רצה לומר אז ישיב לי התשובה) כי **יראני את הארון ואת נוהו**, אבל **ואם כה יאמר** וישיב לי על ידי האורים ותומים **לא חפצתי בך הנני** וכו', והיתה התשובה של האורים ותומים, **שובה העיר בשלום** שאותיות אלה בלטו מן האורים ותומים, ודוד הוציא מזה תשובה כוללת על כל עניניהם, א. שהוא ישוב לביתו שעל זה שאלו, ב. ממ"ש שובה העיר בלשון צווי, דייק שרמזו לו שהכהן ישוב העיר, וזה שכתוב הרואה אתה (רצה לומר הראית על אותיות האפוד) שכתוב בהן אלה המלות **שובה העיר בשלום**, ולכן שובה כפי שענו האורים ותומים, ואחימעץ וכו':

פסוק ל

ודוד עולה אחרי נפרד מארון אלהים, והגיע להר הזיתים, ששם יפרד מעיר האלהים התחיל לבכות וחפה ראשו וחלץ מנעליו כאבל:

פסוק לא

ודוד ואז שם על לבו שלא בא אחיתופל עמו והבין שהוא עם אבשלום, ויגד דוד זאת לעבדיו:

פסוק לד

השאלות: כתוב זה מוקשה מאד, ולא ידעו בו המפרשים באור נכון בלא זרות ומעקשים: **ואמרת לאבשלום עבדך ואני** וכו', כבר כתבנו כי סבת מרידת אבשלום היתה מפני שהתירא שאביו ימליך את שלמה בחייו, אמנם אם היה דעתו להרוג את אביו, או שלא רצה רק שאביו ימליכהו בחייו והוא ישב בכבוד כאשר עשו מלכים רבים שהמליכו את בניהם לעת זקנותם, נבוכו המפרשים, ומהרי"א כתב שלא היה בדעת אבשלום להרוג את אביו, ושלכן חרה לדוד על שהרגו אותו כי ידע שאבשלום לא שונא לו ולא מבקש רעתו, רק חפץ שלא יתן המלוכה לאחר מבניו, ורק אחיתופל היה אויב לדוד ורצה להרגו (כמ"ש בס' י"ז) ושלכן לא הסכים אבשלום לעצה זו עי"ש. והאמת הוא שאבשלום עצמו לא היה לו בפרט זה הסכמה קיימת, כי תכלית מגמתו היתה שימלוך בכל אופן, אם בטוב אם ביד חזקה, ואם היה אביו ממליכו בטוב אין ספק שלא היה מורד וממרה וקושר, והיה מכבדו כאב וכמלך, כמו שכבדו שלמה אחר שישב על כסא המלוכה, רק עתה שאלצהו ההכרח למרוד ולתפוש מלכות בזרוע. היו לפניו שני דרכים, א. שאם ינצחהו ויכריחהו שיסכים על מלכותו, יעזבהו בביתו ובמעלתו כל ימי חייו והוא יהיה המולך והמנהיג בחייו, שבזה לא יהיה לחרפה שרצח את אביו, ב. שלא יעזבנו בחיים מחשש שישוב אביו וימרד בו במצאו ידו, שאחר שלא המליכהו ברצון לבו ישמור עליו משטמה תמיד, ואבשלום היה פוסח בין שתי הסעיפים האלה, שבודאי היה מתאוה שלא יהרוג את אביו, ובכ"ז אם יראה שלא יהיה הממלכה נכונה בידו רק באופן זה היה הורגו בלי חמלה, והיה הדבר תלוי לפ"ז מעצת יועציו, ודוד ידע שאחיתופל בודאי יתאמץ להוליכו בעצתו על הדרך השני באשר הוא מרד מפני איבה ומשטמה שהיה לו על דוד מפני מעשה בת שבע נכדו (כנ"ל שמואל ב י"א:ג') וגם שיתירא שאם ישלים הבן את אביו ישיב לאחיתופל גמולו בראשו, ולכן היה מחכמתו ששלח את חושי הארכי, שגם הוא יהיה מיועצי אבשלום, אבל יבא אליו באופן אחר, לא כאויב ומתנקם לדוד, רק כאוהב את דוד ואת אבשלום יחד, בשיאמר אליו כי הגם שהוא לא נשתנה עתה מאהבתו את דוד ריעו, בכ"ז הוא יחזיק ידי אבשלום מאשר רואה כי הצדק אתו, וכי הראוי והטוב לפני שניהם ולטובת כל ישראל שיעזוב מלכותו ביד אבשלום בטוב, והוא ישב לעת זקנותו במנוחה ובשלות השקט, כי כבר אפסו כחותיו מלשפוט ולהנהיג העם הרב הזה,

ואין בבניו טוב מאבשלום ראוי למלכות ובפרט שכן הסכמת כל העם, ואין כח למלך להמליך אחד מבניו שאינו הבכור ואינו המרוצה לעם, ובזה יטה את לב אבשלום אל הצד הזה, שלא יחשוב להרוג את אביו ולאבדו, רק להכריחו שכאב את בן ירצהו ויתן לו המלכות בשלום ובמישור, וזה שכתוב ואמרת לאבשלום **עבדך אני המלך אהיה עבד אביך** תאמר לו כי אתה עבדו ורוצה במלכותו, ובכ"ז אהיה גם עבד אביך, כי אתאמץ שגם אביך יסכים לזה, אחרי שינצחהו ויהיה מוכרח לזה, וישב בכבודו ואעבוד גם אותו, והוסיף **ואני מאז ועתה** רצה לומר אני לא נשתניתי מדעתי אז כי כן חשבתי אז וכן אני חושב עתה, שאהיה עבד גם לך גם לאביך. כי מאז ראיתי ויעצתי, שיעזוב מלכותו אליך, והוסיף **ואני עבדך**, שבכ"ז אל תחשוב שלא באתי אליך רק על אופן שאהיה עבדך ועבד אביך, ושבאם לא יעלה זאת בידי שיניח אביך המלוכה אליך בטוב, אשוב אל אביך, לא, כי בכל אופן אני עבדך לבד, אחר שנבחרת מכל ישראל **והפרתה לי את עצת אחיתופל**, אחרי שכל עצות אחיתופל יסובו אל הדרך השני שאבשלום יהרוג את דוד, אם כן במה שתוליכהו על הדרך הראשון שישלים עמי, וימלוך ברצוני, ממילא תפר כל עצותיו, וכמו שהיה באמת, ובזה הביט דוד אחרית דבר מראשיתו, והיה זה בהשגחת ה', שתיכף כאשר בקש סכל נא את עצת אחיתופל ה', והנה חושי הארכי לקראתו, שליח ההשגחה, ועצת ה' היתה אתו בכ"ז:

פסוק לה

והלוא עמך רצה לומר לא תהיה יחיד בזה לגנוב לב אבשלום, כי גם כהני ה' בלב ולב ידברו אתו, וכן על ידיהם ועל ידי בניהם יודע לי כל דבר הנה לפי זה אחר שספר איך השלים אבשלום את המרד על מתכונתו, ספר גם כן חכמת דוד וטוב עצתו ברגע זו אשר תחת מסבות התהפך אם במה שברח מן הארץ. שבכ"ז נודע לו מי אשר אתו, בזה עורר גם כן רחמים בלב רבים, אשר בכו וינודו בצר לו ובאו לעזרתו, ואם במה שהשיב ארון ה' העיר, שהיה בזה גם מטוב העצה, שלא ירבה חרון ומשטמה על כי לקח לשבי עוזם להוליכו במדבר, ואם במה שהכין יועצים ומרגלים בבית אבשלום להפר מחשבותיו, ואם במה שסלל אורח להצלה על הצד שיתגבר אבשלום, שיחמול עליו ולא יהרגנו, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה מזמור לדוד קינה לדוד מבעי ליה משל לאדם וכו' אמר סתם ברא חייס על אבא וכו':

פרק טז

פסוק ג

השאלות: איך האמין דוד לדברי ציבא ולא עלה על לבו כי לשונו כתער מלוטש עושה רמיה:

ואיה בן אדוניך, מבואר כי מה שלא נמצא איש מכל עשירי ירושלים יוביל למלך שי סוס לרכוב עליו וצידה לדרך, רק ציבא העבד, הוא כי הבורחים מהרו לברוח, והנשארים בעיר היו מתיראים להראות שהם אוהבי דוד והתומכים בידו, רק העבד הזה המלשין על אדוניו, חשב להפיל את אדונו ממ"נ, לפני דוד הגיד כי הוא הנותן כל זאת, ולפני אבשלום היה יכול לאמר שאדוניו שלח אותו וצוה לו להוביל החמורים והלחם, ודוד שחשב תחלה שציבא הביא זאת על פי פקודת אדוניו, התפלא איך לא התירא להשאר בירושלים, אחר ששלח כזאת, שכשיודע זאת לאבשלום יהרגנו, והשיב ציבא שהוא הביא זאת מעצמו, **ומפיבושת יושב בירושלם**, רצה לומר לא הלך לא להקביל פני אבשלום, ולא לברוח עם דוד, כי חושב שאחר שיהרוג אבשלום את אביו ידינוהו ישראל כבן סורר ומורה, ותשוב המלכות לבית שאול, והנה לא היה לו לדוד לקבל דברי העבד, ונענש תיכף שיצא שמעי לקללו:

פסוק ה

ובא וכו' **והנה משם איש יוצא**, הנה ראה כי ערבה שמש הצלחתו, שעד בחורים לא יצא איש לקבל פניו, או לנחמו, עד שבא לבחורים, משם יצא איש, זה הפעם הראשון, אבל לא לנחמו רק לקללו, והנה עדיין לא הגיע לבחורים (שלכן אמר ובא ולא ויבא, שכבר בארתי בכללי הלשון שיש הבדל בין העתיד המהופך לעבר על ידי הוי"ו שהוא עבר הנשלם, ובין אם בא עם הוי"ו עבר ממש, שהוא עבר הבלתי נשלם, ופירושו שהיה מוכן לבא הולך ובא לשם) והאיש יצא לנגדו, ותכף בצאתו מן העיר התחיל לקלל:

פסוק ו

ואחר שהתקרב אליהם **התחיל לסקל באבנים**:

פסוק ז

איש הדמים רמז להריגת אבנר ואיש בושת ואוריה, ובמ"ש איש בליעל רמז למעשה של בת שבע:

פסוק ח

השיב, רצה לומר כמו שהיה בית שאול בית הדמים שנהרג הוא וזרעו, כן השיב ה' זאת עליך לבד שאתה גרוע ממנו בג' ענינים, א. **ויתן ה' את המלוכה**, שזה על ידי ה', לא כן מלכות שאול שלקחת בזרוע, ב. שהוא **ביד אבשלום בנך** לכליון עינים ודאבון נפש שהקים עליך רעה מביתך, ג. **והנך ברעתך** כי שאול לא ראה רעתו בחייו, ואתה רואה הרעה הבאה עליך בחייך וזה מצד שאיש דמים אתה, כן פי' מהרי"א:

פסוק י

(י-יא) **השאלות**: למה כפל דבריו שה' אמר לו שיקלל, ומ"ש הנה בני וכו' אף כי בן הימיני, שזה מוכיח שמקלל מעצמו ואיך הוציא סוף דבריו הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', ומ"ש אולי יראה ה' וכו' והלא כבר שבעה ברעות נפשו די והותר שהקים עליו רעה מביתו, ואיך בעבור קללה זו יראה ה' בעניניו:

מה לי ולכם א"ל ממ"נ אם מקלל מעצמו מה יזיק לי ולכם והקרי **כה יקלל** רצה לומר יקלל עוד כאשר חפץ. כי המבזה בקלון שהוא שקר מבואר, לא תחשב זאת לכלימה, כי מי לא ידע שדוד לא הרג לאבנר ולאיש בושת, ולא לקח מלכות שאול בחזקה, **ואם ה' א"ל קלל מי יאמר מדוע עשית כן**:

פסוק יא

ויאמר דוד הוסיף לחזק סברתו שה' א"ל קלל, פי' שה' נתן כזאת בלבו, ולבל ישאלו ע"ז הלא לא יבטל ה' את הבחירה ואיך השיא את שמעי אל הנבלה הזאת, השיב הלא תראו **כי בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי** שבזה שינה ה' את הטבע, הטבע הבן לאהוב את אביו לא לבקש להרגו. הנה ראיתם כי הפליא ה' בענשי, עד שלא לבד שביטל הבחירה, עשה בזה דבר נגד הטבע, ואף כי נקל היה לו להטות לב שמעי אל הקללה, שהוא קרוב אל טבעו. א. מצד הזמן שעל זה אמר **ועתה** אחר שאני בל"ז נרדף ונשטם, ב. מצדו שהוא **בן הימיני** שהם שונאי, ג. שאינו בא על עסקי נפשות רק **הניחו לו ויקלל** ואם כן לא הפליא ה' בזה דבר נגד טבעו ובחירתו. והוא נתן כזאת בלבו שהיה נוטה לשנאה בל"ז ואם כן הניחו לו ויקלל **כי א"ל ה'**:

פסוק יב

אולי יראה ה' בעיני הוסיף עוד, כי העונש הנחרץ מאת ה' בתוכחות על עון קדום, אין לו לצפות שישיג ממנו טוב וחסד, כי די לו במה שיכלא פשע ויתם חטאת, אבל אם יגיע לו עם הרע הנחרץ עוד רעה אחרת יותר מן הראוי, זה יוכל להיות בכלל יסורים של אהבה אשר יקוה עבורם טוב וצדקה ואם כן במה שרדף אבשלום אותו, שזה יעד לו

הנביא בעד עונו כמ"ש הנני מקים עליך רעה מביתך, לא היה מקוה עבורו טוב עתידי, אבל בעד העלבון שעשה לו שמעי, שהגיע לו נוסף על יעוד הנביא, יוכל ליחל אל ה' שהוא לטוב לו בעתיד, וזה שכתוב **אולי** הוא לטובתי, ובא ע"י **שה' יראה בעיני** וסבב לי הקלון הזה **למען ישיב לי טובה תחת קללתו היום הזה**, רצה לומר ביום הזה שכבר נרצה עוני על ידי העונש שקם עלי רעה מביתי, וקללת שמעי הם יסורים נוספים על יעוד הנביא, אולי יחשבו ליסורים של אהבה, כמ"ש הנעלבים ואינם עולבים וכו' עושים מאהבה וכו' עליהם נאמר ואהביו כצאת השמש בגבורתו:

פסוק יג

לכן וילך דוד בדרך לא מש מן הדרך הגם ששמעי סקל באבנים לעומתו, פניו לא הסתיר מכלימותו ורוק כי קבל זאת באהבה:

פסוק יח

(יח-יט) **השאלות**: מ"ש למי אני אעבוד הלא לפני בנו, מתראה כמהתל בו, כי הזה חסדו את ריעו שיעבוד את בנו הרודף את אביו ריעו להרגו בלי חמלה, ולמה כפל כאשר עבדתי וכו':

ויאמר חושי כמו ששם דוד בפיו כן דבר אל אבשלום, אמר, א. גם אם לא יאבה דוד בשום אופן להמליכו, ויצטרך להפר בריתו את דוד, הוא בוחר באבשלום מצד ג' דברים, א. **שבו בחר ה'**, ב. **וכל העם הזה** היינו הסנהדרין ג. **וכל איש ישראל**:

פסוק יט

ב. כי הוא מקוה שגם דוד יתרצה בזה לבסוף, אחרי ינוצח ואחרי שישכיל אחרית דבר, ואז ישמח גם הוא בעבודתי שאיני עובד לאיש נכרי רק לבנו, וגם אתה תאהבני אהבה עזה מצד שהייתי עבד וריע אביך, וזה שכתוב כאשר עבדתי לפני אביך וכו':

פסוק כ

הבו לכם עצה, הנה אחרי שגלה חושי את מחשבותיו, כי לא יפיר האחוה עם דוד, רק אם לא יתרצה אל מלכות אבשלום אחרי ינוצח, ושיתאמץ כי יהיה שלום בין דוד ובין אבשלום כנ"ל, עמדו במלכות שני מיני יועצים מתפרדים איש מעל אחיו, עצת אחיתופל היה לאבד את דוד ולהחרימו, ועצת חושי תלך לאט עמו עד יסכים על מלכות אבשלום בטוב לבבו, ואבשלום הגם שהיה רוצה בלבבו שכן יקום כאשר אמר חושי כנ"ל, בכ"ז שאל בראשונה עצת אחיתופל, מטעם שיבואר בפסוק כ"ג אבל התנה עמו שימשיך גם את חושי ויתיעץ עמו, ועל זה אמר הבו לכם עצה, באופן שתהיה עצה מוסכמת משני יועצי המלך:

פסוק כא

השאלות: למה בחר אחיתופל שיעשה הפעל המגונה הזה, ואם כדי שידעו כי נבאש עם אביו, הלא כבר מרד ופרסם כי תופש מלכות, וידעו כולם שלא יחזור בו, ולמה לא שאל עתה גם לחושי אם יסכים בעצה זו, ואם מפני שעצת אחיתופל בימים ההם כאשר ישאל איש באלהים כמ"ש הכתוב אם כן למה עזב עצתו אחר כך:

ויאמר אחיתופל, ואז התירא אחיתופל מלהגיד עצתו שהיה תכליתה להרוג את דוד, כי ירא פן ישלים את אביו, ואז יתנקם דוד ממנו על עצתו הרעה, כי היה רחוק בעיניו שיאבה אבשלום בעצה זו להרוג את אביו, ולכן הקדים שטרם יגיד את עצתו, מוכרח שיבא אבשלום אל פלגשי אביו, שבזה יבטח לבו ולב ישראל שלא יתרצה דוד אליו, כי הוא מעוות לא יוכל לתקון ויטרוף לעד אפו על שחלל יצועי אביו, ואמר הטעם לדבריו, אשר הניח **לשמור הבית** שמזה בעצמו שהניח מפלגשיו לשמור הבית, נראה כי עוד לב אב על בנו ולב בן על אביו, כי אם היה דוד מחשיבו כאויב ומתנקם לא היה מניח פילגשיו שם פן יהרגם או יפקירם לנאץ את אביו, וכן למה לו לשמור ביתו, הלא ידע שאבשלום יקח ביתו וקניניו, וטוב יקחם אחר משיפלו ביד אויביו, וע"כ כי רוצה בזה שבנו ינחל את אשר לו, וישמרהו עד יבא ויקחהו, ולכן צריך שתתראה אתה כאויב, ובזה **ישמעו כי נבאשת את אביך** וכו':

פסוק כג

ועצת מבאר שאבשלום היה מוכרח לעשות כדבריו, ולא חכה עתה לשמוע מה יאמר חושי כמו בעצה השנית, אחר שאחיתופל סגר הדלת לפניו, ולא רצה לדבר את עצתו עד יבא אל פילגשי אביו, והיה נשאר בלי עצה, כי עצת אחיתופל היתה גדולה בימים ההם כהחלטת האורים ותומים:

פרק יז

פסוק א

ויאמר אחיתופל, אחיתופל לא נמלך בחושי הארכי, אחר שמגמת פניו היה להרוג את דוד וידע שחושי לא יסכים ע"ז, ולמטרה זו פנה בעצתו, והנה התנה ארבעה דברים א. שירדוף תכף בעוד שהוא יגע ורפה ידים ולא יניח לו זמן שינפש ושיכין עצה וגבורה למלחמה, וזה שכתוב **אבחרה נא** רצה לומר עתה, ב. שלא יקח עמו כל ישראל רק י"ב אלף איש, ג. שלא ירדוף אבשלום רק הוא ירדוף, ד. שלא ירדוף ביום רק בלילה, ובאר טעמו:

פסוק ב

ואבא עליו והוא יגע על ידי שירדוף תכף ישיגהו בעודו יגע ורפה ידים ועל ידי שיבא פתאום בלא הכנה ובלילה, **והחרדתי אותו ונס כל העם אשר אתו**, ועל ידי זה יכה את המלך לבדו, ומטעם זה צריך גם כן שלא ירדוף אבשלום, שאין ראוי שהבן יהרוג את אביו רק אני אהרגנו בהיותי גואל הדם של אוריה חתני:

פסוק ג

השאלות: פסוק זה, כאבן מעמסה לכל המבארים:

ואשיבה כל העם אליך, באר לו עוד תועלת שיצא מעצה זו שבזה בקל ישובו כולם אליו, כי אם תבער המלחמה ויפלו רבים בחרב, אז אף שינצח יתחלקו העם לשני מחנות, ורבים ישמרו איבה על אחיהם אשר נפלו בחרב, ואם יהרג המלך במלחמה שיהיה אבשלום המצביא את העם, יאמרו כי רצח את אביו לא כן כשיהרגנו אחיתופל בלילה, יגלול האשמה על אחיתופל, ואבשלום יחרה אפו על הורג אביו, רק שאז יתן פקודת חסד, שמוחל לכל מי שחטא נגדו ושישובו כולם לביתם כדרך המלכים למחול כל פשע בעת מלכותם, ובזה אוכל גם אנכי לשוב לביתי, וזה שכתוב **כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש**, שעורו כשוב הכל (ישוב) האיש אשר אתה מבקש, כיון על עצמו, שהגם שאז תבקשני להרגני על שהרגתי את אביך, בכ"ז יהיה לך כסות עינים, שאשוב כשוב הכל שאחר שתצוה שישוב כל מורד ופושע, ישוב האיש הזה (שהוא אחיתופל גם כן) למען **כל העם יהיה שלום**, כי תאמר שאי אפשר לך לדון הורג אביך, מפני שיתקוממו ע"ז אוהבי אחיתופל ושונאי דוד, ובאופן זה תצא נקי, וכל ישראל ישובו אליך ויותר קרוב שדלתות המקרא הזה מקבילים אל הכתוב הקודם, **ונס כל העם אשר אתו ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל** (פי' בעת ישובו לביתם)

והכיתי את המלך לבדו האיש אשר אתה מבקש:

פסוק ד

וייטב הדבר לא כתב וייטב הדבר, כי באמת היה דבר זה רע בעיניהם להרוג את המלך, רק שמצאו שהיא עצה ישרה מובלת בדרך קרוב אל התכלית, הגם שהדבר בעצמו לא הוטב בעיניהם:

ויאמר אבשלום לכן אמר שיקרא לחושי הארכי באשר ידע שחושי יתאמץ להפר דבר זה וישמע מה ייעץ להשיג את התכלית בדרך אחר שלא יצטרכו לרצוח את המלך:

פסוק ו
השאלות: למה שאל לחושי אחר שישרה עצת אחיתופל בעיני כולם, ולמה עזבו עצת אחיתופל שהיו להם כדבר אלהים בימים ההם, ולמה אמר כדבר הזה דבר אחיתופל ולא אמר כה יעץ אחיתופל הטובה עצתו, וכמו שהשיב לא טובה העצה:
כדבר הזה דבר אחיתופל, הנה על העצה לא נסתפק אבשלום כלל, שבאופן זה יפיק את אשר זמם, רק שסמר בשרו מן הדבר הזה שדבר להרוג את המלך ועל הדבר וההחלטה הזה שאל אותו אם יסכים לזה, ואם לא יסכים לזה ידבר עצה אחרת איך נחרץ באופן שלא יהרג המלך, ולכן לא אמר כעצה זו יעץ אחיתופל, כי על העצה לא שאל כלל שהיתה ישרה בעיני כולם, רק על הדבר והגזרה להרוג את המלך:

פסוק ז
ויאמר חושי, לא **טובה העצה** אמנם חושי השכיל מאד, ולא אמר לא טוב הדבר רק לא טובה העצה, רצה לומר שאם היתה עצה טובה להשיג על ידה את התכלית היה מסכים לזה, רק שהיא עצה סכלה לא לעזר ולא להועיל:

פסוק ח
ויאמר חושי, באר דבריו, כי הנה עצת אחיתופל בנויה על שתי יסודות, א. שעבדי דוד הם עתה מדוכאים ורפויי ידים ויחרידום פחד פתאום, ב. שדוד שוכב לבטח בין גדודיו באין פחד, ובשניהם לא השכיל ותהי להפך, א. **אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גבורים המה, ומרי נפש המה כדוב שכול בשדה**, כמו הדוב ששכלו בניו שאז מרוב מרירות נפשו יחרף נפשו למות, כן הם בהיותם נרדפים אל השדה, לא ישובו מפני כל ויחרפו נפשם למות, ב. **שאביך איש מלחמה** ויעל על לבו להשמר שלא יפלו עליו פתאום **ולא ילין את העם**, רק הנה הוא נחבא וכו':

פסוק ט
והיה כנפול ואחרי שהראה כי עצה זו היא לא להועיל, הראה כי היא לנזק ולהפסד, שעל ידי שלא יצלחו בפעם הראשון הגם שלא יצאו רק י"ב אלף, השומע לא יבחין פרטי הדברים, ויאמר כי עם אבשלום לחמו גם כרעו ונפלו, ובזה ימס לב העם, אשר עוד פחד אביך וגבוריו עליהם:

פסוק יא
כי יעצתי אחר שסכל עצת אחיתופל, יעץ עצה אחרת הפך עצת אחיתופל בכל הפרטים, א. שלא יפלו עליו תיכף רק ימתינו עד **יאספו כל ישראל**, ב. שלא יצאו במעט עם, רק האסף יאסף עליך כל ישראל וכו', ג. שלא אחיתופל יפול עליו, רק ופניך הולכים בקרב:

פסוק יב
ד. שלא יפלו עליהם בלילה, ובספק אם נמצא שם דוד בין העם, רק **ובאנו אליו באחד המקומות** אשר נדע בבירור שנמצא שם, ולא בלילה רק **ונחנו עליו כאשר יפול הטל**, רצה לומר באור הבקר בעת שהטל נופל על האדמה, וכן פי' מהרי"א, ולא נהרוג המלך לבדו רק **ולא נותר בו ובכל האנשים** וכו' **גם אחד**, רצה לומר אם בהרג אם שנתפוש המלך חיים, ולא תירא שבתוך כך ימצא ערי מבצר וחסה שם, כי:

פסוק יג
אם אל עיר יאסף והשיאו כל ישראל וכו', שכל זה נקל אם יתאספו חיל רב ועצום, לא בחיל מעט:

פסוק יד
ויאמר ואז הסכימו כולם שעצת חושי טובה יותר, והכתוב מעיד שזה היה מאת ה', כי באמת אם היו עושים כעצת אחיתופל היו מצליחים:

פסוק טו
כזאת וכזאת וכו', רצה לומר ועדיין מסופק פן ישוב ויעשה כעצת אחיתופל, לכן

פסוק טז
ועתה שלחו מהרה וכו', **אל תלן** אתה **בתוך העם** ויותר מזה וגם **עבור תעבור עם כל העם** ופירושו אל תלן **פן יבולע למלך**, וגם עבור תעבור, **פן יבולע לכל העם**:

פסוק יח
וירא אותם נער, היה בזה עין ה' אל יראיו, א. מה שהרגישו שראה אותם הנער וילכו מהרה, ב. מה שבאו בבית איש שלו באר:

פסוק יט
ג. שחמלה האשה עליהם, ומה שהיה מעצתה לשטוח הריפות, ד. מה שהיה מעצתה לאמר שהיו פה ושעברו את מיכל המים, כמו שהיתה עצת רחב לאמר כן באו אלי האנשים כמש"פ שם:

פסוק כג
ואחיתופל ראה כי עד עתה השתדל שיעשו כעצתו, וכאשר שמע שעבר דוד את הירדן ידע שהוא מה', שהפיר את עצתו, ושישוב דוד למלכותו, ואז יהרגנו ויקח נכסיו כי הרוגי מלך נכסיהם למלך לכן חנק את עצמו, ועל ידי כן **ויצו אל ביתו**, כי ידע שלא יוכל לקחת נכסיו, וגם **נקבר בקבר אביו** ולא כן אם היה המלך הורגו:

פסוק כה
ואת עמשא, וספר שאם עמשא, ואם יואב היו אחיות, שתיהן בנות ישי, והיה לעמשא יתרון על יואב, מצד אביו, כי יואב נקרא אחר אמו בן צרויה, כי אביו לא נודע בשם, ועמשא בן איש לא בן אשה, רצה לומר נקרא ע"ש אביו שהיה שמו יתרא הישראלי, ובד"ה קראו הישמעאלי ודרשוהו חכמינו זכרונם לברכה, והיה גדול בתורה:

פסוק כז
ויהי כבוא דוד מחנימה הנה עד עתה לא מצא תומך וסועד כנ"ל. ועתה התעוררו רבים לתמכו, כי אחר שבא אבשלום אל פלגשי אביו ודוד ברח מן הארץ קבל ענשו, וכאור בקר יזרח שמש:

פרק יח

פסוק א
ויפקד ספר שדוד ערך וסדר את המלחמה, א. **שפקד את העם** לדעת מנינם, ב. **ששם עליהם ראשים**:

פסוק ב
ג. שחלקם לשלשה ראשים תחת ג' מנהיגים, וחפץ ללכת גם כן:

פסוק ג
השאלות: לשון עתה כמונו עשרה אלפים, מורה שעוד יש עשרת אלפים אנשי חיל כמוהם, והמפרשים נלחצו:

ויאמר העם עכבו בידו מפני ג' טעמים, א. אחר שעקר מגמת הלוחמים הוא להמית את המלך, כשלא ימצא עמהם אף שינוסו עבדי דוד לא ישימו לב כי אין מטרת כונתם להמית את העם, מה שאין כן אם ימצא דוד בתוכם ירדפו עד ישיגוהו, ב. כי כשלא יצא המלך עמם יחשבו כי עקר המחנה נשארה עם המלך, כדרך המלחמה שאם אין המלך יוצא שולח שרי החיל וצבא, והוא עומד מוכן עם הכרתי והפלתי לבא לעזרתם בעת הצורך, ואם כן גם **אם ימותו חצינו לא ישימו לב** כי יחשבו **שעתה יבואו כמוהם עוד עשרה אלפים**, אשר יבואו עם המלך לעזרם, ויוכל להיות שבאמת השאיר המלך מבני החיל אתו ע"ד זה, ג. **ועתה** ן **טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור** אם בתפלה אם בעצה, או למ"ש שהשאיר חיל אצלו יבא לעזרתם בעת צר:

פסוק ה
לאט לי רצה לומר אם תשיגהו תלאט עמו שלא להרגו, וזה תעשה **לי** למעני באשר הוא בני, והטעם שצוה עליו מפני שראה שאבשלום לא היה דעתו להרגו כנ"ל, וגם כדברי הרלב"ג אחרי שידע שמעשה זו היה בסבת חטאו כמ"ש לו הנביא הנני מקים עליך רעה וכו':

פסוק ו
ויצא, אנשי דוד באומץ לבם הלכו לקראת ישראל, וישראל עמדו במקומם בארץ גלעד סמוך לירדן ששם היה יער שהיה של אפרים (שהיה גבולם סמוך לירדן (כמ"ש יהושע טז ז) ומצרנים לגלעד כמ"ש ממעשה דיפתח (שופטים יב) מרעים שם בהמותיהם (כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שכן תקן יהושע) ונקרא מטעם זה יער אפרים) לפ"ז כבר נראה שהיה מורך בלב ישראל להתקרב אל אנשי דוד ועמדו סמוך לירדן, ועבדי דוד אזרו חיל:

פסוק ז
(ז-ח) **השאלות**: לו לומר תחלה ותהי המלחמה נפוצת ואחר כך וינגפו וכו':
וינגפו ספר ד' דברים, א. שתיכף **וינגפו שם** שהחילו לירא מפניהם, ב. אחר כך **ותהי שם המגפה גדולה**:

פסוק ח
ג. **ותהי שם המלחמה נפוצת**, שהתחילו לברוח ונפוצו איש איש לבדו, שזה תכלית המפלה, ד. **וירב היער** על ידי שנפוצו ברחו אל היער ונמחצו מעצי היער ומחיתו טרף:

פסוק יב
ולו אנכי, רצה לומר לא לבד כמו שתאמר שאתה תתחייב לתת לי עשרה כסף, שאף אם היו **על ידי** במזומן ואף אם יהיו **אלף כסף לא אשלח ידי** מצד שני טעמים, א. **שהוא** בן המלך, ב. **כי באזנינו צוה המלך** וכו':

פסוק יג
או פי' מהרי"א אף אם הייתי מעלים הדבר הנה בזה הייתי חוטא **בנפשי לעשות שקר** כזה, ועוד **שכל דבר לא יכחד מן המלך** ואז כשיודע לו אתה תעמוד מנגד:

פסוק יד
לא כן לא אתה תכהו רק **אוחילה לפניך** אני אתחיל להכותו, בענין שיהיה החטא עלי, וכן עשה הוא החל ונושאי כליו גמרו מיתתו:

פסוק יח
ואבשלום גם קבורה לא היתה לו במקום אשר הכין לו בחייו, ויען שהוא קרא למצבת על שמו, רצה לומר מצבת קבורת אבשלום, והוא נקבר ביער, ולכן **ויקרא לה יד אבשלום**, רצה לומר המקום שהכין לו אבשלום, ולא נקבר שם, (כמו ויד תהיה לך דברים כ"ג:י"ג):

פסוק יט
(יט-כג) **השאלות**: מה שכפל לא איש בשורה אתה היום הזה, והיום הזה לא תבשר, ואיך אמר ובשרת ביום אחר, מה יבשר, ולשון כי על כן בן המלך מת אין לו מובן, ולמה הוסיף אחימעץ שירוץ אחרי הכושי וכבר הודיע לו שלא איש בשורה הוא, ומה חדש יואב שנית, ולמה אמר שלישית ויהי מה ארוצה ויואב הסכים עמו:

פסוק כ
ויאמר לו יואב לא איש בשורה אתה היום הזה, באשר בהבשורה הטובה הזאת היתה רצופה גם כן בשורה רעה ממיתת בן המלך, א"ל שאין ראוי שתמהר להיות אתה המבשר, רק בא' מג' פנים, א. אם הוא יומו, רצה לומר כי מנהג המלכים ליעד בכל יום איש מיוחד לבשרו את כל הנעשה ואז מחויב להגיד אם טוב ואם רע, נגד זה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה, רצה לומר לא נתיעדת לכך, ב. מצד שיש בזה ספור תהלת ה' והשגחתו, ולברכו על הטובה וכמ"ש (פכ"ט) ברוך ה' אלהיך וכו', וראוי שתהיה על ידי בן הכהן, על זה אמר כי **ובשרת ביום אחר**, כי תוכל לבשר חסדי ה' כל הימים, ג. מצד שתרצה להודיע הטובה שנעשה היום, על זה אמר **והיום הזה לא תבשר כי על כן בן המלך מת**, ושבמה שתאמר כי שפט ה' את המלך מיד אויביו הלא תודיע מיתת בן המלך, שבו פגע משפט ה' בראשונה בשהיה הוא המורד העקרי, **ועל כן** רצה לומר על ששפט ה' משפט זה לכן מת, ואם כן היא בשורה רעה, שאין ראוי שתהיה על ידי איש טוב כמוך:

פסוק כא
ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך, לא אמר רוץ בשר רק לך הגד, כי אינה בשורה רק שעל כל פנים צריך להגיד ולהודיע לו, ולמ"ש בפדר"א שהיה הוא האיש שראה את אבשלום תלוי א"ל הטעם שיגיד הוא, **כי אשר ראית** יען אתה ראית איך נתגלה באלה ומאת ה' היתה זאת שיהרג:

פסוק כב
ויוסף עוד עתה אמר אחימעץ אחרי שהכושי יגיד מיתת אבשלום, יוכל הוא לרוץ אחריו, ויהיה המבשר טוב של התשועה שעבדי דוד נצחו בישועת ה', וזה שכתוב **ארוצה אחרי הכושי**, והשיב לו יואב **למה זה אתה רץ** הלא הכושי יגיד גם הבשורה הטובה, כי בדבור

א' כלול הרע והטוב, **ולכה אין בשורה מצאת** רצה לומר לא נמצא לפניך בשורה מיוחדת, כי הכושי יאמר ששפטו ה' מהקמים עליו, ויכלול גם הבשורה הטובה:

פסוק כג

ואז אמר **אחימעץ**, שאם כן ירוץ הוא להקדים את הכושי, ויקדים הוא לבשר טוב, באופן שלא יכלול בדבריו מיתת אבשלום, וכמ"ש ברוך ה' וכו' אשר סגר וכו' כמו שית', ואחרי שהכושי מוכן למלא דבריו, והגם שלא יוכל להשיב ע"מ שישאל המלך, **ויהי מה** רצה לומר על כל פנים אגיד דבר מה ואהיה מבשר טוב, ולכן רץ **ויעבר את הכושי**:

פסוק כד

(כד-כו) **השאלות**: מ"ש וילך הצופה וכו' אין לו באור, ולמה קרא תחלה אל המלך ואחר כך אל השוער: ומפני שישראל מרדו בו התחיל לגבות מהם מס מה שלא גבה מקדם, כמ"ש מהרי"א ומינה את **אדורם על המס**, ויען שהמרד נצמח על ידי שגנב אבשלום את לב העם לאמר שהמלך לא יעשה משפט ורבתה אז התלונה על המזכיר והסופר שלא באמנה הם עושים להזכיר ולכתוב כל הבאים אל המלך למשפט, והיה איזה מחשבה להעבירם, יאמר כי גם אלה נשארו על משמרתם, כי ראה שאבשלום התעולל בעלילות רשע:

וילך הצופה אל גג השער אל החומה רצה לומר כי אחימעץ שהסב דרכו מצד הככר לא בא מן הצד שנגד השער, רק מן הצד שנגד החומה ולכן לא ראהו הצופה מצד השער, רק שהלך במקרה אל החומה ומשם ראהו:

פסוק כו

ויקרא הצופה אל השוער, הנימוס הוא שהצופה יקרא אל השוער, למען ישאל מהמלך אם יניח את הבא ליכנס אל המלך, רק בענין נחוץ וחדש יגיד אל המלך בעצמו, לכן בפעם הראשון שידע שהמלך מצפה מאד שיבוא איש מן המחנה, הגיד למלך עצמו ובפרט שבא מצד החומה לא מצד השער ואין לו ענין עם השוער, מה שאין כן ברץ השני שאין נחוץ כל כך כי הראשון יגיד דבר, הגיד אל השוער כפי הנימוס:

פסוק כח

ברוך ה' אלהיך אחימעץ נשמר ולא אמר בלשון שרצה להגיד (בפסוק י"ט) כי שפטו ה' מיד אויביו, שבזה ירמוז מיתת אבשלום, רק אמר **אשר סגר את האנשים**, היינו שעבדי דוד גברו עליהם, ומברך ה' על הטובה:

פסוק כט

ראיתי את ההמון, יוכל להיות כי דבר אמת בזה, שעת נודע להעם מיתת אבשלום, בחשבם כי היא בשורה טובה, התקבצו על יואב שילך הוא ואחימעץ להגיד זאת להמלך, ובפרט כי יואב המית אותו, ואז ברגע ראשון שבא אחימעץ וראה ההמון הזה לא ידע עדיין מה, ואז אמר ארוצה נא כמ"ש בפסוק י"ט ויואב השיב לו לא איש בשורה אתה, וכן השיב שהוא לא ילך, מפני שהיא בשורה רעה בבחינת המלך, וספר עתה התחלת שליחותו כפי האמת:

פסוק לב

השלום לנער, תחלה אמר **שלום**, כי ממ"ש אחימעץ, היה נראה לו שאבשלום חי ונסגר בידי חיל דוד בחיים, מה שאין כן מלשון הכושי כי שפטך, הבין ההפך ואמר **השלום** בתמיה והשיב **יהיו כנער אויבי אדוני המלך**:

פרק יט

פסוק א

וכה אמר בלכתו בני אבשלום, רצה לומר שהגם שמרד ומרה, הוא בוכה עליו משתי טעמים, א. מפני שלא היה בדעתו להרוג את אביו, רק למלוך תחתיו, ועל זה אמר **בני אבשלום בני בני אבשלום**, רצה לומר היית בני לא כאכזר וזר להרגני, והיית בני בני, רצה לומר בני העקרי הראוי למלוך תחתי, ב. מפני שידע שמעשה זו נסבב על ידי חטאו ועל ידי יעוד הנביא, ועל זה אמר **מי יתן מותי אני תחתיך** לא אתה תחתי, ובזה החליט לאמר **אבשלום בני בני** הקדים שמו העצמי, כאילו היה צדיק מצד עצמו ונענש בעון אביו, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שאמר שמונה פעמים בני, להעלותו מז' מדורי גיהנם ולהביאו לגן עדן, ועל זה רמז במ"ש ויעל (פועל יוצא כמו מוריד שאול ויעל) שהעלהו משערי גיהנם בבכייתו:

פסוק ב

ויגד ליואב, היה הבדל בין יואב ובין יתר העם, יואב כבר ידע שיתעצב המלך על בנו וכמ"ש כן לאחימעץ (י"ח כ') רק חשב שהגם שיעצב כטבע האב, לא יתאבל עליו, כי נהרג כדין, והרוגי בית דין אין מתאבלים עליהם, והורע בעינו על שאמרו לו **שמתאבל על אבשלום**, שזה לא יעשה מצד שהוא בנו רק מצד שחושב שנהרג שלא כדין ולפי זה רצח אותו יואב שלא כמשפט:

פסוק ג

ותהי התשועה אמנם יתר העם שלא נגעו במיתתו רק הם חשבו שישמח המלך בהתשועה ולא יתעצב על מות אבשלום, כמו שחשב אחימעץ גם כן, הם התאבלו על ששמעו **ביום ההוא** דייקא, שהיה ראוי שיראה המלך להם פנים שוחקות, שמעו ההפך **כי נעצב על בנו**:

פסוק ד

(ד-ה) וכאשר ראה יואב כל הנעשה בין מצד העם **שהתגנב לבא העיר** וכן מצד המלך **שלאט פניו כאבל ויזעק קול גדול**, לכן בא להוכיחו ע"ז, ובפרט שהוא היה נוגע בדבר כנ"ל:

פסוק ו

הובשת היום אמר לו שהוביש היום פני עבדיו הלוחמים בעדו מארבעה צדדים, א. שבאמת היה אבשלום מבקש את נפשו ונפש בניו ונשיו, שהיה הורג את אביו ואת אחיו ומענה את נשיו, כדי שיקום במלכותו, כמו שהחל ועינה פלגשי אביו, ואם כן **עבדיך הם הממלטים את נפשך היום ואת נפש בניך** וכו', ואיך תעצב על מיתתו, שאם היה חי היית אתה וכל ביתך תמיד בסכנה, והרגוהו להציל אותך כדין רודף:

פסוק ז

ב. שאף אם תאמר שלא רצה להרגך רק לתפוש מלכות לבד, הלא עשה זה בעזרת אויביך, ואם היה נשאר בחיים ותמלא רצונו היה נסבה **לאהבה את שונאיך ולשנא את אוהביך**, כי אז היה נוקם באוהבי המלך שלחמו אתו, ומגדיל את אויביו, ג. שהגם אם זה טוב בעיניך מצד אהבתך לבנך, המלך ראוי להשקיף בענין כזה על שריו ועבדיו שהם עמודי מלכותו, ולא יחוס על אהבת בניו, כי עניני המלוכה והכלל יקר בעיני המלכים יותר מעניני ביתם ועניניהם הפרטים, ואם כן **הגדת היום כי אין לך שרים ועבדים**, עד שתביט על עניני בנך יותר מעניני הכלל, ד. הלא אם היה חי היתה המלחמה נמשכת עד שאחד ינצח בהכרח, ואם כן גלית דעתך כי טוב יותר בעיניך, **שיהיה הוא חי ואנחנו מתים**, אחר שרע בעיניך מה שנצחנו אנחנו, וכולנו חיים והוא מת תחתינו:

פסוק ט

וישראל נס איש לאהליו אמר זה שנית כהוצעה אל מה שיספר אחר זה שהיה כל העם נדון להשיב את המלך, רק על ידי שנסו איש לאהליו היו כצאן מפוזרות ואין מקבץ אותם:

פסוק י
ויהי כל העם נדון רצה לומר שכן אמרו כולם איש לרעהו, **המלך הצילנו** אמרו הגם אם היה אבשלום חי היה זה תשלומי רע תחת טוב שהוא הצילנו מיד אויבנו, וגם סכלות גדולה אחר שע"י נושע לנו, לא על ידי אבשלום, ואיך יברח הוא מפניו:

פסוק יא
בפרט עתה אשר **ואבשלום מת במלחמה**, אין אחר טוב ממנו ואם כן **ועתה למה אתם מחרישים**:

פסוק יב
(יב-יג) **השאלות**: למה כפל למה תהיו אחרונים, ותחלה אמר להשיב את המלך אל ביתו ואחר כך אמר להשיב את המלך, ואיך אמר ודבר כל ישראל בא, מה שלא היה האמת כן: **והמלך** רצה לומר הגם שכן דברו כל ישראל ודוד ידע כל זאת כי כולם שלמים אתו, לא היה מי שיוציא זה אל הפועל אחר שנסו איש לאהליו נדחים ומפוזרים וראה דוד שצריך שהזקנים הם יעשו זאת, וזקני יהודה בראש, ואחריהם כל אדם ימשך, ולכן **שלח אל זקני יהודה לאמר למה תהיו אחרונים**, רצה לומר כי היה צריך, א. **להשיב את המלך**, היינו להשיבו למלכותו, ב. **להשיב את המלך אל ביתו לירושלים** ותחלה יאמרו כאילו יחלטו שדעת זקני יהודה שוה עם דעת כל ישראל להשיב את המלך למלכותו, ויתוכחו עמם על שלא יהיו ראשונים בענין זה להשיב את המלך אל ביתו, שבזה צריך שיצאו זקני יהודה לקראתו, **ודבר כל ישראל בא אל המלך** שכבר נודע לו דבר כל ישראל כולם פה אחד שישוב למלכותו ואם כן לכם המשפט להשיבו אל ביתו:

פסוק יג
ואם תשיבו כי אתם אינכם מסכימים גם ע"ז שישוב למלכותו, באשר תיראו שיעניש זקני יהודה שמרדו בו, ע"ז השיב **אחי אתם עצמי ובשרי אתם**, לא תיראו מעונש כי אתם אחי המלך ובני שבטו, **ולמה תהיו אחרונים להשיב את המלך**, רצה לומר למה תהיה הסכמתכם על השבת המלכות אחרונה, והיה מחכמתו שהתחיל לדבר עמם על השבת המלך אל ביתו שמחליט שאין ספק בעיניו שרוצים במלכותו, והצד השני שלא ירצו להשיבו למלכותו, אמרו בסוף דבריו, כאילו הוא דבר רחוק בעיניו:

פסוק יד
ולעמשא באשר הוא שר הצבא, הבטיח לו שיהיה תחת יואב שרצה להעבירו על שהרג את אבשלום:

פסוק יח

וצלחו הירדן לפ"מ שיתבאר בפסוק י"ז י"ח, אחר שבאו יהודה ובני בנימין לקראת המלך בעבר הירדן המזרחי, אז עבר יהודה תחלה, שלז"א שצלחו הירדן רצה לומר בקעוהו לפני המלך פי' קודם העברתו, ואחר כך:

פסוק יט

ועברה העברה (פי' ספינת הירדן) **להעביר את בית המלך**, שהמלך וביתו עבר אחריהם כמ"ש בפי"ז ויעבר כל העם והמלך עבר, (ומ"ש **ולעשות הטוב בעיניו** רצה לומר שלא התנו עמו תנאים שמשיבים אותו בתנאים מיוחדים, ועל מנת שימחל לכל מי שפשע כנגדו, כמו שהוא לרוב אחרי המרד, רק השתעבדו אליו בכל אופן שיעשה כאשר ייטב בעיניו לסלוח או להעניש, וזה גם כן עורר את שמעי לבקש על נפשו). **ושמעי** וכו' כי שמעי ובני בנימין נשארו באחרונה כמו שיתבאר בפסוק י"ח, ועברו הירדן אחרי המלך, ולכן בעת רצה המלך לעבור נפל לפניו, כי אחרי עברו הירדן יתפוש מלכות, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לא כן טרם עבר עודנו דינו כהדיוט ויוכל למחול:

פסוק כ

(כ-כא) **השאלות**: דברי שמעי כפולים, אמר אל יחשב לי עון, שהוא בל יחשבהו לעון כלל, ואמר שנית ואל תזכור, שהוא שהגם שיחשבהו לעון בל יזכרהו, ומז"ש לשום המלך אל לבו:

אל יחשב רצה לומר כי הוא חטא בשתים, א. העון הכולל שהיה בין הקושרים והמורד במלכות חייב מיתה, ועל זה אמר **שאל יחשב לו עון** זה כלל, כי בהכרח יעבור על פשע המרידה שפשעו בו כל העם, ב. מה שחטא הוא ביחוד במה שקללו, שעל זה אמר **ואל תזכר את אשר העוה עבדך**, שחטא זה גדול מצד ג' בחינות, א. מצד המעשה עצמו, שעל זה אמר אשר העוה, ב. מצד הזמן **ביום אשר יצא אדני המלך מירושלים** עיף ויגע, כענין כי אתה אשר הכית רדפו, ג. מצד הכונה, כי המורד במלכות כונתו לפרוק עול, לא כן מה שקלל וסקל אחרי שברח המלך היתה הכוונה רעה **לשום המלך אל לבו**, להעציב ולהכאות לב המלך ולצערו:

פסוק כא

כי ידע אמר די לי עונש במה שידעתי והכרתי גודל חטאי, וכפי שהכרתי בחטאי הגדול כן קדמתי להיות כמופת לרבים במה **שבאתי ראשון לכל בית יוסף**, שממני ילמדו כולם קל וחומר לשוב אליך:

פסוק כב
התחת זאת רצה לומר הגם שעל המרד תמחול בהכרח כי לכל העם בשגגה, ולא תענישהו, אבל תחת זאת שקלל הלא יומת שהוא חטא גדול פרטי שחטא הוא לבדו:

פסוק כג
מה לי ולכם השיב שאין להמיתו משני פנים א. שבקל יצמח מזה נזק שכאשר יראו שנוקם במכעיסיו יאמרו שכן יטור חמה לאויביו ושיעניש כל הקושרים ולא ישובו אליו, וזה שכתוב **כי תהיו לי היום לשטן**, ב. שאחר שמחשיב היום ההוא כאילו מלך מחדש, כי היום קבלוהו עליהם, מנהג המלכים שביום מלכם יעשו חסד ויפטרו כל אסירי המלך ממות, ואף כי שאין לגזור מיתה באותו היום, וזה שכתוב **היום יומת איש בישראל**, ובאר הטעם לשני אלה, **הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל** אין ראוי להמיתו משני הטעמים הנאמרים, אם מצד שהמלוכה רפויה עדיין בידי יהיה זה לשטן, ואם מצד הטעם השני:

פסוק כה
ומפיבושת, כבר בארתי (למעלה טז יג) שמה שקבל דוד דברי ציבא היה מצד שני ענינים, א. שהיה נראה כדבריו ממה שלא הלך מפיבושת עם המלך להצטער בצרתו, ב. ממה שלא התירא לשבת בירושלים והוא מאוהבי דוד, וספר פה כי בבואו לפני דוד, ניכר היטב כי עבדו דבר עליו לשון שקר, כי הראיה ממה שלא הצטער בצרתו, נראה שקרותה ממה שלא עשה שער רגליו ושפמו ולא כבס בגדיו מיום לכת המלך עד שובו, כי התאבל ונצטער על צרת אדוניו, וכן הראיה השנית ממה שישב בירושלים בלא פחד גם כן שקר כי:

פסוק כו
ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך רצה לומר שבאמת ישב מפיבושת עד עתה חוץ לעיר נחבא ונסתר, וכי בא עתה ירושלים בעת שבא דוד ושם קבל פניו, וכאשר כבר נראה צדקתו ושאל לו המלך למה לא הלך עמו, השיב:

פסוק כז
(כז-כח) **עבדי רמני** שלא די **שלא חבש לי החמור עוד רגל בעבדך**, ואין אני צריך להתנצל על שקריו כי **אדוני המלך כמלאך האלהים** שידע הכל מעצמו בחכמתו, ועוד שההתנצלות תהיה כדי להשיב לי השדה ושיחזור המלך מדברו, ואיני רוצה בזה רק **ועשה הטוב בעיניך**:

פסוק כט
כי רצה לומר אחר שהשדה שנתת לי הוא צדקה, וכן הוספת צדקה וחסד אחר מה ששמתני מאוכלי שולחנך (תחת שכל אנשי שאול היו ראוים למות) **איך אבקש צדקה** אחרת שהיא השדה, וכ"ש **איך אזעוק** כאילו לקחת ממני את שלי:

פסוק ל
אמרתי דוד הכיר כי הלשין עליו רק שדבר המלך אין להשיב, רק פירש דבריו שהיתה כונתו שיחלקו שניהם בשדה, וזה שכתוב אמרתי רצה לומר כן היה דעתי ובזה לא חזר מדבריו, וגם לא היה בזה עול נגד מפיבושת אחר שציבא ובניו עובדים את השדה מגיע להם החצי כאריס היורד למחצה:

פסוק לא
ומפיבשת השיב שכל כך ישמח לבו על ביאת מלכו עד שלא ירע בעיניו גם אם יקח את הכל, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שנענש דוד על זה שקבל לשון הרע, ועל ידי זה נחלקה מלכות בית דוד, ולכן נסמך ענין מפיבושת לענין שמעי, כי שם נשא פשע המורד ומקלל מלכו, ופה האשים לאיש שלומו ובריתו שלא כמשפט:

פסוק לג
וברזלי רצה לומר שנהג עמו כבוד מג' טעמים, א. מצד **זקנותו**, ב. **והוא כלכל** וכו' להשיב טובה, ג. **כי איש גדול הוא**:

פסוק לד
אתה עבור אתי א"ל שני דברים, א. שאחר שהמנהג שבענין כזה יעבור איש היותר גדול בעם את המלך לכבודו, אם כן **אתה עבור אתי** כי אין גדול ממך, ב. **וכלכלתי אותך** והגם שאין אתה צריך לזה, יהיה זה א. **עמדי** שתהיה מאוכלי שולחני לכבוד, ב. **בירושלים** בעיר המלוכה ולא תשב בעיר קטנה ברוגלים:

פסוק לה
ויאמר ברזלי, השיב, א. אם היה לכתי לצורך ותועלת הלא לא ימשך תועלת זה זמן רב כי **כמה ימי שני חיי**, ואין ראוי הטורח הזה בעבורו **כי אעלה את המלך ירושלים**:

פסוק לו
(זאת שנית) שלא ימשך תועלת מהליכתי כלל, כי אם רוצה בי בעבור צורך המלך לדרוש ממני עצה ותושיה, **האדע היום בין טוב לרע**, ואם לתועלתי, **אם יטעם עבדך** וכו' ורצה לומר שלא אהנה עוד לא מחוש הטעם, ולא מיתר החושים שעל זה אמר **אם אשמע עוד בקול שרים ושרות**, ולא לבד שהוא לא להועיל, **אהיה עוד למשא**:

פסוק לז
(זאת שלישית) **כמעט יעבר** רצה לומר למה יגמלני כ"ז (אף אם הייתי נהנה מזה) וכי **בעבור המעט מה שאני עברתי להעביר את המלך את הירדן**, כי מה עשיתי יותר מזה, הלא מעט עשיתי ואין זה ראוי לגמול:

פסוק לח
(זאת רביעית) שאם בכ"ז רוצה המלך להיטיב עמי, **ישב נא עבדך ואמות בעירי**, כי הגיע עתי, וממילא בני עומד תחתי לירשני, והוא יעבור כי לו משפט הירושה תחת אביו:

פסוק לט
ויאמר המלך אתי יעבר כמהם, גם בל"ז יעבור אתי כי רציתי להיטיב עמו ביחוד מצד עצמו, ולא אעשה עמו הטוב בעיני רק **הטוב בעיניך**, ובלעדי זה כל אשר תבחר עלי אעשה לך ביחוד:

פסוק מ
ויעבר אחר הדבור הזה שהיה במעמד כולם עבר עם יהודה תחלה, והמלך (עם ברזילי) עבר אחריהם ואז **וישק המלך** וכו':

פסוק מא
ויעבירו את המלך שהעבירוהו לגלגל, וגם חצי עם ישראל היינו החצי מן אלף איש שבאו מישראל, כי החצי השני נתאחרו כי עברו את הירדן באחרונה (כנ"ל)

פסוק מב
והנה ואז נודע הדבר בישראל והתאספו והתרעמו על שלא הודיעו להם, וזה משני פנים, אם מצד כבוד המלך, שהיו כל ישראל באים לקראתו, אם מצד כבודם כמו שית', וזה שכתוב **מדוע גנבוך** וכו', והנה לא היה בזה מהתרעומת אם היה המלך עובר לבדו, שהיה מראה שבטוח לבו שכל ישראל מרוצים בו, ועקר תרעומתם מצד ן **שהעבירו את המלך וכל אנשי דוד אתו**, שהגבורים והצבא עוברים אתו, כאילו הוא מלך נושע ברב חיל, ובוטח על חילו ועל אנשי יהודה שהשלימו אתו, וכאילו ישתרר בחזקה על ישראל, וזה גנבת דעת אחר שהם התרצו גם כן להשיב את מלכם:

פסוק מג
ויען כל איש יהודה, השיבו להם שלש טענות, א. מה שהקדמנו הוא כי לי משפט הקדימה מצד **שהמלך קרוב אלי**, אם בשאני משבטו, אם יען ששוכן ביהודה, ב. **ולמה זה חרה לך על הדבר הזה**, שאין זה פוגם כבודך ומה לך אם ברב עם הדרת מלך, הלא הוא מוחל על כבודו, ג. **האכול אכלנו** רצה לומר שבסעודה יש נ"מ להבא ראשון שאוכל את

הטוב והמובחר, וכן בעת שחולקים משאת ומתנות שהבא אחרון לא ישיג משאת, אבל פה **וכי אכלנו או נשאנו משאת**, רצה לומר הנה המלך שלם לפניכם, אנחנו העברנוהו את הירדן ואתם תעבירוהו מפה והלאה, והוא מלככם כמו שהוא מלכנו:

פסוק מד

ויען איש ישראל, השיבו על שלש טענותיהם, (על הא') מ"ש שאתם לכם משפט הקדימה מצד הקורבה, **עשר ידות לי במלך**, לנו משפט הקדימה מצד שאנחנו הרוב, אנחנו עשרה שבטים ואתה שבט אחד, ולי עשרה חלקים במלכות, **וגם בדוד אני ממך** שעורו וגם בדוד עשר ידות אני ממך, הגם שהוא דוד ממשפחת יהודה בכ"ז אני עשר ידות ממך, והמלך לא יביט על שאר ומשפחה רק על עמו ומלכותו, (על הב') מ"ש ולמה זה חרה לך, השיבו **ומדוע הקלותני**, (על הג') מ"ש האכול אכלנו, השיבו **ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי**, כי מהראוי שאנחנו שאנו רוב ישראל, נשיב את מלכנו על פי הסכמתנו, לא על פי דבר שבט אחד, כאילו הדבר הראשון הדובר אלי להשיב את מלכי אינו דברי רק דבר יהודה, הוא הדובר בראשונה ואנו אחריו, וכדי לנו בזיון וקצף, **ויקש דבר איש יהודה** כי על ידי זה נתהוה ויכוח ומדנים, ובני יהודה הקישו דברים נגד ישראל, ועל ידי זה התעורר שבע בן בכרי למרוד:

פרק כ

פסוק א

ושם נקרא במעמד הויכוח הנ"ל שהתוכחו יהודה עם ישראל, ולאמר כי הם העקר במלכות מצד שהם שבט המלך, נמצא במקרה **איש בליעל**, שעורר מדנים וחרחר ריב, **ויאמר אין לנו חלק בדוד**, רצה לומר מה לכם במלכות בית דוד, אם מצד דוד הלא הוא שייך למשפחתו לשבט יהודה ואין ליתר השבטים חלק בו, כי על מ"ש ישראל עשר ידות לי במלך, נצחו יהודה שאין מגיע להם חלק כחלק, **ולא נחלה בבן ישי**, רצה לומר כי יחזיקו במלכות, או מצד שכולם רוצים ויש להם חלק בו או מצד שהוא מלך בן מלך שהמלכות נחלה מדור דור, וזה לא נמצא בו גם כן, כי מצד שהוא בן ישי שהיה הדיוט אין המלכות נחלה גם כן, ואם כן **איש לאהליו ישראל**:

פסוק ג

ויקח המלך את עשר נשים, בארו חכמינו ז"ל מפני שהשתמש בהם הדיוט ואסורים למלך, ולכן הקדים לעשות דבר זה תיכף בבואו, להראות שאבשלום (הגם שבחרוהו ומשחוהו כל ישראל) היה לו דין הדיוט, כי אין להם כח למרוד במלכותו, ולהמליך איש

אחר, וזה יהיה האות כי כן ינהג עם שבע בן בכרי ועם המורדים בו עתה, להענישם כמורדים והעם ישמעו ויראו:

פסוק ז

ויצאו כו' **מירושלים לרדוף**, רצה לומר לא יצאו לפגוע בעמשא וחילו וללכת עמו רק לרדוף תיכף בהחיל אשר עמהם, באופן שפגעו את עמשא במקרה:

פסוק ח

חגור מדו לבושו, היה לשר צבא לבוש מיוסד, שבו הכירו כולם כי הוא בראש ובו היה יואב לבוש כי עדן לא הסירו דוד משררתו (וכבר בארנו ששם לבוש בא על לבוש המיוחד לאיזה דבר כמו לבוש מלכות, הוציא לבוש לכל עובדי הבעל) **ועליו חגור חרב מצמדת על מתניו בתערה**, רצה לומר שיש תער שהוא מצומצם כמדת החרב ודבוק לה, ואז תולים החרב על מתניו, והתער לא יפול מעצמו, ויש תער שרחב מן המדה, ויפול מעצמו, ואז תולים התער על מתניו, וכן היה פה שהתער היתה מצומדת אל מתניו, לא החרב, ובזה כשנפל התער יצא החרב מעצמו, ועמשא לא הרגיש בזה:

פסוק יב

וירא האיש כי עמד כל העם, רצה לומר שתחלה עמדו כל העם שהיו במעמד ולא רצו לעבור על פגר עמשא שהיה מוטל בדרך **והסב אותו אל השדה** ואחר כך ראה שעדיין **עמד כל הבא עליו**, רצה לומר אלה שבאו מחדש ולא היו במעמד עמדו לשאול ולדרוש, ואז **וישלך עליו בגד** לכסות אותו:

פסוק יג

כאשר, ומפרש שאלה שהיו במעמד עברו תיכף כאשר הוגה מן המסלה:

פסוק יד

ויעבר פי' מהרי"א שמוסב על שבע בן בכרי שהוא כבר **עבר בכל שבטי ישראל** עד אבלה ובית מעכה והם **נקהלו אף אחריו** כמו שנקהלו אחר אבשלום:

פסוק טו

ויבואו אנשי יואב **ויצורו עליו באבלה** וכו' **וישפכו סוללה** אבל העיר **עמדה** על ידי **החל** שלפני החומה ולא הועילו בסוללה ששפכו ולכן רצו להפיל החומה:

פסוק יח

דבר ידברו בראשונה המפרשים נדחקו מאד ויש בזה פירושים שונים. והקרוב אלי, שהיא בחכמתה אמרה, כי בעיר אבל שם שואלים ומתפלאים מדוע בא אליהם, וכולם שואלים הלא ראוי שידבר אליהם ויודיעם מה חטאו ומה רוצה מהם, ושעורו **שאול**

ישאלו באבל (שם שואלים לאמר) **הלא דבר ידברו בראשונה לאמר**, ראוי שידבר תחלה מה שמבקש מהם **וכן התמו** רצה לומר כן ישאלו באבל וכן התמו לשאול, כי אין משיב על שאלתם ופליאתם והם אין יודעים מאומה, מדוע שופך עליהם כאש חמתו:

פסוק יט

אנכי שלמי אמוני ישראל, רצה לומר כי ילכו להשחית עיר, אם מפני שמרדו במלכם, או מפני שפרצו באמונתם לאלהים כעיר הנדחת, ואנכי (כן דברה בשם עיר אבל) **שלומי ישראל** שלמים למלכם **ואמוני ישראל**, מאמינים באלהיהם, **ואתה מבקש להמית עיר ואם בישראל**, שלא חטאו למלכם, **ולמה תבלע נחלת ה'** המאמינים באלהיהם:

פסוק כ

ויען יואב ויאמר חלילה אם אבלע ואף **אם אשחית** השחתה קלה להשחית חומותיה ובניניה:

פסוק כא

לא כן הדבר אין האמת כן שאתם שלומי אמוני ישראל, כי בכם נמצא ראש המורדים, אשר **נשא ידו במלך** ואינם שלמים למלכם, **ונשא ידו בדוד** שהוא צדיק מושל ביראת אלהים, ואם כן אינם שלמים באמונתם **תנו אותו לבדו** ואדע כי כנים דבריך שאתם שלומי אמוני ישראל **ואלכה מעל העיר**:

פסוק כג

(כג-כה) **השאלות**: למה חשב השרים אלה פה שנית וכבר נזכר למעלה סוף סי' ח'? למה חשב שם בניהו בן יהוידע לבסוף ופה הזכירו אחר יואב, ולמה הוסיף פה אדורם ועירא היאירי, ולמה לא הזכיר בני דוד שהיו כהנים כמש"ש:

ויואב, כבר חשבם למעלה סוף סימן ח', רק שפה חשבם בשינוי סדר, למען נבין את המבוקש, כי דוד הסכים להעביר את יואב ולשום את עמשא במקומו על הצבא, מפני שהרג את אבשלום כנ"ל, ולכן הרג יואב את עמשא, וכאשר נודע זה לדוד, היה במחשבתו לשים את בניהו בן יהוידע במקומו, כמו שנעשה אחר כך בימי שלמה, רק כאשר שב יואב והצליח להרוג את שבע בן בכרי, ראה דוד כי לא יוכל לו, כי ישראל נוטים אחריו כמ"ש (למעלה ג' ל"ט) והאנשים בני צרויה קשים ממני, נשאר הדבר כמקדם **ויואב** נשאר **אל כל הצבא ישראל**, רצה לומר מפני שישראל נמשכו אחריו, וכן **בניהו** נשאר כמקדם **על הכרתי**:

פסוק כה

השאלות: למה הודיע שלא עשה רגליו וכו', ומה שאמר כי בא ירושלים לא יצדק כי בירושלים ישב עד עתה, ועתה יצא מירושלים לקראת המלך, ומז"ש ועשה הטוב בעניך וכו', שסוף דבריו כולם דברי מותר: כ (א) למה התעורר שבע בן בכרי, והוא ראה שכל ישראל נהו אחרי מלכם, ואיך אחרי שהיה העם נדון בכל שבטי ישראל להשיב את המלך, הפך לבם פתאום אל קול איש בליעל, ומהו הכפל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי, ולמה הקדים המלך לכלוא פלגשיו בית משמרת טרם צוה לרדוף אחרי שבע בן בכרי: והנה בסי' ח' חשב צדוק בן אחיטוב ואחימלך בן אביתר כהנים ולא חשב אביתר שהיה כהן הגדול, אולם אחרי מעשה אבשלום שלא נענה אביתר באורים ותומים (כנ"ל ט"ו כ"ד), נסתלק אביתר והיה במדרגה שוה עם צדוק, לכן אמר פה **שצדוק ואביתר כהנים**, ולמעלה אמר שבני דוד כהנים היו, ומפ' בד"ה שהיו הראשונים ליד המלך, ואחר מעשה אבשלום נסתלקו משררותם, כי היה בדעתו אז להמליך את שלמה וירא פן יצמח מבניו ראש ולענה שנית, אם יהיו יושבים ראשונה במלכות וכל אחד יתנשא לאמר אני אמלוך, ומינה במקומם את עירא היאירי רבו, להיות שורר בביתו ובעל עצתו:

פרק כא

פסוק א

(א-יד) **השאלות**: מתי המית שאול את הגבעונים, תחלה אמר אשר המית ואחר כך אמר ויבקש שאול להכותם משמע שרק בקש לעשות ולא עשה, מדוע לא אמר על שהרג נוב עיר הכהנים שהיה חטא יותר חמור, מדוע לא בא העונש בימי שאול שחטא, ולמה נתאחר עד דור דוד, האיש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף כי מה חטאו ישראל, מה הרויחו הגבעונים בהכותם בני שאול אשר לא חטאו להם מאומה איך נעשו דברים כאלה הסותרים למשפטי התורה בשלשה דברים, א) שהמיתו בנים בעון אבותם, ב) שהרגו שבעה ביום אחד, ג) שהלינו נבלתם על העץ ימים רבים הפך למשפט תורת משה, מ"ש אין לנו כסף עם שאול, ואין לנו איש להמית בישראל, מה רצו בזה, הלא מבואר שישראל לא חטאו בנפשותם, למה הלך דוד אז ולקח את עצמות שאול ובניו וקברם בקבר קיש ולא עשה זה עד הנה, ולמה כפל דבריו וילך דוד ויקח, ואמר שנית ויעל משם וכו' ומז"ש ויעשו כל אשר צוה המלך:

ויהי רעב הכתובים מורים כפי מ"ש ר' סעדיה ואחריו החזיק השר מהרי"א בתוספת דברים, כי עת הרג שאול את נוב עיר הכהנים, נמצאו שמה גם מן הגבעונים ונהרגו עמהם

ויאמר מהרי"א כי שאול נענש בשלשה ענשים, א. על שלא שמר דבר ה' בגלגל נענש שלא תמשך מלכותו לבניו אחריו, ב. על אשר חמל על אגג נענש שבימיו נקרע מלכותו ונקצרו ימיו כדי שימלוך דוד שנמשח תחתיו, ג. על שהרג את כהני ה' אשר בנוב נענש שמת הוא ובניו בחרב ולא נקבר ונספד כראוי, ועל שישראל לא מיחו בידו נהרגו גם רבים מישראל עמו, ועל הריגת הגבעונים לא נפקד בחייו לפי שלא היתה הריגתם חמורה כל כך, ונפקד אחר מותו ובבניו הקטנים ובבני פלגשו, להיות יחוס העונש אל העונש ויחוס זמנו אל זמנו ויחוס החטא אל החטא, ונענשו גם ישראל ברעב על שלא מיחו, ומה שאיחר העונש כ"ב שנים הוא ממשפטי ה' העמוקים ומחשבותיו, ומה שנענשו הבנים בעון אביהם כי בדיני שמים יצוייר זה, אם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, אלה דבריו בקוצר. ואני אומר כי אחרי נהרגו הגבעונים אשר נמצאו אז בעיר נוב, שעל זה אמר **אשר המית** את הגבעונים, שפך שאול כאש חמתו גם על יתר הגבעונים הנמצאים בערי ישראל, וצוה לכלותם או לגרשם מן הארץ, אחרי שחשב עליהם כי ידם עם הכהנים המורדים, כי הם משרתי המזבח וכהני ה', והגם שנשבע להם יהושע להחיותם חשב כי הם הפרו ברית במה שמרדו במלך בשהם מיתר האמורי ואויבי ישראל וקוצים בכרם ה' צבאות ועל זה אמר **ויבקש שאול להכותם בקנאתו לבני ישראל ויהודה**, והגם שלא קמה עצתו, בכ"ז כבר נתנו להפקר, ועשו בם איש הישר בעיניו, והיו לבז ואין מציל, גולים ומגורשים, שעל זה אמר ואשר דמה לנו ונשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל, וגם אחרי מות שאול שמלך איש בושת תחתיו, גם בני ישראל שמרו להם משטמת אביהם, ואין חונן ומרחם על ענים, וגם עת שמלך דוד לא שמו על לבם לתקן העוות הזה, כי היו נקלים ובזוים בעיניהם, והגם שכהני ה' הושבו לכבודם ולמאודם, הגרים האלה העשקים בידי עושקיהם כח, אין מנחם לדמעתם, וע"כ חרה אף ה' בעמו בימי דוד, ולפי דברי חכמינו זכרונם לברכה היה זה קודם מעשה אבשלום קרוב לתחלת מלכותו, וירא ה' וירע בעיניו כי אין משפט, ויבא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר, כמו שנשברו האומללים האלה והיו מתי רעב, והיה הרעב שלש שנים שנה אחרי שנה, כי בשתי שנים הראשונים תלו הדבר בעונות אחרים מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, והחטא הזה לא עלה על לב איש לתקנו, ובשנה השלישית שלא מצאו עון אשר חטא בקש דוד את פני ה' ושאל באורים ותומים:

ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים רצה לומר אל שאול שהמית קצת מהם ואל בית שאול ועוזריו שגרשום מהסתפח בנחלת ה' וע"י מתו ברעב ועוני, וכולל גם בית ישראל שנמשכו עוד עד היום אחר גזרת שאול, רק יחס עקר החטא אל שאול ששם אותם

למשסה, ויהי הקצף מאת ה' על שלא עמדו הדור הזה בפרץ לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו:

פסוק ב

ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם פי' שהודיע להם כי בסבתם חרה אף ה' בעמו, **והגבעונים לא מבני ישראל המה** רצה לומר שאז נגלה טבעם כי לא מבני ישראל יחשבו, כי אם היו מתחשבים כגרים אמתיים היו משתתפים בצער הצבור ומוחלים ומתפייסים, וכן פירשו חכמינו זכרונם לברכה ביבמות דף ע"ט, שאז הראו שאין בהם מדת בני ישראל ביישנים רחמנים גומלי חסדים והם העיזו בפני דוד ולא רחמו ולא עשו חסד, ובכ"ז רב ה' את ריבם כי **בני ישראל נשבעו להם**, והיה הקצף הגדול על מה **שבקש שאול להכותם בקנאתו לבני ישראל**, בחשבו אותם כמורדים וכאויבי ישראל מה שלא היה כן, והגזירה הזאת שבקש להכותם ולהשמידם לא נבטלה בעת ההיא כי העם עשו בם כרצונם כנ"ל, ולכן יצא הקצף דוקא בדור ההוא:

פסוק ג

ויאמר דוד מה אעשה לכם בעתיד לתקן המעוות, **ובמה אכפר** חטא העבר, **וברכו את נחלת ה'** שהיא ארץ ה' אשר היתה לקללה:

פסוק ד

ויאמרו אין לנו כסף וכו', רצה לומר כי ישראל עשקו אותם ולקחו את כל אשר להם, כי הותרה הרצועה בפקודת המלך, רק שלא המיתו אותם, ושאול הוא המית מהם כנ"ל השיבו כי **מן שאול וביתו אין תובעים הכסף וזהב** שלקחו מהם, כי זה מבקשים מן העם שישיבו הגזלה, **ומן העם אין מבקשים נפשות**, כי זאת עשו שאול וביתו שהם המיתום:

פסוק ה

ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו רצה לומר אחר שעשה לנו שני דברים, א. אשר כלנו, הוא מה שהמית מהם בפועל בנוב, ב. **ואשר דמה לנו נשמדנו** שלפי גזרתו ומחשבתו אשר חשב עלינו **נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל**, נגרשנו מערי ישראל והיינו לטרף שזה קיים עוד עתה, ואם נמחול על מה שהמית מאתנו, לא יתוקן הדבר בעתיד כי כבר נחשבנו כצאן טבחה, והעם לא יקחו מוסר ועשו בנו כרצונם, וכ"ש שלא ישובו לקרב אותנו ולהשיב את אשר לנו, ולתת לנו מחיה בארץ, ואם כן למגדר מלתא ולמען ישמעו העם וייראו:

פסוק ו
יתן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לה', ובזה ילמדו העם ק"ו, שאם לבני המלך נעשה משפט חרוץ על שהרעו אותנו כ"ש ליתר העם, **ונוקע אותם בגבעת שאול** ששם בני בנימין ומשפחת שאול הנמשכים עוד אחר דעתו ויראו וייראו ולא יזידון עוד, לפ"ז לא רצו לעשות זאת דרך נקמה רק למגדר מלתא ולהסיר המכשלה בל יהיו עוד נרדפים בעתיד, ושבזה יראה כל העם כי ה' קבע את קובעיהם נפש, וייטיבו את אשר הרעו, ומה שלא בקשו רק שבעה כי לא היו יותר, כי ידעו שיהונתן לא הסכים בעצת שאול להרע עם הכהנים ועמהם כי היה בעל ברית דוד, **ויאמר המלך אני אתן**, כי דבר זה הוא נגד משפט התורה שאין להרוג שנים ביום אחד, ולא יומתו בנים על אבות, וכן מה שתלו נבלתם על העץ, ולא יכלו לעשות כ"ז רק מדין מלך כמ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' מלכים הלכה י'), שהמלך הורג רבים ביום א' ותולה ומניח ימים רבים כדי להטיל אימה ולשבר יד רשעי עולם ודבר זה יצא לו ממעשה הגבעונים פה, וכמ"ש ביבמות (דף עט ע"א) שהיה בזה תקון העולם להטיל אימה ופחד בל יפשטו ידם בגרים הגרורים האלה, לכן אמר המלך **אני אתן** מצד דין מלך, שרק בידו היה התוקף לעשות כזאת:

פסוק ז
ויחמול כיון שהיה זה בידו הציל את מפיבושת שלא היה אביו באותה עצה כי היה קשור בשבועה לדוד, ובזה סרה הקושיא איך הומתו בנים על אבות, כי דין המלך משונה בזה מדין התורה, והגם שאמציה מלך יהודה בני המכים לא המית (מ"ב יד ו) שם לא היה זה צורך שעה, לא כן כאן שהיה לצורך שעה:

פסוק ט
והם הומתו בימי קציר, שאז בראותם שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר, בקש פני ה', ותיכף ראה לתקן את אשר עותו:

פסוק י
ותקח וכו' **עד נתך מים עליהם** שכאשר ירד הגשם מן השמים ידעו שפקד ה' את עמו, וכי הוסרה המכשלה:

פסוק יב
וילך דוד, כבר הזכרנו כי דקדק ה' עם שאול בחירו כחוט השערה וקבל ענשו על כל חטאיו, ואחר שבעון הריגת כהני ה' נהרג הוא ובניו, היה ענשו על עון הגבעונים מה שלא נספד כהלכה, ונרצה עונו כבר, רק באשר הרע הזה עשה פרי גם אחר מותו וגם ביתו אחריו, וישראל בימי דוד השחיתו את המרודים האלה, בא עליו העונש שנית כדי

לתקן הדבר בעתיד למגדר מלתא, ואחר שבא עליו עתה עונש אחר, היה העונש הראשון שלא נקבר ונספד כראוי, לבטלה, ולכן פי' חכמינו זכרונם לברכה שבא התשובה אל שאול ואל בית הדמים, על שאול שלא נספד כהלכה, ירצה שאחר שעון הגבעונים בדור ההוא, למה לא נספד שאול כפי הראוי לו, והלא החטא קיים ויבא עליו עונש אחר ולכן **הלך דוד ויקח את עצמות שאול**, תקן שני דברים, א. מה שנקבר שלא בקברות אבותיו, על זה אמר **ויקח** וכו' **מאת בעלי יביש גלעד**:

פסוק יג

ב. שלא נספד כהלכה על זה אמר **ויעל משם** וכו' **ויאספו את עצמות המוקעים**, שהעלם והעבירו אותם בכל שבטי ישראל כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה וכולם התאספו לכבודו להספידו והגם שעבר זמן ההספד, העלה את עצמות המוקעים שהיו תוך י"ב חדש, ואגבם הספידו גם לאבותיהם:

פסוק יד

ויקברו נגד הא' שנקבר שלא במקומו אמר **ויקברו בצלע** סמוך לירושלים (כמ"ש וצלע האלף והיבוסי יהושע י"ח:כ"ח) **בקבר קיש אביו** ונגד הב' שלא נספד כהלכה אמר **ויעשו ככל אשר צוה המלך** בענין כבודו והספדו, ועל ידי זה **ויעתר אלהים לארץ**:

פסוק טו

ותהי עוד מלחמה הנכון כפי סדר הספורים כדבר מהרי"א. שכל המסופר פה היה אחרי מעשה דאבשלום, סוף ימי דוד וסוף מלחמותיו, שאחרי המלחמות האלה היה לו שלום מסביב כי מצאו מקום בה"מ בשדה יער, והניח להם מכל אויביהם כיעוד הנביא (למעלה ז') והמלחמה האחרונה שיצא דוד עצמו עם עבדיו היתה עם פלשתים, **ויעף דוד** כי היה זקן וחלש:

פסוק טז

(טז-יז) ועל ידי כן רצה **ישבי בנב להכות את המלך** ונמלט על ידי עזר אבישי, ועל ידי זה נשבעו שלא יצא עוד למלחמה בל ידעך נרו, השואף אל מקומו באור החיים זורח הוא שם:

פסוק יח

מלחמה השנית **בגוב**, ובד"ה קראה גזר, וסבכי הכה את הענק:

פסוק יט

מלחמה השלישית בגוב, **ויך אלחנן**, וחכמינו זכרונם לברכה במדרש רות פירשו על דוד, אבל בד"ה כתוב **ויך** אלחנן בן יעיר את לחמי אחי גלית, לפי זה העקר שהענק היה

שמו לחמי והיה אחי גלית, והמכה אותו היה אלחנן בן יערי, והיה ממשפחת אורגים רצה לומר משפחת בצלאל ראש האורגים וחושבי מחשבות, וגם דוד ממשפחה זו שלכן נקרא אפרתי, ואחי גלית היה גבור כאחיו כמ"ש ועץ חניתו כמנור אורגים, עד שדמתה גבורה זו וענינה לגבורת דוד בגלית, ועל שהיה שם הגבור לחמי, ודוד ההורג לאחיו גם כן לחמי רצה לומר מבית לחם, משלו המושלים, שלחמי הרג את גלית, לזכור בו גבורת דוד הדומה לזו, ובד"ה פירש המשל כפי מה שהיה האמת:

פסוק כ

והמלחמה הרביעית היתה **בגת** ונהרג גם כן ענק מבני הרפאים, שהיה לו כ"ד אצבעות על ידי יהונתן, עד שכל ארבעה הענקים שהיו לפלשתים נפלו על ידי דוד ואנשיו חוץ מגלית שנהרג בזמן קדום, ובזה תמו המלחמות ויהי שלום לישראל כל ימי שלמה:

פרק כב

פסוק א

וידבר דוד המזמור הזה כולו סידר נעים זמירות ישראל בספר תהלותיו (מזמור י"ח) ובפירושנו לספר תהלותיו. בארנו דבריו כיד ה' הטובה עלינו. אך למה הוצג גם כאן, ולמה באו פה שנויים רבים וחלופים בתיבות ובאותיות. צריכים אנו לשמוע לדברי מהרי"א חבר השירה הזאת בבחרותו בהיותו בתוך צרותיו, ועשאה כוללת לכל הצרות, כדי שבכל פעם ופעם שהיה ה' מצילו מצרה היה משורר השירה הזאת, וזה שכתוב ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומכף שאול בכל פעם שניצול שר לה' כדברים האלה, ובספר הזה לא נכתבו מזמירות דוד ותשבחותיו רק השירה הזאת שהיא כוללת וששר אותה תמיד, ודוד המע"ה לעת זקנותו קבץ ואסף כל תהלותיו בספר מיוחד לצורך הנהגת המתבודד, שישפוך שיחה לפני אל על כל הפרטים שיצרך איש איש בימי חלדו, ימצאו מזמור או תפלה יתפלל בה, ויש בה סגולות נפלאות כי חברה ברוח הקדש ככתוב בס' שמוש תהלים, וגם המזמור הזה כתב שם שנית שיתפלל אדם אשר סבבוהו מצוקות רבות וניצול מהם כדוד, ואולם יען שנעשה לצרכי המתבודד תפלה לעני כי יעטוף, שינה ענינים רבים באופן שיתכנו לצרכי היחיד, וע"ד זה מצא השר מהרי"א טעמים נכונים לכל החלופים שבאו פה מבספר תהלות, עיין עליו כי אין להוסיף על דבריו, ופירוש המזמור היקר הלז כתוב אתי בספר תהלות כי שם מקומו, ולא אכפלהו פה שלא לצורך, לשכנו תדרשו ובאתם שמה אם יהיה אלהים עמדי:

פרק כג

פסוק א

השאלות: למה קראם דברי דוד האחרונים והדברים עצמם סתומים, ויש בם דברים מופלאים וכפולים במלות שונות:

ואלה דברי דוד האחרונים אחר שסדר ספר תהלותיו לעת זקנותו, חתם בו שמו להודיע מי חברו, ועל מי חברו, ובאיזה מדרגה באו הדבורים בו, אם מדרך השכל אם מרוח הקדש, והוסיף בו גם כן נבואה עתידה על ענין מלכותו. אמר **נאום דוד בין ישי**, רצה לומר שהזמירות הבאים בספר ההוא, כוללים ג' ענינים, א. זמירות שאמר על עצמו ובתוכם ממה ששר קודם נמשח בהיותו רועה בצאן, שעל זה אמר נאום דוד בן ישי, ב. זמירות שאמר אחר שנמשח, ואחר שמלך מצד עניני מלכותו, בין בהיותו נרדף בין בהיותו מצליח במלכות, ועל זה אמר **נאום הגבר הוקם על** להיות **משיח אלהי יעקב**, ג. זמירות שחבר לצורך כלל ישראל, אם ספור נפלאות אל, אם תפלות או מהללים בעבור העם בכלל, ועל זה אמר **ונעים זמירות ישראל**:

פסוק ב

רוח הודיע כי כל הזמירות נאמרו ברוח ה' אשר עליו ויען שהרוח האלהי יחול על המשורר בשתי מדרגות, אם רק לעוררו בכח אלהי על ענין השיר, והמלות והמליצה ידבר המליץ משכלו, או שגם המלות והמליצה יהיה ברוח ה', אמר כי שניהם היה מהופעה אלהית, **רוח ה' דבר בי** וגם **מלתו היא על לשוני**, שגם סדר המלות היה מה':

פסוק ג

אמר עתה התחיל נבואה עתידה שנאמר לו מאת ה' על מלכות זרעו, ותתקיים לימות המשיח, וכעין דוגמא היה במלכות שלמה מעין העתיד, ופירושו **ה'** מצד שהוא **אלהי ישראל** ומשגיח עליהם **אמר** ומפרש **לי דבר צור ישראל**, שדבר זה באורך (שזה א' מן ההבדלים בין דבור ואמירה) שהדבור הוא באורך וכל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פי' בשביל ורצה לומר שדבר בשבילי, שעתיד לעמוד **מושל באדם**, רצה לומר המשיח יהיה לו ב' מדרגות, א. שימשול **באדם** בכלל, שכל בני אדם ישמעון אליו, ב. שיהיה **צדיק מושל יראת אלהים** שמצד שינוח עליו רוח דעת ויראת אלהים, ימשול על עצמו לעמוד בצדקתו, ובכח זה שימשול על עצמו ימשול על האדם בכלל, באופן שיראת אלהים היא תהיה המושלת אז, וכמ"ש החבר להכוזר שהמולך על עצמו הוא הראוי למלוך על הכלל:

פסוק ד

וכאור, עוד יהיה הבדל בין מלכות המשיח לבין מלכות העולם הזה, וצייר זה בהמשיל את המלכות אל השמש כי כמוהו תאיר המלכות ארץ ותופיע בגבורתה, והנה המלכות בעוה"ז תקום כמו זריחת השמש, שבעלות השחר כהה אורו וכן תוסיף תאיר עד נכון היום ובדוגמת זה עמדה גם מלכות דוד, שהתנוצצה מעט מעט בהדרגה לא כן מלכות העתיד שפתאום יזרח השמש ויהיה אור גדול, ועל זה אמר **וכאור בקר יזרח שמש** (אור אינו שם דבר רק פעל והכ"ף אינו לדמיון רק הוא כ"ף הזמן) בעת שיאיר הבקר אז כבר יזרח שמש שלא יעלה השמש על האופק בהדרגה רק פתאום מצהרים יקום חלד, רצה לומר שתיכף בעמדו ימשול ממשל רב ומלכות עולם, ואמר עוד **בקר לא עבות**, כי זריחת שמש המלכות בעוה"ז, יצוייר שיקרה לו כמו אל השמש, שלפעמים יכסהו עבים ועננים ולא יראה אורו כלל ולפעמים הגם שיתראה מבין הענן, יהיה בצד אחד מן הרקיע גשם ומטר, שזה נצרך כדי להצמיח דשא מארץ, ובזה יתפלש אור השמש דרך המטר, ולא יראה רק נגה לא אור בהיר (שגדר שם נוגה הוא דבר המקבל האור כמ"ש בפירוש ישעיה) וכן מלכות עוה"ז לפעמים תכסהו עננה לגמרי כמו שהיה למלכות בית דוד בעת הגלות, ולפעמים הגם שיתראה יעמדו נגדו חשכת מים, הצריכה להצמיח מוצא דשא, רצה לומר יעמדו עמה ושוה ומקביל לה גם מלכיות אחרות, כפי הצורך להנהגת עמים ולאומים בדרך הטבע וכפי המערכת ויכהה שמשם, אבל במלכות העתיד יהיה **בקר לא עבות** שלא יכסהו עבים, וכן (**לא**) **מנגה ממטר** רצה לומר לא היה הבקר על ידי נגה הבא ממטר שצריך להוציא **דשא מארץ**, כי לא יעמדו מקביל לו עמים ומלכיהם להאפיל אורו:

פסוק ה

כי לא מפרש דבריו, נגד מ"ש בקר לא עבות, אומר **כי לא כן ביתי עם אל** שביתי לא יכסהו הענן, רצה לומר שלא תבטל מלכותו בשום פעם **כי ברית עולם שם לי** שלא יופסק בשום פעם, רק יהיה **ערוכה בכל ושמורה**, שתיכף בעמדה תהיה ערוכה בכל עוז והדר כמ"ש וכאור בקר יזרח שמש, **ושמורה** בל תבטל בשום פעם, כמ"ש בקר לא עבות, ונגד מ"ש בקר לא מנגה ממטר דשא מארץ, אמר **כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח הדשא**, רצה לומר לא יצמחו אז הדשאים שבעבורם ירד המטר לכסות השמש והמליצה שלא יתקוממו אז שרי העכו"ם כפי הטבע והמערכת רק יהיה ה' למלך, וימלא כל ישע וכל חפץ בית דוד, אם ישע הנפש, אם חפציו העולמיים:

פסוק ו
ובליעל אז יציץ ופרח כרם ה' צבאות ואת הקוצים יכלה מן הכרם, והם הבליעל אשר כולם דומים **כקוץ מונד** שעומדים רק להשחית את כל הנוגע בם והכל **נדים** מהם **כי לא ביד יקחו**:

פסוק ז
והנוגע בהם צריך להתלבש זין וברזל ואז שיכתתו חרבותם לאתים יכלו הקוצים, כי **באש שרוף ישרפו בשבת**, בבוא זמן בטולם יהיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא, כמ"ש מלאכי:

פסוק ח
השאלות: (עד סוף הסימן) בדברי הימים הזכיר שלשה פרשיות בספורי גבורי דוד, ופה לא הזכיר רק מקצתם, פה אמר ששם הראשון היו עדינו העצני ושם קראו ישבעם בן תחכמוני, פה אמר על שמונה מאות חלל, ושם על שלש מאות חלל, הגבורה שבחלקת השדה יחס פה לשמה, ושם לאלעזר בן דודו, פה אמר שהיו עדשים ושם אמר שהיו שעורים, ושם לא נזכר שמה כלל, מי היו השלשה שהביאו מים מבור בית לחם שלא גלה שמם, פה אמר באבישי מן השלשה הכי נכבד, ובד"ה אמר מן השלשה בשנים נכבד, ומז"ש מן השלשה נכבד ועד השלשה לא בא, מי היה גבור השלישי מהאחרונים, איך סיים כל אלה שלשים ושבעה ולא חשב רק שלשים, ויאמר רש"י שבניו של ישי היו רבים, וכן הרד"ק נדחק ולמהרי"א היה יואב מן המנין, עם הששה הראשונים וכל זה דוחק:

אלה שמות הגבורים הנה בד"ה חשב גם כן גבורים אלה ואחרים נוסף על אלה שלא חשבם כאן, וכבר האריך בזה מהרי"א והשיב ששם חשב אלה שהתחזקו עמו במלכותו כמבואר שם ופה לא חשב רק הגבורים שהתמידו להיות עמו בכל מלחמותיו, ובד"ה אמר **ישבעם בן חכמוני ראש השלישים הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת** לגבור הזה היה לו שני שמות שמו העצמי היה עדינו העצני, ועל שישב בישיבת חכמים ברב עם, קראוהו בשם ישבעם בן חכמוני, יושב עם, בן חכם, ובד"ה ספר להודיע גבורתו, שאחר שהרג שלש מאת חלל היה מעורר את חניתו ומניעה בקל הנה והנה ומצד זה היה ראש לשלשים הגבורים, לא להשלשה כי אבישי אחי יואב עשה כזאת ואמר עליו ועד השלשה לא בא, ופה ספר הפלגת חכמתו ועיונו שבפעם א' אחר שהרג שמונה מאות חלל ישב אחר כך בשבת תחכמוני בעיון התורה, ומצד זה היה ראש השלשה, כי גדול בחכמה מהם, ומי הם השלשה אלה יספר אחר כך:

פסוק ט
ואחריו הגבור השני היה **אלעזר בן דודו האחוחי**, והיה **בשלשה גבורים** שהיו **עם דוד**, שהם הגבור הראשון עדינו העצני והשלישי היה שמה שיזכיר אחר כך והיה עם דוד **בחרפם בפלשתים** והוא המעשה שיזכיר אח"ז בחלקה מלאה עדשים, שנסו איש ישראל, ושם הרג עדינו העצני שמונה מאות חלל, ואלעזר, (י)

פסוק י
הוא קם אחריו **ויך בפלשתים**, ואז הצילו חלקת השעורים, ולכן בד"ה שקצר ולא הזכיר משמה בן אגא ייחס הצלה זו לאלעזר, כי הוא היה המתחיל להכות בפלשתים ומבואר בד"ה שזה היה בפס דמים, ועיין בפסוק שאחר זה:

פסוק יא
ואחריו שמה היתה גבורתו גם כן במלחמה הזאת, ובד"ה אמר שהיתה החלקה מלאה שעורים וייחס ההצלה לאלעזר ושניהם אמת, כי שם היתה חלקת שעורים, ושם עמד אלעזר וחלקת עדשים שם עמד שמה, ובאמת ההצלה נעשה מכולם ודוד עמהם, ולכן אמר בד"ה ויתיצבו ויצילוה בלשון רבים:

פסוק יג
וירדו אחר השלשה גבורים הנ"ל, היו עוד שלשה שיחשוב אחר כך שעשו גבורה עצומה בעת הקציר שנפלו פלשתים להשחית קציר ישראל, ירדו אל דוד לעזרו במערת עדולם ומחנה פלשתים (כחית השדה) בעמק רפאים, ונראה שזה היה במלחמה שלחם דוד עם פלשתים בתחלת מלכותו (הנזכר למעלה סי' ה) שהיה דוד במצודה ופלשתים בעמק רפאים:

פסוק טו
ודוד התאוה למים מבור בית לחם באשר גר זה מקרוב בבית לחם היה רגיל במים ההם:

פסוק טז
ויבקעו ובזה עשו גבורה עצומה בלכתם דרך המחנה בעוז מלחמה ובשאיבת המים ביד חזקה ובחזרתם לוחמים והמים בידם, **ולא אבה דוד לשתותם** כתב מהרי"א כי התכליות ראוי שיהיו מתיחסים אל ההשתדלות שנעשה עבורם, כמ"ש המליץ הזה פועל חכם שיכין כלים משקלם אלפי אלפים דנרי זהב לעשות מחט ברזל אחד, ולכן לא רצה שההשתדלות הנמרץ הזה שעשו אלה הגבורים יהיה בעבור דבר קטן, רק לתכלית מעולה נכבד להסיך אותם על מזבח ה', וזה שכתוב הדם האנשים וכו':

פסוק יח
ואבישי עתה מפרש מי הם השלשה הגבורים הנ"ל הראש מהם היה אבישי, ומ"ש **ולו שם בשלשה** רצה לומר גם בשלשה הראשונים היה לו שם מצד שעורר את חניתו על שלש מאות חלל כמו עדינו העצני:

פסוק יט
ומ"ש **מן השלשה הכי נכבד** היינו מן השלשה השניים, ובד"ה אומר מן השלשה בשנים נכבד, פי' השלשה השניים לאפוקי הראשונים, ועל זה אמר ועד השלשה לא בא רצה לומר לא בא אל השלשה הראשונים:

פסוק כ
ובניהו הגבור השני היה בניהו, **היה בן איש חיל ורב פעלים** והיה מעיר קבצאל בחלקו של יהודה (יהושע טו לא) והוא הראה שלש גבורות עצומות, א. שהכה שני אריאל מואב רצה לומר גבורי מואב, ב. **שהכה ארי** עם היותו בבור שלו וביום השלג שאז האדם מצונן והארי יתגבר אז:

פסוק כא
ג. **שהכה איש מצרי** משונה במראהו ובידו חנית והוא הכהו בשבט:

פסוק כב
ולו שם בשלשה הגבורים שזכר כאן:

פסוק כג
והיה נכבד מצד הכבוד **מכל השלשים** גבורים בכלל כי היה ראש לסנהדרין, הגם שאל השלשה הראשונים לא בא, ודוד שמהו פקיד על אנשי משמעתו:

פסוק כד
והגבור השלישי היה עשהאל, אבל לא היה עם החמשה הראשונים שהיו תמיד אצל המלך לשמרו, רק היה בשלשים ומעתה חושב עוד כ"ד גבורים שהיו עם הששה הנזכרים ממספר השלשים, והם עד פערי הארבי (פסוק ל"ה) כי מ"ש אליפלט בן אחסבי בן המעכתי הם שנים, א' נקרא בן המעכתי, (כי לא ייחס לשום א' על אבי אביו) ומן יגאל חושב עוד שבעה שהיו גבורים למטה מהשלשים. ועל זה אמר כל שלשים ושבעה, וכן חשבם בד"ה בשינוי שמות קצת ל"ז עד אוריה, ואחר כך חשב שם עוד גבורים רצה לומר שהיו מתחזקים עם דוד במלכותם כפי הכוונה שחשב שם כמ"ש בפסוק ח':

פרק כד

פסוק א

השאלות (א) לשון הסתה שאחריו ב' מורה שמגרה אותו על חברו ע"י שנאה ומשטמה, כמו אם ה' הסיתך בי, ותסיתני בו לבלעו, והמינוי הזה לא בא מדוד מפני שנאה או כדי להרע להעם. מה היה הקצף הגדול הזה, והלא גם משה ושאול מנו את ישראל, וכפי דברי מהרי"א לא נתנו שקלים במדבר סיני ובערבות מואב? ולמה בכ"מ תפס לשון פקידה ופה השתמש בפעל מנה, ובפעל ספר? ומה ההבדל ביניהם? ומה היה כונת דוד בזה? לאיזה תכלית היה דבר המלך נחוץ למנותם עתה דוקא לעת זקנתו מה שלא התעורר על זה כל ימי מלכותו? בד"ה כתוב שיואב השיב לו הלא אדוני המלך כולם לאדוני לעבדים ולמה יבקש הדבר הזה, משמע שבקש זה מפני שחשב שאינם עבדיו ושמורדים בו, ואיך יהיה זה? ולישב הסתירה במנין העם בין החשבון שבספר שמואל להחשבון שבד"ה, וכן בשקלים שנתן בעד הגורן יש חלופים בין שני הספרים:

ויוסף אף ה'. אביר המפרשים השר מהרי"א העתיר בזה המקום דברים, הנה לא יאבה לשמוע אל דעת רש"י והרמב"ן בפי' התורה, שחטא דוד היה מה שמנה אותם לגלגלותם ולא ע"י שקלים, כי הוא מוכיח בראיות לפי דעתו שישראל במדבר סיני ובערבות מואב וכן הלוים שם נמנו לגלגלותם לא ע"י שקלים, וכן שאול מנאם שתי פעמים. ולדעתו לא צותה התורה ע"ז שלא למנאם שלא על ידי שקלים, ודעתו כדעת הרלב"ג שהיה החטא על ששם בשר זרועו בבטחו על רוב עמו עי"ש, וכה דברי עקדת יצחק פרשת תשא. ומבלי אכניס א"ע פה בעקר הדרוש הזה שאין פה מקומו אצלי, אומר יהיה איך שיהיה התורה העידה שהמנין הוא סבה אל ביאת הנגף, כמ"ש (שמות ל, יב) ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, וזה יהיה מג' פנים, אם מצד עין הרע כמ"ש הפילוסוף שמבעל הנפש הקנאי יצאו מן העין קצת אדים מהמותרות אשר ידחם הטבע ויפעלו בארסיותם על המוכן להתפעל מהם עד שימיתו אנשים העלולים לכך, כאשר ימית האפעה בהבטתו. אם מצד שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, והוא כי כל קיום והעמדת זרע בית יעקב והופרתם והרבותם הוא נגד המערכה שהיא מתנגדת אל העם הזה שהוציאם ה' והפלם מממשלת הוראת הככבים והמזלות אל ההשגחה האלהית, ודרכי ההשגחה כולם הם נסים נסתרים לא גלוים, שה' לא ישדד סדר המערכה בפרסום רק בהסתר, ולכן כל עוד שאינם נמנים יפרו וירבו בדרך נסיי, אבל כשימנו ויודע מספרם, שאז בהכרח לגלות הנס לעין כל וזאת לא יעשה. ועוד בה שלישיה, כי כל עוד שהעם מתאחדים והם כולם כאיש אחד זכות הרבים גדול מאד, אבל כשמונים אותם שאז יתחשב איש איש לבדו,

יחופשו עונותיו ואז יהיה בהם נגף. ועתה גם אם נאמר כדעת הרבנים האלה שישראל נמנו במדבר ובימי שאול שלא ע"י שקלים, לא יפלא לנו מאומה על שבמנין זה של דוד היה הנגף בעדת ה', והוא בשנבדיל תחלה בין ארבע לשונות נרדפים שבאו על המנין, בשלש השתמש פה, לך **מנה** את ישראל, **ופקדו** את העם, וידעתי את **מספר** העם, שהם, **מנה פקד ספר**. ועוד ישמש בפעל **נשא**, **נשא** את ראש בני גרשון (במדבר ד, כב). ואומר כי פעל ספר בא על הספירה בעצמה, שסופר אחד שנים שלשה, כמו וספרה לה שבעת ימים (ויקרא טו, כח), וספרתם לכם ממחרת השבת (שם כג, טו), שע"ז לא יצדק רק לשון ספירה שסופר הימים. ופעל פקד בא על סכום המנין, אחר שספר הפרטים ויאמר סך הכל כך וכך ישמש בלשון פקד, וירמוז ג"כ אל תכלית הספירה, למשל מלך הסופר חיילותיו לדעת סכומם, הוא פוקד על ענינם, מי ילך למלחמה וכמה ילכו, ובזה משתתף עם הוראה השנית שיש לפעל פקד, ה' צבאות מפקד צבא מלחמה (ישעיה יג, ד), וכן אמר במדרש שה"ש (שהש"ר ו, ט), מספר זה המנין מפקד זה הסכום, וכן תמצא שבכ"מ שידבר על פעולת הספירה הסדוריית זא"ז לא יוכל להזכיר לשון פקד, אספרם מחול ירביון (תהלים קלט, יח), כי עתה צעדי תספור (איוב יד, טז), תספור ירחים תמלאנה (שם לט, ב), והכהו כדי רשעתו במספר (דברים כה, ב). אולם פעל מנה בא גם על דבר שכבר יודע מספרו ומונה לדעת אם לא חסר ממה שהיה, כמ"ש עוד תעבורנה הצאן ע"י מונה (ירמי' לג, יג), לדעת אם חסר מהם, למנות ימינו כן הודע (תהלים צ, יב), וחסרון לא יוכל להמנות (קהלת א, טו), מונה מספר לכוכבים (תהלים קמז, ד), ר"ל שמונה שלא יחסר מספרם לעולם, ואמר (בראשית יג, טז) אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה, כי העפר לא יצוייר בו המינוי, שאם יוקח אבק דק מן העפר ישאר בשלימותו כמו שהיה, וכן ישראל כשיחסר מהם יתמלא תיכף, ועז"א (במדבר כג, י) מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל, תפס מינוי אצל עפר. ופעל נשא בא על הפקידה שיש בו נשיאות וחשיבות, כמו ראש אנשי המלחמה שישא ראשו שהוא איש גבור ומצביא המלחמה, וכן במדרש במדבר פ"ד (במ"ר ד, יב), אינו אומר פוקד אלא נשא לשון נשיאות וחשיבות. עפ"י הקדמה זו נבוא אל הביאור, הנה תראה שבמנין של חומש הפקודים וערבות מואב לא השתמש לא בפעל מנה (כי לא היה הכונה לדעת אם חסר מהם), ולא בפעל ספר, כי לא היה כונתו הספירה מצד עצמה, רק בפעל פקד ובפעל נשא, שמצד שהיה במנין זה התנשאות וחשיבות אמר פעל נשא, ומצד שתכליתו היה לדעת הסכום הכולל אמר פקד, וכן אצל שאול אמר (ש"א טו, ד) ויפקדם בטלאים. אמנם אמר שם (במדבר א, ב) במספר שמות, ר"ל שהספירה לא היה שספר הגלגולת שבזה יש עין הרע,

רק שספר השמות, כ"א כתב שמו ושם משפחתו וע"י שספר השמות ידע סכומם, אבל לא אמר ספור את ב"י או ויספור כי זה אינו ראוי רק הפקידה לדעת הסכום הכולל, שבזה לא שייך עין הרע, ולא הטעם הג' שהפריד היחידים לבדם, כי הלא מקבץ הסכום הכולל, וגם לא הטעם השני שאין הברכה שורה רק בדבר הסמוי מן העין, כי לא פקד רק צבא המלחמה, והפחותים מבן עשרים נשארו בלא מנין, והברכה עדיין מסותרת בנסי ה' הנסתרים. אמנם במספר הזה שספר יואב השתמש בג' לשונות אלה לגלות מה היה כונת דוד בזה, ואופן חטאו בדבר זה. ואומר בעז"ה, הנה מצאנו כי עד העת ההיא לא התיחדו אנשי החיל מי יצא בצבא, רק בכל עת בא מלחמה בארצם, יצא כרוז מן המלך שיצאו העם למלחמה, והלכו כל החרדים למצותו, הלא תראה כשפקדם שאול בבזק היו ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף (שמואל א י"א:ח'), וכשפקדם בטלאים היו איש ישראל מאתים אלף ואיש יהודה עשרת אלף, מבואר שמאה אלף מישראל ועשרים אלף מיהודה נשארו בביתם בפעם הזאת. והנה קודם שהיה המרד של אבשלום שהיו כולם נאמנים למלכם, ידע כי עת ישמיע את העם יצאו כולם למלחמה באהבתם אותו, אבל אחר שנתהוה המרד של אבשלום ואחריו של שבע בן בכרי שראה דוד שלב ישראל נוטה מעליו, וירא כי עת תקראנה מלחמה ישארו רובם בביתם, לכן כמו שהנהיג בעת ההיא לקחת מאתם מס, מה שלא היה קודם לכן שנתנו הכל ברצון (כנ"ל כ, כד), כן רצה להנהיג שכל יוצאי צבא יהיו מופקדים במספרם ויהיו כתובים בפנקס המלך, עד שבעת מלחמה ידע מי החסר מהם אשר לא בא לעזרת ה' בגבורים וענוש יענש, כמו שהוא היום אצל מלכי ארץ, שבני החיל נזכרים ומנוים ומוכרחים לצאת לקראת נשק בעת הצורך. והנה הכתוב אומר **ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה**, ופי' מהרי"א שהיה החרון אף על שמרדו במלכות ב"ד והלכו אחרי שבע בן בכרי, שבזה רצו לפרוק עול מלכות ב"ד ועול מלכות שמים, ומענין זה בא עליהם העונש בזה הדבר עצמו, שעלה על לב דוד שלבם רחק ממנו ולא יעזרוהו בעת מלחמה, וז"ש ויסת את דוד בהם, כאילו הטיל קצת שנאה ביניהם, שלא האמין להם כמקודם, ומזה גזר לאמר לך מנה את ישראל ויהודה, שלא היה תכלית כוונתו לפקוד את העם לדעת סכומם, רק למנותם לדעת אם יחסרו מהם בשעת מלחמה, שזה גדר המנין. ובד"ה (א, כא, א) פי' יותר במ"ש **ויעמד שטן על ישראל ויסת את דוד בהם למנות את ישראל**, שעמד בזה שטן ויעורר מדנים שהטה לב דוד לזה, כי ה' לא הסית אותו, רק אנשים משטינים, רק ה' לא הטה לבבו אל שלא יאמין לשוא נתעה. והנה הגם

שאמר למנות את יהודה ג"כ, עקר כונתו היה על ישראל שעזבוהו והלכו אחרי שבע בן בכרי, משא"כ בני יהודה דבקו במלכם, וע"ז בד"ה אמר רק למנות את ישראל:

פסוק ב

ויאמר המלך וכו' **שוט נא** וכו' **ופקדו את העם וידעתי את מספר העם**. אמר שיפקדו לדעת הסכום הכולל, אבל דעו כי אין די לי בזה לבד, כי אני רוצה לדעת גם את מספר הפרט. ובד"ה (שם, ב) אמר **ספרו את ישראל ואדעה את מספרם**, השתמש רק בלשון ספירה, שזה היה עקר כונתו, לא לפקדם כמשה ע"ה ושאול, רק לספרם אחד אחד. ולפ"ז כפי פקודת דוד ותכלית כוונתו היה, א] לספור כל איש איש מבני החיל ולכתבו בספר דברי הימים אשר למלך, למען לא יפקד בעת קרב. ב] לספור גם הפחותים מבן עשרים ולדעת שנותיהם, כדי שעת יגיעו לעשרים יעמדו בצבא. ובודאי רצה לערוך כמו שהוא היום בכל ממלכת אירופא, שכותבים כל בני המדינה מעולל עד יונק, הנולדים והמתים, שנותם ומקומם, והם שמורים בספרי השרים, וכ"כ הרמב"ן שדוד ספר גם הפחות מבן עשרים, ומבואר בד"ה (כז, כג - כד) **ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה, כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים, יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה, ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד**, מבואר שיואב החל למנות הפחותים מבן עשרים (רק שלא כלה) ועי"ז היה קצף, ולכן לא בצע אשר זמם לכתוב המספר בספר דברי הימים למלך כפי מ"ש, ולכן המחלקות שערך אח"כ לא נשא מספר הפחותים מבן עשרים, כי חזר מדעתו זה. ומבואר כי בזה נמצא כל הדעות הנזכרות למעלה, אם עין הרע, מה שספר ומנה הפרטים. אם שאין הברכה שורה בדבר המנוי, אחר שמנה גם הפחותים מבן עשרים. אם במה שהפרידם, כי לא היה הכונה לדעת הכולל כי אם לדעת הפרטים. ובזה היה מציאות לנגף, וכמ"ש חז"ל בברכות (סב ב) שטעה בדבר שהתינוקות יודעים אותו, במה שלא נתן כופר נפשם, כי אין זה דומה לפקידת שאול, ששאול פקד לדעת הסכום, ודוד ספר ומנה לדעת הפרטים:

פסוק ג

ויאמר יואב. השיב לו, שאין זה ראוי, א] מצד הנזק, שעז"א **ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם** וכו', ר"ל וזה יזיק להברכה והריבוי, אם מצד שאינה שורה בדבר המנוי, ואם מצד עין הרע. ובד"ה (א' כא, ג) הוסיף **למה יהיה לאשמה לישראל**, שהזכירו מ"ש (שמות ל, יב) ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, שצריכים כופר וכפרה. ב] מצד שאין בדבר הזה שום צורך, שעז"א **ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה**. ובד"ה (שם) פי' יותר **הלא אדני המלך כולם לאדני לעבדים למה יבקש זאת אדוני** וכו', ר"ל מה שתחשוב

שלא ישמעו לקולך ללכת לצבא בעת הצורך, הוא טעות, כי כולם עבדים ואתה מלכם, וא"כ לאיזה תכלית יבקש זה:

פסוק ט

ויתן יואב את מספר מפקד העם. ואמרו חז"ל (במדבר רבה ב, יא ופסיקתא פי"א) אם מספר למה מפקד, עשה שני אנפראות גדולה וקטנה, הראה לדוד את הקטנה והגדולה לא הראה לו. ובמדרש שמואל (ל) אמר אם מקבל את המועט מוטב ואם לאו אראה לו את המרובה. והוא מוכן עפמ"ש כי מפקד הוא הסך הכולל ומספר הוא החשבון הפרטי, והיה ליואב שני מיני חשבונות, א] הסך הכולל שהיה כתוב בקוצר, ורצה לתת לו רק המפקד שבזה לא ישא חטא. ואחר שדוד לא רצה בזה, נתן לו, ב] גם החשבון הפרטי, שמבאר את המפקד הכולל בפרטיו, שעז"א שנתן לו את מספר מפקד, ר"ל מספר הפרטי המבאר המפקד הכולל: **ותהי ישראל**. בל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג (אות טו) משני כתובים המכחישים זא"ז עד שיבא הכתוב השלישי וכו' כיצד, כתוב א' אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף (כ"ה בדה"י כא, ה), וכתוב א' אומר שמונה מאות אלף, שלש מאות אלף אלו מה טיבן, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, וב"י למספרם ראשי האבות ושרי האלפים וכו' המשרתים את המלך חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת עשרים וארבעה אלף (שם כז, א), הללו היו כתובים בנמוסי המלך ולא היו צריכים להמנות, כיצד כ"ד אלף לכל חדש הרי לי"ב חדש מאתים ושמונים ושמונה אלף, נשתייר שנים עשר אלף לנשיאי ישראל, ע"כ. אולם עדיין יש סתירה שפה חשיב בני יהודה חמש מאות אלף ובד"ה (שם כא, ה) חשבם ארבע מאות ושבעים אלף, וזה יתישב יותר לפי התירוץ השני שאמרו חז"ל אריב"ל הכתובים מוסיפים בכאן מה שחסרו כאן, אלו שני שבטים שלא נמנו, שכך כתיב בד"ה (שם, ו) ולוי ובנימין לא התפקדו בתוכם, פירוש בס' שמואל מספר המספר שנתנו אל המלך שלא פקדו לוי ובנימין, ובס' ד"ה הודיע עזרא הסופר האמת שהיו שלש מאות אלף יותר, מלוי ובנימין. ופירש הטעם מה שבס' שמואל לא חשב רק שמונה מאות אלף, משום שיואב לא פקד לוי ובנימין כי נתעב דבר המלך אל יואב. ובזה מיושב חילוף המספר מיהודה, כי רבים מלוי ובנימין גרו ביהודה כנודע, שתשע ערים נתנו מיהודה לבני אהרן, וגם בנימין היה מעורב ביהודה, ואלה מנה יואב בכלל בני יהודה והיו שלשים אלף, וחשבם לבני יהודה כי הוא לא מנה לוי ובנימין בפ"ע. ועזרא בד"ה שחשב לוי ובנימין בפ"ע שהיה סה"כ שלש מאות, גרע מה שמנה יואב מהם ליהודה ונשאר ליהודה רק שני מאות ושבעים אלף:

פסוק יב

שלש אני נוטל עליך. א"ל דע שהתחייבת להענש בשלש עונשים, רעב וחרב ודבר, רק ע"י שתבחר אתה את ענשך,כמקבל עליו היסורים באהבה מרצון לבו, יהיה די באחת מהם. ור"ל אם אני נוטל עליך, אטול כל השלש, אבל העצה **בחר לך** בעצמך **אחת מהנה**:

פסוק יג

ויבא גד וכו' **ויגד לו**. הגיד לו תחלה העצה שיקבל הדין ברצון. ובד"ה (שם, יא) פי' **ויבא גד ויאמר לו כה אמר ה' קבל לך**, ר"ל קבל ע"ע באהבה. והנה פה אמר **התבא לך שבע שנים רעב בארצך**, ובד"ה (שם, יב) אמר **אם שלש שנים רעב**, ולדעתי אחר שזה היה בסוף ימי דוד שלש שנים קודם מותו, הגם שא"ל שיהיו שבע **שנים רעב** בארצו, באר עזרא בד"ה שלפ"ז לא היו בחיי דוד רק שלש שנים רעב, והיתר אחרי מותו. ובד"ה (שם) כתוב **ואם שלשה חדשים נספה מפנ צריך וחרב אויביך למשגת, ואם שלשת ימים חרב ה' ודבר בארץ ומלאך ה' משחית בכל גבול ישראל**, כי פה סדר מן החמור אל הקל, שהרעב ישמש שנים והחרב חדשים, והדבר ימים, ושם סדר מן הקל אל החמור, שהחרב תגע בדוד עצמו שתשיגהו חרב אויביו, וכן הדבר לא יהיה טבעי רק ע"י שליח השגחיי, שיראו כולם מלאך וחרב שלופה בידו:

פסוק יד

ויאמר דוד. ראה כי עונש הרעב הוא עונש טבעי, ועונש החרב בחיריי, ולכן בחר בדבר אחר שהוא השגחיי, ורבו רחמי ה':

פסוק טו

ויתן ה' דבר מהבקר עד עת מועד. פליגי בה בברכות (סב ב) אמר [שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא] מזמן שחיטת התמיד עד זריקת דמו וכן ת"י, ור"י אמר עד חצות. לדעת הראשון, היתה הגזרה כלה ונחרצה להשחית הכל, כי אם בשעה א' נפלו שבעים אלף, היה נופל בכ"ג שעות, אלף אלפים ושש מאות אלף ועשרת אלפים, שהוא יותר מן המספר שהעלה יואב, שהיה כפי המבואר בד"ה מיהודה וישראל אלף אלפים וחמש מאות אלף ושבעים אלף, וכמוהם היו הנשים, וכמוהם היו הטף. כמו שמבואר במכלתא פ' בא בפסוק וגם ערב רב עלה אתם, שהגברים והנשים והטף היו ג' פעמים סמ"ך רבוא. א"כ בשלשה ימים היה כליון חרוץ. ולדעת ר"י היתה הגזרה רק על הנמנים מבני ישראל כחשבון שנתן יואב שמונה מאות אלף (כי בני יהודה לא נטו אחרי שבע בן בכרי), וכשנפלו בשש שעות שבעים אלף היו עתידים לנפול בג' ימים שהם י"ב פעמים שש שעות שמונה מאות וארבעים אלף, שהוא קרוב לסך הזה:

פסוק טז

וישלח ידו המלאך ירושלם. לפי חוקי הלשון היה צ"ל וישלח המלאך ידו, ובד"ה (שם, טו) וישלח האלהים מלאך ירושלים, וכפ"ז גם מ"ש פה וישלח היינו ה' שנז' תחלה, ה' שלח את ידו שהוא היה המלאך, כי המלאך המשחית בדבר מכונה בכתובים בשם יד ה' כמ"ש (שמות ט, ג) הנה יד ה' הויה במקנך, וכמ"ש בהגדה ביד חזקה זו הדבר, שפועל ה' ע"י מלאכיו עושי דברו: **ויאמר** וכו' **רב עתה**. כי המשחית הגיע אל עיר ציון עיר דוד, כי היה עם גורן ארונה מקום בהמ"ק שהיתה בין ציון וירושלים, והיה נוגע בדוד בהכרח, כי כיון שנתן רשות למשחית וכו' (ב"ק ס א), ובזה נחם ה' בזכות דוד ואמר שירף ידו ולא ישחית. ובאר הטעם, כי עמד עם גורן ארונה, וגם זכות המקום גרם, כמ"ש חז"ל (ברכות שם) מה ראה אפרו של יצחק ראה, וכן אמרו (שם) כסף כפורים ראה, ר"ל שעתידים לשקול שקליהם כל שנה למקום הזה והשקלים מכפרים מהנגף. ובד"ה (שם, טז) כתוב בזה וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים ויפול דוד והזקנים מכוסים בשקים על פניהם, פי' כי אז ראה דוד את המלאך, שבזה היה מעותד להנגף, שלכן ראהו, רק ה' אמר אז הרף ידך, ונצול דוד בהשגחה, ואז נסתלק המלאך מן הארץ, כי לא היה לו רשות לנגוף, ועדן לא שב לשמים, שגם ע"ז לא ניתן לו רשות, ולכן עמד בין הארץ ובין השמים, ויען שתחלה היתה חרבו כנגד ציון עיר דוד, כשא"ל ה' הרף ידך, הפך את חרבו מצד של ציון אל צד ירושלים שהיה שם תחלה, וז"ש נטויה על ירושלים, ר"ל נטויה על הצד:

פסוק יז

ויאמר דוד אל ה' בראותו את המלאך המכה בעם. על ידי שראה שהמלאך לא יגע בו הגם שראהו, ורק נטה חרבו לצד העם: **הלא אנכי חטאתי וגם העויתי**. כנ"ל (פסוק י, הבדלם) ולמה יעניש את העם בעבורו שהוא החוטא:

פסוק יח

ויבא גד. מבואר בדברי הימים (שם, יח) שכן אמר המלאך אל גד, כי אחר שלא עשה עוד שליחותו הקודם, היה הוא המוכן להגיע הנבואה אל גד, שהגעת הנבואה תהיה ע"י מלאך, והיה המוכן להנס שירד אש על המזבח, שדברים האלה יעשו על ידי מלאכיו עושי רצונו, והמשחית עצמו הכין רפואה במה ירפא להם, ע"ד מחצתי ואני ארפא (דברים לב, לט), ימחץ וידיו תרפינה (איוב ה, יח), במה שמוחץ בו מרפא:

פסוק כ

וישקף ארונה. מבואר בד"ה (שם, כ) שראה ארנן את המלאך והתחבא, כענין (ישעיה כו, כ) חבי כמעט רגע, רק השקיף בעד החלון וראה את המלך וע"ז יצא:

פסוק כד

בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים (שם, כה) אמר **ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות**, ואמרו חכמינו ז"ל (זבחים קטז ב) שגבה חמשים שקלים מכל שבט הרי שש מאות, ועוד אמרו מקום המזבח בחמשים, והשדה כולה בשש מאות, ר"ל פה ספר כי תחלה קנה רק הגורן למזבח בחמשים, ואח"כ שראה שירדה שם האש כנזכר בדברי הימים ונבחר המקום לבית הבחירה, קנה גם המקום סביבו, בעד שש מאות שקלי זהב. ונסתבב מהמגפה הזאת שמצא מקום לה' ומאז החל להכין בנין הבית כמ"ש בד"ה (שם, כב) באורך, ומאז נתקיימה נבואת נתן שפסקו מלחמת האויבים, כמ"ש למעלה (סי' ז), והראה שלא היה צורך עוד לחיל ולא לצבא, כי עין ה' אל יראיו: